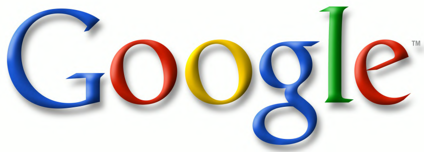

AFHANDLINGER

TIL

LITERATURHISTORIEN.

AF

Hartvig

H. LASSEN.

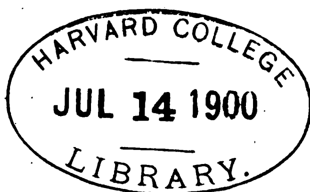

CHRISTIANIA.

FORLAGT AF

P. T. MALLINGS BOGHANDEL.

1877.

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Holbergs Karakter og Meninger.

Efter hans egne Udtalelser.

Der er faa Forfattere, som har efterladt sig saa rigelige Bidrag til Kundskab om deres Karakter og Anskuelser, som Holberg. I sine Epistler, moralske Tanker og Satirer, og forresten lejlighedsvis, har han saa omstændelig udtalt sin Livsanskuelse, sine Meninger om de forskjelligste Gjenstande, store og smaa, og saa uforbeholdent skildret sine personlige Forhold, sin Levevis, sine Vaner og Tilbøjeligheder, at han staar som lyslevende for os; vi følge ham gjennem hans bevægede Ungdomsliv, sidde hos ham i Studerekammeret, «læse i hans opslagne Bøger», og indvies i alle hans huslige Glæder og Sorger. — Det mest fremtrædende Træk ved Holbergs Personlighed, saaledes som han staar for os efter dette Bekjendtskab, er den Uafhængighed, hvormed hans Karakter og Leveskik er præget i alle Retninger. At tænke selv, intet at tage for godt uden omhyggelig og selvstændig Forskning, var ham i et og alt

det første og sidste. Han havde bevæget sig mellem de forskjelligste Mennesker, Høje og Lave, Lærde og Ulærde, Orthodoxe og Fritænkere; han beskjæftigede sig med den mangfoldigste Læsning, Theologi, Filosofi, Historie, Naturvidenskaber; men overalt, enten han færdes mellem Mennesker eller Bøger, se vi ham selvstændig forskende, tvivlende, altid med sin sunde Fornuft aarvaagen, altid paa sin Post mod at tage noget for godt paa den blotte Autoritet. Paa egen Haand at trænge ind til Tingenes sande Kjerne, var hans Studeringers Hovedmed; det er hans stadige Omkvæd, at han stedse søger at vise, hvorledes Skyggen tages for Legemet, og Skin for Virkelighed, og er der noget ved hans Personlighed, som kán kaldes Enthusiasme, saa er det denne utrættelige Søgen efter Sandhed. «Min Characteer er: at blive ved Sandhed», siger han i en Dedikation til Frederik den 5te, og ingen Forfatter kan med bedre Føje give sig selv et saadant Vidnesbyrd. Ihvor flittig han end granskede i Bøger, læste han ikke for at opfyldes med Andres Tanker og Meninger; Læsning var for ham først og fremst en Spore til Selvtænkning. Ved den slaviske Studering, mente han, frembringes kun en «overstadig Lærdom», og «en overstadig lærd Mand kan lignes ved

en overstadig drukken Mand; thi ligesom man kan drikke sig et Ruus til, saa kan man og studere sig ligesom et bestandigt Ruus paa. Ved det eene Ruus, saavelsom ved det andet, giøres man uduelig og ubeqvem til Forretninger: Thi Virkningen er den samme, enten Ruset kommer af Brændeviin eller af formegen Læsning. — Erfarenhed lærer, at man kan studere sig taabelig; man kan opfylde sit Huus med saa mange Gieste, at man selv ikke haver Rum til at vende sig, og man kan fylde Hovedet med saa mange fremmede Hierner, at ens egen Hierne ikke kan operere». Det er denne Slags Lærdom han kalder *Philosophia carbonaria* eller Kulsvierfilosofi, ved hvilken Meninger, som have sin Oprindelse af et eneste Menneskes Hierne, udbredes; «thi det gaaer her til, som naar een udi et Selskab gisper, saa gisper ved Sympathie det hele Laug med ham».

Ved saaledes i sine Studeringer altid «at giøre større Fremgang ved at tænke selv end ved at læse andres Tanker», kom han vistnok nu og da, som han tilstaar, til at blive «noget selsom» i sine Anskuelser, og til at gaa udenom den slagne Landevej; men hans overvejende Karakter er dog Maadehold, og Summen af hans Livsvisdom betegnes maaske i Korthed mest træffende ved det danske Ordsprog, han

etsteds i sine Moralske Tanker anbefaler: Frygt Gud og følg Landevejen. Og naar han bekjender, at han følte sig særlig tiltrukken af paradoxe Skrifter — «jeg spidser Øren mod alt hvad som er nyt og usædvanligt» — saa var det fordi nye og dristige Tanker var en desto sterkere Spore for hans egne, og ved at granske Yderlighederne ledededes han des sikrere did, hvor hans sunde Natur helst søgte Sandheden: i Midten.

Den nys anførte Ytring er ogsaa i en anden Henseende merkelig: den vidner om, at han aldrig gik sig saaledes fast i sine egne Meninger, at han følte sig forarget over urimelige Anskuelser, tvertimod: han «spidsede Øren»; han var aldrig tryg, slog sig aldrig til Ro i en selvbehagelig Følelse af at have fundet det Rette, og som det var hans Grundsætning, at «et Menneske maa examinere saa længe han lever», var han altid rede til at tilegne sig en ny Anskuelse, og opgive hvad han hidtil havde taget for godt. «Intet Menneske haver ladet see en større Docilitet», siger han, og ligner de forstokkede Lærde med «de engelske Buldogger, hvilke saaledes afrettes, at de indtil yderste Aande holde ved deres første Greeb», da derimod «Meningers Forandring rejser sig gemeenligen af Ydmyghed og Sand-

heds Efterledelse». «Det er dermed som med tørre og forraadnede Træer; en sund og frisk Green lader sig bøye, men en tør kand ikke krummes, uden den tillige maa brydes». I denne Henseende viser han sig som en Aandsfrænde af en anden af hans Aarhundredes store Aander, Lessing. Ogsaa han satte sit Livs Indhold, ikke i at naa Sandheden, men i stedse at stræbe efter den, og ligesom det var den tydske Tænkers Maal, først og fremst at vække til Selvtænkning, var der intet vor Holberg mindre tragtede efter, end selv at gjelde som Autoritet; naar han siger, at «en Kundskab, som alleene støtter sig paa visse Mænds Autoritet, egentlig ikke kan kaldes Kundskab», saa anvender han den samme Sætning paa Læserens Forhold til ham selv, idet han advarer mod at tro ham paa hans blotte Ord: «Det er saa langt fra, at jeg paatrykker nogen mine Meninger, at jeg ikke engang beder nogen at antage dem: jeg beder at randsage i Steden for at troe». — Ligesom Lessing var Holberg ogsaa — hvad der i Grunden er uadskilleligt fra en sandhedskjærlig Aand — en stridbar Natur. Han priser Tilstande, hvorunder stridige Meninger komme til Udtalelse og Sammenstød. «De Uleiligheder, som fødes af Usamdrægtighed, ere ligesom Stormvinde, hvilke nedslaae Huuse

og Træer, men tilligemed rense Luften, og hindre, at den ikke af for megen Stilhed raadner. Det er Mennesker tienligere at trette og tviste, end ligesom umælende Creature at leve udi en brutal Samdrægtighed».

Af Holbergs Epistler og lignende Skrifter se vi, at han har beskjæftiget sig særdeles meget med theologisk Læsning.. Ikke just fordi saadanne Studeringer stemte mest med hans naturlige Tilbøjelighed; men Tiden var i høj Grad frugtbar paa theologiske Stridigheder, som maatte være ham en Spore til atter og atter at overveje religiøse Anliggender. Det var en Tid, da man, for at bruge Holbergs egne Ord, hvert Aar saa «spidsfindige Mænd at fremkomme med Skrifter mod Religionen i Almindelighed, og ikke at disputere om een og anden Troens Artikel, som forhen er skeed, men at angribe Troens Grundvold, og at løbe Storm til dens Hoved-Fæstninger». Han kunde ikke staa som ledig Tilskuer ved disse Bevægelser, og da han efter sin fjerde og betydeligste Udenlandsrejse havde lyttet til de franske Fritænkere, og — paa den anden Side — med egne Øjne seet det papistiske Uvæsen i Rom, kunde han ikke værge sig mod mangehaande Tvivl om den aabenbarede Religions Sandhed. «Jeg troede», siger han, «at det var et Men-

neskes Pligt at undersøge det, han havde lært af sine Forældre, at læse i de forbudne Bøger, og tvivle om alting». Han kunde ikke «efter visse Gejstliges Exempel tractere hine Fritænkere med Foragt, men maatte ansee dem som Fiender, hvilke man maa møde med Hielm, Skiold, Pandser, og bevæbnet fra Hoved til Fod. Jeg haver fundet udi deres Skrifter Objectioner, hvorved jeg haver stønnet, og Knuder, som jeg ikke saa let haver kundet løse». En anden Spore til religiøs Betragtning havde han i sin bestandige Sygelighed; thi «et Menneske, der fremdrager sin Tid udi Sygdom og Affliction, tænker meer paa det Tilkommende, end de, som ideligen leve udi Sundhed og gode Dage».

Sin Religiøsitets Karakter betegner Holberg maaske mest træffende med det Udtryk: en bekymmerlig Eftersøgning. Den havde neppe sin Grund i en uvilkaarlig, af sterke Sindsrørelser fremgaaet Trang; den var fornemmelig et Resultat af omhyggelig, varsom og ærlig Forskning, og naar han siger, at han «studerer alleene paa een eeneste Hoved-Artikel, som sigter til at vise den christelige Religions Sandhed, og at Jesus er Christus»; at det er bedst «at tage sin Tilflugt til Revelationen», naar al Bevisførelse svigter; at «vi maa troe

aandelige aabenbarede Ting, som gaae over Fornuften, omendskjønt vi dem ikke begribe» osv., — saa bør vi vistnok tillægge disse Udtalelser Vegt; men det kan dog ikke negtes, hvad der fremgaar af mangfoldige Ytringer, at han i langt overvejende Grad holder sig til Religionens praktiske Side, til den kristelige Moral, hvis Forskrifter han nærmest synes at betragte som en Bekræftelse paa den Sædelære, han ved den sunde Fornufts Hjelp havde dannet sig, og hine Ytringer synes snarere — i alle Fald tildels — næsten aftvungne formedelst de Tvivl, Samtidige nu og da opkastede om hans Rettroenhed, end uvilkaarlig udtalte som en frimodig Bekjendelse. Stadig Selvprøvelse, strengt at følge Pligtens Bud, og i sit Levnet at foregaa med et Exempel for Næsten, var for ham Religiøsitetens sande Prøvesten, og han havde en sterk Mistillid til Paalideligheden af den Slags Religiøsitet, som ytrer sig med Lidenskab, pludseligt og heftigt, hvilket han kaldte «at dyrke Gud ved *Paroxysmos*». «Hos de fleste Mennesker», siger han, «finder man en bestandig Omvæxling af Gudsfrygt og Ugudelighed, saa at deres Levnet kan lignes med en Andendagsfeber, hvorudi Heede og Kulde vexelviis haver Overhaand; de ansee deres Bønner som et Slags Liqvidationer, og meene

derved at kunne producere Ballance-Regninger paa Debet og Credit. Man maa derfore ikke lade sig forbløffe af den Roes, som gemeenligen tillægges een og anden med disse Ord: Det er en Mand, som frygter Gud; man maa ogsaa efterforske hvad han bestiller mellem Fro-Prædiken, Høymesse og Aften-Sang, om hans Gudsfrygt er den samme om Mandagen, som den var om Søndagen, ja om han ikke efter den almindelige Maade alternerer med Bønner og Synder». Han har ogsaa jevnlig et spydigt Ord ved Haanden mod de Vækkelser, som pludselig fremkaldes ved Verdens Modgang, og minder i den Anledning om Finlappen, som da han faldt i Vandet blev meget andægtig, «men da han udi denne Fare fik fat paa Greenen af et Træe ved Strandbredden, hvorved han kunde redde sig, sagde han: nu hielper jeg mig selv».

Som det i et og alt kun gjaldt Holberg for Sandhed, hvad der var selverhvervet ved samvittighedsfuld Overvejelse, saa er der i denne Retning intet han ivrer sterkere imod, end den bekvemme Vanekristendom, som af Magelighed følger Strømmen, idet man «jevnt troer alt hvad de fleste got Folk udi Staden troe. Jeg veed, at jeg skal blive salig ved min egen og ikke ved min Sogne-Præstes Troe: jeg veed og at Religionen ikke som et Fedeicommis eller

Arvegods forplantes fra Fader paa Søn, men at den maa grunde sig paa Examen, og kan jeg for min Part sige, at hvis jeg farer vild, saa haver det kostet mig meere at vildfare, end det haver kostet mange andre at troe ret». Fornemmelig skjærper han sin Satire med den blot ydre Gudsdyrkelse: «En gudfrygtig Mand er den, som paa visse Timer om Dagen ligger paa Knæe, og med oprakte Hænder til Himmelen beder, eller bevæger sine Læber: som, naar han hører Klokken ringe, erindrer sig udi en Hast at han er en Christen, og følger Strømmen med dem, som gaae i Kirke». «Jeg forsømmer ikke at bede», heder det et andet Sted, «men mine Bønner ere korte, saasom jeg holder for, at Gudsdyrkelse bestaaer meer udi Lydighed og Levnets Forbedrelse end udi Bønner» — allermindst i Saadanne, hvorunder «en Skoemager adresserer sig til det høieste Væsen med en Syel i Haanden, en Skræder med sin Sax, en anden paa anden usømmelig Maade, saa at intet er almindeligere iblandt Christne, end at tale med Gud udi deres daglige Handtering og Arbeide, og det ligesom *en passant*, for ikke at spilde Tiden. En sætter til paa et Giestebud den yderste Skilling, og Dagen efter raaber: Giv os i Dag vort daglige Brød, og mangen Skræder klipper sin Næste en Alen

til Skade, medens han tilligemed intonerer: Jeg vil din Priis udsiunge. Men det er Spørsmaal, at, om een der er slagen af Frygt og Bævelse over sine begangne Synder og tilligemed fuld af Tillid til Guds Barmhiertighed, eengang om Dagen med Tolderen siger: Gud vær mig Synder naadig! jeg siger, det er Spørsmaal, om han ikke beder meere, end den der ved en Spinderok eller Væv løber hele Kingos Psalme-Bog igiennem».

At Holberg hyldede Troesfrihed, er en Selvfølge: «Fra den første Tid, jeg kunde skiønne paa Ondt og Godt, har jeg altid holdt Tolerance for en sand Christen Dyd». Han havde med egne Øjne seet Samvittighedstvangen i dens hæsligste Skikkelse, i Kristian den 6tes Tid, da man satte Folk i Gabestokken for Forsømmelse af Kirkegang, og drev dem til Alters med Trusler om Vand og Brød, og det er kanske netop denne Tid han har for Øje naar han siger: «Man kan vel tvinge Mennesker til at giøre, men ikke til at tænke, og naar man ikke kan tvinge dem til at tænke, saa udvirkes ved Tvangen alleene, at Mennesker drives til at sige andet end de meene, hvilket er at giøre dem af vildfarende Folk til Øyenskalke. Man kan tvinge en til at sige: jeg troer; men man kan ikke tvinge ham til at

troe, og det er ligesaa ugiørligt, at vinde en Vildfarende med Riis og Svøbe, som at bestorme en Fæstning med Syllogismer». — Men paa samme Tid som Holberg indskjærpede «Taalighed og Sagtmodighed» mod «Kjettere», d. e. saadanne som vildfare i god Tro fordi de ikke ved bedre, indskrænkede han paa den anden Side — og det er meget betegnende — sin Tolerance med Hensyn til dem der i sine religiøse Meninger «følge alleene sin indvortes Drift, som de kalde Samvittighed og Guddommelig Inspiration, og som paastaae, at andres Samvittighed skal rette sig efter deres, hvilket er ligesaa ubilligt som om en Spiller vilde paabyde, at de Kort skulde dominere eller være Trumf, som han havde meest Forraad paa». Om saadan «Fanaticisme» bemerker han meget tørt, at han holder den for «en virkelig Sygdom og en hysterisk Passion, mod hvilken en Doctor eller Chirurgus opererer kraftigere end en Præst eller Missionarius», og «om end saadanne Sværmere ere gode Mennesker, der sige hvad de meene, og uden Skye øve det, de holde for deres Pligt, saa ere de dog saadanne som man mindst kan tolerere udi et Societet».*) Han havde en

*) Angaaende Katholiker, fornemmelig Jesuiter, havde Holberg meget strenge Anskuelser; thi «her handles

naturlig Sky for saadanne Ivrere, der kom i Lidenskab istedenfor at drøfte med Koldsindighed, der, «saalænge som Galden opererer, ansee sig selv som Guds Gesandter og himmelske Herolder. Italienerne sige: *Con toto mondo guerra, ma pace con Inghilterra;* det er: Kriig med heele Verden, men Fred med Engelland. Jeg siger: Kriig med heele Verden, men Fred med *Philosophis* og Geistlige, sær med dem, som give sig ud for Helgene; thi det er ligesaa let at giøre en Helgen vred, som det er vanskeligt at giøre ham blid igjen, og de Krige man fører med deslige Folk, kommer man sielden vel fra. Thi, endskiønt man haver Ret, synes man dog ingen at have. Jeg forsvarer mig derfor mod enhver saa længe jeg kan, men, naar jeg faaer Tvistighed med

---

ikke om større eller mindre Vildfarelser, men om visse Religions *Principiis*, som stride mod Regjeringen». Saadanne mener han bør ikke tilstedes Borgerskab, «ikke saameget af Had som af Frygt», ligesom man i en belejret Stad uddriver endeel Borgere af Frygt for Hunger og Oprør. «Det er dermed en vis Gierning undskyldes, som her tildrog sig i forrige Svenske Krig. En Jyde-Skude mødte udi Søen et Svensk Skib, som var bleven lek og vilde siunke. De Svenske anholdte om Hielp. Jyderne, som vare barmhiertige, bevægedes deraf. Men, da de merkede, at de Svenske vare eengang saa mandsterke som deres egne, foldede de deres Hænder og sagde: Siunker i Herrens Navn».

en Devot, planter jeg Gevær, offererer *Charte blanche*, og giver mig paa Naade og Unaade».

Holbergs overvejende Forstandsretning, og den Mistillid han havde til alt hvad der har sin Grund i Følelsens, Gemyttets dunkle Verden, gjør det let forklarligt, at han ikke ubetinget stillede Religionsundervisningen i første Rad ved Barneopdragelsen. Han troede endog tildels at finde Grunden til den haardnakkede Kivagtighed mellem de forskjellige Religionssekter deri, at man «først begynder med Guddommelige Hemmeligheders Catechisation, hvorved foraarsages, at enhver med yderste Haardnakkenhed forsvarer den Sect, som han er opdragen udi, og ingen Argumenter siden vil imodtage», og at den fanatiske Bitterhed, som herskede imellem dem, vilde ophøre, «hvis man foretog at giøre Folk først til Mennesker, førend man forsøgte at giøre dem til Christne». Derfor mente han man skulde «begynde med *Morale*, førend man skrider til Religionens *Mysteria* og Hemmeligheder», og opstiller visse korte og simple moralske Sætninger, «som ere saa tydelige at ethvert Barn dem kan begribe». — Hans Ytringer om Opdragelsen i Almindelighed viser os forresten hans skarpe Menneskekundskab i et meget interessant Lys. Hovedgrundsætningen i hans Pædagogik er: Respekt

for Personligheden, for de individuelle Anlæg. Ethvert Menneske, mente han, har af Naturen et vist Talente, særlige Anlæg i en bestemt Retning; det gjelder for Læreren først og fremst at udfinde og vække denne Begavelse, og da — gaar det af sig selv: «ethvert Barn behøver heller Tøiler end Sporer udi det *Studio*, hvortil det haver baade Lyst og naturlig Evne; naar ethvert Barns Egenskab, Tilbøielighed og naturlige Pund udforskes, førend det settes paa den Rende-Bane, som fører til Maalet, kan ikke andet ventes end lykkelig og hastig Fremgang. Det vil da skee, som jeg ofte tilforn har erindret, at faa Mennesker vilde findes gandske uduelige. Der er saaledes intet andet Middel til at forsyne en Stæd med duelige Borgere. Nogle foregive vel, at Fødsel, Luft og Føde herudi gjøre størst Hinder, men Erfarenhed viiser, at Bonde-Hytter saavel som Fyrstelige Paladser have kundet tilveyebringe store Mænd, og at der ogsaa kan komme noget Got af et Nazareth». Det er altsaa ikke nok, at Læreren indretter sig efter sine Lærlingers Dannelsestrin og ydre Vilkaar, saa at han ikke «conjugerer *Amo* udi Mesterlectien» eller opvarter Islændere med en Præken, der er giort udi Paris mod Vellyst, Heste og Vogne», efterfølgende den Præst, som

ikke ufornuftigen afbrød en dybsindig og eftertænkelig Tale med de Ord: Dette maa være nok for Eder, som sidde udi de store Stole: nu vil jeg tale lidt for dem, som sidde paa Skamlerne». Men han maa fremfor alt have den Enkeltes personlige Anlæg for Øje, betænkende, «at det ikke lader sig giøre med Mennesker som udi Kortspil, hvor det koster ikkun at sige, at Hierter, Spar eller Kløver skal være Trumf; thi saasnart Paabudet er skeed, blive de det virkeligen; men et Menneske eller en levende Kløver-Knægt, paa hvad Post man end setter ham, er og bliver en levende Kløver-Knægt». Den store Vanskelighed ved al Undervisning var det i dobbelt Grad paa Holbergs Tid, da Skoleundervisningen var saa indsnevret, at der kun lodes ringe Spillerum for Udviklingen af de individuelle Anlæg, og sikkerlig som oftest behandledes med en aandløs Tørhed, saa at Holberg vistnok ikke uden Grund klager over at «saa snart et fornemme Barn kommer nogenledes til skiels Alder, overleveres det til Lærere og Exercitie-Mestere, for under Riis, Ferle og Svøbe at undervises i adskillige Ting, som det siden skal glemme». — Det bliver, mente han, snarere et Lykketræf, hvad et Menneske opdrages til: «nogle Disciple opløftes af Lærerne til Skyerne, an-

dre igjen ansees som Misgeburt eller *Monstra*, hvorudaf intet got kan blive, da de dog alle kunde være lige gode, hvis enhver blev sat paa sin rette og naturlige Post. Jeg erindrer mig, at udi min Skolegang vare tvende Disciple, hvilke ingen Discipline kunde bide paa, saa at de gandske forpryglede omsider bleve dimitterede. Men da de komme til Hoved-Staden, og der bleve antagne blandt Søe-Cadetter, overginge de alle udi Lærvillighed». Med saadan Opdragelse paa en Slump gaar det i bedste Fald som en Maler sagde, «hvilken jeg engang saae sette adskillige Latinske Deviser under nogle Stykker, som han afmalede paa et Huses Vægge. Jeg spurte ham, hvorledes han saadant kunde giøre, efterdi han ikke forstod Latin: hvortil han svarede: Unterweilen trifft's doch artig ein».

Undervisningens og Lærdommens Hovedmaal satte Holberg i at gjøre Menneskene til nyttige Borgere. Han havde liden Sands for de Studier, der øves for Videnskabens egen Skyld, og betragtede Videnskabeligheden i dens Forhold til det reélle Liv, med Hensyn til dens umiddelbare Anvendelighed. «Man maa ikke alene bruge Hiernen for at studere, men studere for at gjøre Hiernen brugelig til Forretninger, ligesom man ikke maa leve for at æde,

men æde for at leve». Og denne medfødte praktiske Aandsretning maatte i høj Grad styrkes ved Betragtningen af den lærde Stands Aandløshed. Det var Pedanteriets og den ørkesløse Spidsfindigheds Gyldenalder: «jeg haver af Erfarenhed mærket», siger han, «at der er stor Forskiel imellem Geist og Skjønsomhed, imellem Lærdom og Klogskab, og at Verden er saa fuld af spirituelle og lærde Narre, at man deraf kunde oprette et femte Monarchie. De fleste saakaldne lærde Dissertationer gjøres enten over det, som ingen forstaaer, eller det som ingen er magtpaaliggende at vide, men som mange Skribentere have sat baade Helbred og Forstand paa at oplyse, f. Ex., om Romeres og Grækers Halsbaand, Skoe, Støvler, Hatte, Armbaand etc. Saadanne Skrifter tiene hverken til Nytte eller Zirath, saa de hverken undervise eller fornøje, og kan lignes ved beeske og ildesmagende Piller, hvilke med Viderværdighed maa nedsvelges, og dog ikke operere. Med slige Skrifter ere dog alle Bibliotheker opfyldte, hvilke ere ikke meere til Zirath og Nytte, end Spindelvæve. Og kan Skribentere derudover ikke lignes bedre end med Edderkoppe, der spinde sig selv til intet, og deres Arbeide med Spindelvæve, hvilke ere ligesaa unyttige, som ubehagelige udi et

Bibliothek». «Jeg holder den for en lærd Mand, der i Grund forstaaer et vigtigt Videnskab, enten han haver lært det paa Græsk, Latin eller sit Moders-Maal, enten han haver erhvervet det ved Læsning eller Erfarenhed». Derfor havde han f. Ex. intet imod at en dygtig Agerdyrker blev holdt jevngod med en Professor i Naturvidenskab: «Hvis Agerdyrknings Kundskab blev til et Academisk Studium, vilde i mine Tanker de 9 *Musæ* ingen Fortrydelse bære derover. Thi Academier ere stiftede for at excolere de Studeringer, hvorved Kirke, Stat og Borgerlige Societeter opbygges. Det kommer ikke an paa, hvo der haver studeret mest, men hvo der haver studeret best. Og naar saa er, kan jeg ikke see, at man jo med lige saa stor Føje kunde give en Magister- eller en Doctorhat til en Agermand som til en Grammaticus» — af den Beskaffenhed, at «naar man tager Hatten af ham, tager man og Hovedet», — «med mindre man vilde sige, at det er meere magtpaaliggende at rangere Ord og Gloser, end at forbedre et Stykke Land, eller meere magtpaaliggende at reense en gammel Poet fra Copiist-Fejl, end at reense en Ager og giøre den frugtbar». Han følte sig saaledes lidet tiltalt ved de strengt filosofiske Studier; hans Filosofi var:

sund Fornuft, øvet gjennem Iagttagelse og Erfaring, og udviklet ved Granskning af «magtpaaliggende Ting, som ved Studering og Meditation kan udfindes». Derfor havde han ikke alene lidet Brug for den saakaldte *logica artificialis* (som vi kjende af Erasmus Montanus) «saasom jeg er fornøyet med den jeg haver af Naturen»; men ogsaa den egentlig filosofiske Spekulation, «de abstracte og transcendentalske Betragtninger» var han tilbøjelig til at anse for en ørkesløs Beskjeftigelse, og de filosofiske Stridigheder vilde, mente han, rimeligvis «vare til Verdens Ende, og indtil Forstanden udi det andet Liv bliver ret forklaret». For sit eget Vedkommende tilstaar han, at han, uagtet han «ofte læser Metaphysiske Skrifter, liden Fremgang derudi haver kunnet gjøre», og da han i sit 32te Aar blev Professor i Metafysik, var det kun ugjerne han overtog dette Embede, «thi jeg vil rundt ud bekjende, at *Metaphysica* aldrig kunde komme i større Fare, end under mit Formynderskab».

For at opnaa sand Dygtighed anbefaler Holberg viseligen, at begrændse sine Studeringer i en bestemt Retning: «De berømmeligste og anseeligste Mænd ere ikke de saakaldte *Polyhistores* eller de, som have besiddet mange Videnskaber, men de, som have excelleret udi

et vist *Studio*, eller en vis Konst, hvor ringe den end er. Man maa derfor have et Hoved-Studium, og løsligen derhos excolere andre, sær dem, som have Rapport med det samme. Thi at fordybe sig udi mange Videnskaber tillige, foraarsager at vi ikke naae Fuldkommenhed udi noget. Naar Exces gjøres af Studeringer, ere de heller til Byrde og Skade end til Nytte. Herpaa seer man daglige Exempler, og flyder heraf det almindelige Ordsprog: Han er saa lærd, at han ikke kand prædike, det er at sige: Han kand intet giøre til gavns efterdi han veed alting. Thi de umaadelige Portioner af Græsk, Latin, Hebraisk og alle Videnskaber, som ere sammenblandede udi Hiernen, kand lignes med den Drik, som de Engelske kalde Punch, hvilken bestaaer udi en Mixture af adskillige Ingrediencer, og er med Flid saaledes tillavet, at man kand være gandske forvissed om dens Virkning i at giøre Hovedet fuldkommeligen kruset».

Til Gjengjeld for den Ringeagt, Holberg havde for den «overstadige Lærdom», blev han ogsaa af sine Standsfæller betragtet med mistroiske Øjne. «Jeg holdes ikke for en Philosophus, fordi jeg ikke bruger det Philosophiske Sprog; thi hvad jeg skal sige, siger jeg enfoldigt og tydeligt. Jo mørkere og ufor-

staaeligere een taler, jo høyere og subtilere Philosophus holdes han for at være. Thi de fleeste Mennesker finde ikke Smag uden i det som de ikke forstaae; og mørke Taler, som tiene til Beviis paa en Skribents Ubeqvemhed, faaer hos dem Navn af en Majestætisk Sublimitet. Man kan ligne disse Folk med den gamle romerske Skolemester, som ikke kunde lide, hvad hans Disciple talede og skreve, uden det var mørkt og uforstaaeligt, og derfor ideligen giorde saadan Erindring til dem, nemlig: *skotison*, det er: Giør det mørkt. Og, naar de saadant havde efterlevet, sagde han: Nu er det godt; thi nu forstaaer jeg det selv ikke».

En anden Anke, til hvilken han jevnlig kommer tilbage, gjelder de unødige Omsvøb og den pedantiske Vidtløftighed. «Man giør Knuder blot for at løse dem, og bygger alleene for at rive ned, saa at en anseelig Deel af Menneskets Liv kand lignes ved Kegle-Spill, hvorudi man nedslaaer for at opsætte og igjen opsætter for at nedslaae, eller som Tobak-Smøgen, naar man suer Røg til sig, for at udblæse den strax igjen. Naar man betragter de store Bevægelser, som dagligen skeer paa høje Skoler og Gymnasier, naar man hver Time hører de lærde Klokker ringe, item

Auditoria og *Cathedræ* at snurre, kand man ikke andet end forestille sig stort og frugtbart Arbeide. Men alt hvad som haver *Apparence*, er derfor ikke Realitet. Man kand sveede og trettes ved en stærk Gang, men naar man gaaer alleene frem og tilbage, kommer man aldrig til Maalet, men med all saadan Bevægelse er og bliver paa det samme Sted. Jeg haver intet Academisk Programma seet, der andet haver givet tilkiende end disse Ord: Imorgen skal holdes en Grad, og dog fylder et heelt Ark paa Regal Papiir. Thi de mange Broderier om *Apolline, Phøbo*, de ni Gudinder og andre Ting, som kommer aldeeles intet Invitationen ved, maa fylde Papiret. Saaledes skulde man og finde mange tykke Volumina, som ved Mynstring vilde blive meget tynde. Man kan ligne deslige Skrifter ved unge Jomfruer, hvilke, naar de staae ved deres Toilette, ere af saa liden Circumference, at de fast kunde gaae igiennem Husets Sprekker, men naar de ere ret i Klæder, indtage de med deres 3dobbelt skandsede Skiørte heele Gader, saa at der ere faa Porte, som jo blive dem for snevre. Om saadanne Bøger kan man sige, de have ingen god Fedme.» Han væmmedes ved «opkoget Snak», og klager i sine senere Aar over, at han sjelden kommer over en ny

Bog, som indeholder andet end hvad han har læst iforvejen. Den tiltagende Skrivesyge, hvormed den overfladiske Lærdom gjorde sig bred, var ham ikke mindre en Torn i Øjet, end det opskruede Pedanteri. «Udi Landet ere nuomstunder fast ligesaamange *Autores* som Mennesker; en heftig Begierlighed er overkommen alle til at skrive Bøger, som strækker sig indtil Haandværks-Folk og norske Bønder; thi jeg haver selv havt Skrifter til Revision af de sidste. Tilforn læsede alle, men ingen vilde skrive, nu vil alle skrive, men ingen læser. Ikke at tale om de mangfoldige Dissertationer, som aarligen publiceres af unge Mennesker, førend de have faaet Skieg paa Hagen, saa findes der andre, hvilke ligesom Maaneds-Duer legge Egg ud 12 Gange om Aaret. I gamle Dage, da Verden laborerede af Mangel paa Bøger, behøvedes Opmuntringer til at skrive: nu derimod, da vi have ligesaa mange Skribentere, som Fluer udi September Maaned, behøves at formindske deres Tall, og burde til den Ende beskikkes en Art af lærde Skarnagere og Skorsteensfejere, for at eftersee, om et Skrift var en Copie eller en Original, om det befattede vigtige Ting eller Sladder, og rense Landet for de sidste, ligesom Urtegaardsmænd ideligen luge Bedene

for at rense dem fra Ukrud. Det er ikke uden Billighed, at Skribentere blive meere igjennemheiglede end andre Arbeidere. Thi naar en Autor ubeden skriver en Bog, provocerer han den heele vide Verden til *Critique:* skriver han vel, takker ingen ham derfor, efterdi ingen bad ham skrive, og skriver han ilde, bliver han anseet som en forfængelig og daarlig Mand, der giver sig ud for det som han ikke forstaaer, og blotter sin Skrøbelighed, som ellers skulde blive skiult. Sandelig, naar en ubeden bringer et vanskabt Hiernes Foster for Lyset, saa er det ligesom han vilde sige: Jeg er en Nar. Men, som det ikke er alle bekjendt, saa vil jeg ved dette mit Skrift notificere saadant for den heele Verden, paa det at saavel nu levende, som tilkommende Mennesker ikke maa tvivle derom».

I Indledningen til Sokrates's Historie sammenfatter Holberg den sande Dannelses Resultater i følgende Afridsning: «De rette Kiende-Tegn paa en viis Mand eller Philosophus ere: grundig Lærdom, Herredom over sine Affecter, tækkelig Omgængelse, Attraae til at forfremme sin Næstes Velfærd, Vindskibelighed i at efterforske Sandhed, Frimodighed i at prædike den samme, Ærbarhed uden Affectation, Kundskab om sig selv, liden Attraae efter verdslig og

forfængelig Ære, og Fornøyelse med sin Stand og Vilkor, ikke at foragte Riigdom og Penge, ey heller at dyrke dem, ringe Tanker om sin egen Person, Medlidenhed mod Vildfarende, Omsorg for at conservere sit Liv og Sundhed, ingen utidig Begiering til at døe, og ingen Frygt mod Dødens Ankomst, saa at hans *Symbolum* i den Henseende maa være: *Nec cupio, nec metuo.* (Jeg tragter ikke efter den, frygter den heller ikke), Kiærlighed til Fædrene-Landet og Lydighed mod Øvrigheden, Taalmodighed udi Lidelser, og Urets Forglemmelse, Bestandighed uden Haardnakkenhed, og andre deslige Qvaliteter».

Vi har her Holbergs Livsvisdom sammenfattet i et kort Begreb. Vi kan sige, at han her har opstillet det Ideal af «en ret Philosophus», som han tragtede efter, og Enhver, som kjender lidt mere af Holberg, end hans komiske Skrifter, vil finde at visse Hovedtræk i denne Skildring stemme godt med det Billede, han har dannet sig af ham. Vor største komiske Digter staar for os, ikke som en Spøgefugl, men som en ærbar «Philosophus», og vi overraskes ikke ved at høre ham sige om sig selv: «Hvad min Person angaaer, da trykker mig intet mindre end Kaadhed, thi jeg holdes for blant dem, som kiende mig, heller

at incommodere med Austeritet end Lystighed, og haver jeg fra Ungdom af ført et saa indgetogent, ærbart og strengt Levnet, at faa derudi have Lyst til at imitere mig».

Det var dog vistnok mere ydre Omstændigheder end medfødte Anlæg, som bidrog til denne «Ærbarhed og Indgetogenhed» hos vor Holberg, og den ovenanførte Ytring maa ikke forstaaes strengt efter Ordene. Hans Ungdomsliv vidner jo om et lyst, frejdigt Sind; han siger ogsaa selv andensteds, at han i de yngre Aar gjerne deltog i munter Selskabelighed, gik flittig i Vertshuse («dog altid lige tør derfra») og havde Lyst til «Dantz, Spill, Selskab og andet.» Men der var meget i hans ydre Livsforhold, som gjorde at han blev tidlig gammel. Fra Barndommen af forældreløs, uden Venner eller formaaende Beskyttere, havde han maattet kjæmpe sig igjennem Verden paa egen Haand; sine bedste Ungdomsaar havde han for største Delen tilbragt blandt Fremmede; derved var han tidlig bleven vant til at stole paa sig selv alene, og finde sig i Ensomhed. Dertil kom, at han fra Barnsben maatte drages med en bestandig Sygelighed, som paalagde ham et strengt og stilfærdigt Levnet. Og da hans ydre Vilkaar i senere Aar blev gunstigere, var han allerede saa tilvant til denne

Levemaade, at han ingen Tilbøjelighed følte til at gjøre synderlig Forandring deri. Han havde tidligere end andre Mennesker tilegnet sig en god Del af Pebersvendens Særhed og Pirrelighed, og det var ikke alene «en særdeles medfød Delicatesse», men ogsaa den Indgetogenhed, der gjennem mange Aars Vane var bleven ham en anden Natur, som paalagde ham at forblive ugift. Hvis han nogensinde havde sværmet for det huslige Livs Lyksalighed, var det længst glemt; nu tænkte han fornemmelig paa alle de Forstyrrelser, det vilde medføre i hans engang tilvante Liv, og slog sig til Ro med den Trøst, at han efterlod sig Bøger, efterdi han ikke kunde have den Lykke at efterlade sig Børn. «Jeg kand skikke mig vel udi store Hendelser; men der ere visse smaa Ting, som andre foragte, hvilke jeg dog ikke kand imodstaae. En Hund, som gjøer, en Dør, som tilslaaes, kand bringe mig ud af Skik». Hans Tjenere maatte gaa op ad Trappen med faste, lydelige Skridt, for ikke at forstyrrre ham ved at træde pludselig ind, og han har viet en hel Epistel til Beklagelser over Gadevægteren, som efter den store Brand skulde raabe hvert Kvarter, «hvilken Anstalt var et Tordenslag for mig, thi saasnart han ved Raaben havde fuldendt sin circulaire Gang (paa

Gammel-Torv) og Kvarteer-Timen var tilende, maatte han strax begynde paa nye igien, hvorudover jeg havde en *Basso continuo* uden Pause den heele Nat igjennem.» I et af sine Epigrammer opregner han alle de Egenskaber, Den skulde baade have og ikke have, som han vilde vælge til sin Hustru, og ender med: «Kort at sige: jeg vil have saadan Hustru som neppe er at finde; det er at sige: jeg vil ikke gifte mig». — En Dame, som holdt paa at opmuntre ham til at opgive sin enlige Stand, spurgte ham, hvad det da var for Ulejligheder, han frygtede saa for. «Derpaa spurte jeg hende, om hun snorkede i Søvne, og da hun tilstod saadant, sagde jeg, saadan ringe Ting var nok for mig til at paastaae en Skilsmisse-Dom. Hvorpaa jeg gik bort og efterlod hende i en heftig Latter». Han vender ofte tilbage til denne Sag, baade i Spøg og Alvor, blandt andet i sin fjerde Satire,*) et af hans morsomste Skjemtedigte, hvori han med uudtømmelig Opfindsomhed opregner alle Ægtestandens Ulejligheder:

«Det er vel en herlig Ting, at have Børn, men
naar man Glæden i en Veyeskaal vil legge,
Og i en anden Sorg, og see af hvilke begge

*) «Poeten raader sin gamle Ven Jens Larsen fra at gifte sig».

Der veyer, trykker mest, man finder, at Fortred
Mod Glæden vigtig er og trykker Skaalen ned.

— —

Det hielper ofte lidt, at man en mægtig Skare
Af Barnepiger har, af Ammer, som med Fliid
Opvarte maa enhver; Nu en, nu anden Tiid
Du høre maa med Sorg, Fortred og Hierte-Klappen,
Lars faldt med Stoelen om, Mads hovedkuls af Trappen,
I Fingeren sig skar Maria med en Kniv,
Pernille med en Sax har bragt sig fast om Liv.
Jens brød sit Been i tu, Peer fik et Hul i Panden,
Niels viklede sin Fod, Paul stødte sig med Kanden,
Hans har udi sin Hals en mægtig Knappenaal,
Frans hart ad briste vil, har sig forædt af Kaal.
Dorthea man med Magt maa trække udi Skoele,
Hun trodsig er og stiv, fast som en utemt Fole.

— —

Det eneste, hvormed du da dig trøste kand,
Er at de voxe snart, faae Skiønsomhed, Forstand,
Du meener, at du saa ey Uroe meer kand have,
Og at desbedre da de holdes kand i Ave;
I din Tragödie det er en anden Act,
Musiquen kommer kun hen udi anden Tact,
Som er langt meere svær: en Søn vil lære fægte,
En anden værre er, vil Kammer-Pigen ægte.

— —

Een reyser uden Lands, tilsætter mange Penge,
Een anden kommen er i Gield, og vil sig henge,
Een stiv, haardnakket er, og giver knubbet Ord,
Een anden hører man at have giort et Mord.
Lucia finder du paa Trappen med Skolmester,
Frans, Peer studere ey, vil ikke være Præster». o.s.v.

Holberg lægger intet Dølgsmaal paa de Skrøbeligheder, som dels var ham medfødte, dels mere og mere udvikledes under hans inde-

sluttede Stueliv, som det da i det Hele taget ikke er hans Sag at besmykke sine Fejl. Han var af Naturen «hidsig og tilbøielig til Vrede», og alt eftersom Alder og Sygelighed tiltog, blev det ham mere og mere vanskeligt at beherske denne Last, som han indrømmer er en Philosophus ligesaa uanstændig som at en Grammaticus taler galt, uagtet han paa den anden Side ingenlunde ubetinget fordømmer Passioner, «thi de ere saa nyttige for Sindets Helbrede, som Blodets Circulation er for Legemets, og dersom den skulde holdes for den største Philosophus, der haver mindst naturlig Ild og fast ingen Passioner, vilde mangen Træblok uforskyldt bekomme saadan Titel». Men hans medfødte Hidsighed viste sig i senere Aar mere og mere som Knarvurrenhed og Pirrelighed, idet hans skrøbelige Helbred efterhaanden udviklede sig til en trykkende Hypochondri. Ulig andre Hypochondrikere var han sig sin Sygdoms Natur fuldt bevidst, og naar hans «onde Væsker» til sine Tider fremkaldte «en hidsig Reformations-Geist», saa at han fik Lyst til at sætte sig op mod den hele Verden, gjorde han først Stilstand med sig selv, «saasom jeg har erfaret, at det er allene en Nidkierhed, som kand drives bort med Laxere-Piller». Denne «ulideligste af alle Plager» giver ham

jevnlig Anledning baade til Klynk og Skjemt. «Svagheden er vel lærd og fornemme, men det er og alt hvad man kand sige til dens Berømmelse; og kand dette være saa liden Trøst for Patienten, at jeg troer ingen tog i Betænkning at renoncere baade paa Stand og Lærdom, for at blive den qvit, og at han jo vilde heller være en fattig Bonde, end en bemidlet men miltesyg Doctor eller Magister. Ligesom andre ere plagede med en Mave, der væmmes ved alle Ting, saaledes er jeg plaget med et Sind, der væmmes ved alle Ting, saa at jeg blandt 100 Mennesker neppe kan finde een, hvis Opførsel er mig til Maade, een dræber mig med Snak, en anden med Gebærder. Hvorudover jeg gaaer ærgerlig fra de fleste Compagnier, og søger min Fornøjelse i Eenlighed». Der var snart sagt intet legemligt Onde, som jo plagede ham. «Iblandt kommer der en saadan Mathed over mit hele Legeme, at jeg snart maa krybe afsted. Snart er jeg saa rask til Fods, som neppe nogen anden, snart har jeg ondt i Hovedet, snart i Fødderne, snart har Sygdommen sat sig i Maven, og da fornemmer jeg undertiden Varme, undertiden Kulde i Indvoldene, snart altformegen Syrlighed i Maven, snart slet ingen». Og eftersom «de onde Væsker» flyttede sig, nu i en Del,

nu i en anden Del af Legemet, stemtes hans Humør forskjelligt, saa at han vexelvis følte «Glæde, Bedrøvelse, Frygt, Mod, Mathed, Hurtighed, Hidsighed og Koldsindighed». Men han kjælede ikke for sine Svagheder, var altid paa sin Post mod «at de Ustadigheder mit Sind drives af, skal bryde ud», og det er sikkert ikke det mindst Beundringsværdige ved hans Personlighed, at han under saadan daglig Hjemsøgelse kunde opretholde sin Aandskraft og Sindets Ligevægt til en fremrykket Alder. Stundom hendte det vistnok at hans nervøse Temperament vandt Bugt med ham, som naar Scheibe fortæller at han i Raseri kunde jage en uvelkommen Besøger paa Døren med Tøffelen i Haanden; men han var, tilføjer den samme Biograf, strax rede til at erkjende sin Fejl, og søge at gjøre den god igjen.

Som det ofte gaar med dem der plages af bestandig Sygelighed, havde han liden Tillid til Lægerne. Det forekom ham at være en betænkelig Sag, at deres Videnskab efter saa mange hundrede Aar endnu ikke havde drevet det til med Sikkerhed at kurere en Tandpine, og ligesom han var sin egen Læremester, var han ogsaa sin egen Doktor. Han experimenterede idelig med sig selv; en Tid lod han endog, efter den medicinske Autodidakt Cornaros Exem-

pel, sin Mad veje, en «mathematisk Levemaade», som han snart opgav; men ved den bestandige Agtpaagivenhed paa sit eget Legeme mente han dog han havde udfundet, bedre end nogen Læge kunde gjøre det, hvad der var ham tjenligst. Dette synes at have været den eneste Medicin han havde rigtig Tro paa. «Dersom jeg skulde agere Medicus», siger han, «vilde jeg allene kurere mine Patienter saaledes: Jeg vilde f. Ex. spørge dem ad, hvad Mad og Drikke de havde af Erfarenhed befundet sig best ved, og dersom de da svarede, at de vare vante til at æde Kalk og Sand, og at drikke Blæk, og havde befundet sig best derved, vilde jeg ordinere dem, at blive ved med det samme».

Den Universalmedicin, han for sit Vedkommende havde udfundet, var streng Orden og Tarvelighed. Hans daglige Liv gled hen med den største Regelmæssighed, næsten efter Klokken. Om Sommeren boede han paa sit Landgods, om Vinteren i Byen; «Nysgierrighed efter at besee fremmede Steder haver tilforn giort mig til et *perpetuum mobile;* men saadan Nysgierrighed er med Alderen forsvunden i den Grad, at om Constantinopel laae udi næste Province Fyen, tog jeg udi Betænkning at reise over Beltet at besee samme Stad».

Sterk Motion var ham som ældre Mand ligesaa skadelig, som den i yngre Aar havde bekommet ham vel. Allerede i hans Skoleaar syntes hans Kammerater han levede som en gammel Mand, og hans Afholdenhed tiltog med Aarene; som Barn drak han Vin blandet med Vand; i senere Aar skyede han den værre end Forgift, og drak kun «Vand og magre Kjødsupper, item Caffee tvende Gange om Dagen». «Jeg staaer op om Morgenen Klokken 7, drikker derpaa min Caffee, studerer, spiser, og medens jeg klæder mig, bander min Skræder etc. Det sidste skeer, efterdi mine Klæder ere saa trange, saa at det er fast det samme som at føre sig i Harnisk. Mit Middagsmaaltid begynder precise Klokken 12, og varer kun et Qvarteer, saa at jeg udi halvanden Time, nemlig fra Klokken tolv til halvgaaen to, haver spiset, læset en halv Time, faaet en liden Slummer, drukket min Caffee, og skrevet en Side, førend jeg ved samme Klokkeslet klæder mig og gaaer ud, da jeg endda ofte finder andre Folk siddende og maabe efter den anden og tredie Ret». Saaledes gik hans Liv Dag ud og Dag ind den samme regelmæssige Gang, saa at han for sit Vedkommende ikke behøvede at beklage sig over den nye Kontorkalender, hvori Ugedagenes Navne

var udeladte, saa at man maatte invitere Gjesterne til Polycarpus eller Blasius istedenfor til Onsdag eller Thorsdag; «thi naar min Kammer-Pige bringer mig til Middags-Maaltid en Havre-Suppe med en Kalve Steeg, veed jeg at det er Mandag, og naar den 3die Ret, som er Fisk, kommer dertil, er det det samme som hun vil sige: i Dag er Tirsdag, og saa fremdeles».

En saadan Levemaade stemte i de Tider ikke vel med hvad Holberg kalder «den nordiske Philosophie» — som endnu tildels kan kaldes den norske — og som bestod i «at være sin Appetit hørig og lydig, at drikke et godt Glas Viin til sine 4 a 5 Retter Mad, og at lade sig bære udi en Portechaise eller trække af 2 Heste udi en Æske, naar man vil besøge sin Nabo»; og hans Venner spaaede ham en hastig Død, «hvis jeg ikke multiplicerede mine Middags- og Aftens-Retter, ja de have ligesom opsagt mig Livet til hver Mikkelsdag og Paaske, som her ere de almindelige Flytte-Tider, hvis jeg fremturede udi min Tarvelighed. Men de fleste af disse Prædikantere, som plejede deres Legemer godt, ere for længe siden døde og begravne. Jeg derimod, som holder ved det Gamle, og lever afholden, lever endnu».

Den Beskyldning for Gjerrighed, han ved sit indgetogne og tarvelige Levnet paadrog

sig, er saa ofte omtalt og gjendreven, at vi her kan indskrænke os til at omtale den i al Korthed. Den fik unegtelig et sterkt Skin af Sandhed ved den «Attention» han havde til sine Sager, hvilken Holberg ogsaa indrømmer «er noget vanskelig at begribe, især hos en aldrende Mand, der ingen Børn efterlader sig. At samle mest paa Rejsepenge, naar Rejsen er til Ende, at gnie mest paa Proviant, naar man seer Havnen, er gandske ubegribeligt, ja ligesaa latterligt, som den Mands Gierning, der med stor Omhyggelighed satte sit Haar udi Bukler om Aftenen, da han var dømt til at miste Hovedet om Morgenen. Men der er mange Ting som ere vanskelige at begribe, og som dog ere gandske naturlige og menneskelige». Noget ganske «menneskeligt» var det jo ogsaa, at hans tilvante strenge Regelmæssighed ogsaa med Hensyn til Pengesager var bleven ham en anden Natur; det var ham i sig selv en tilfredsstillende Syssel at holde alt, hvad han havde med at gjøre, i god Skik og Orden, og han var nøjeseende med sine Udgifter, om de havde et fornuftigt Øjemed eller ikke. Dette sidste kunde vel ofte i det daglige Liv gjøre et ubehageligt Indtryk, som naar hans Venner klagede over at han i det selskabelige Liv satte dem paa den samme

knappe Kost, som sig selv; men med Hensyn til dette, som vel for en væsentlig Del har bidraget til at begrunde Beskyldningen for Gjerrighed, kan det vel — som en af hans Biografer *) træffende bemerker — spørges, om han ikke derved har villet foregaa med et Exempel, for praktisk at modarbejde den Gjestebuds-Overdaadighed, som dengang grasserede i Kjøbenhavn. Han klædte sig fint og paa Moden, for ikke «at singularisere sig», gjorde godt mod Fattige, men med skjønsomt Valg og oftest i Stilhed, havde smukke Værelser, kjøbte idelig Bøger, og — bemærker den nysnævnte Forfatter — hvormange Privatmænd vilde vel endog nu gjøre ham det efter, at betale af sin egen Lomme en 300 Spd. i vore Penge til Literaturens Fremhjelp, som Holberg gjorde, idet han fem Gange udbetalte Præmier for «ziirlige og smukke danske Vers», som han lod trykke paa egen Bekostning.

En anden Grund til Holbergs Strenghed i Pengesager var det, at han havde en maaske overdreven Frygt for at man skulde, som det heder, spille ham paa Næsen, i den Tro, at saadan en Stuelærd ikke havde Tanke for An-

*) Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Ved C. W. Smith. Kjøbenhavn 1858.

det end sine Bøger. Det kunde han ikke taale: «naar nogen giør mig Uret for en Skilling, stiller jeg mig vred an, og affecterer mere Attention til mine Sager, end jeg virkeligen haver, saasom derudi er en Fornødenhed; thi saasnart Folk mærker Skiødesløshed hos en Mand, bliver han alle til Priis. Det er ved Efterladenhed udi Huusholdnings-Sager, at Fuldmægtige blive Principaler, Ridefogeder Proprietarier, og at een og anden anseelig Mand maa gifte sig med sin Huusholderske, med hvilken han til Medgift kan faae de udi mange Aar stiaalne Sager tilbage». Især var han i denne Henseende paa sin Post ved Bestyrelsen af sine Jordejendomme. «Naar jeg er paa Landet, maa jeg sette mig i Harnisk, hvorudover jeg ogsaa, naar jeg rejser derud, legger al min Philosophie og moralske Regler i Forvaring i Vester-Ports Accise-Bod, indtil jeg kommer tilbage igjen. I Staden er jeg Philosophus, paa Landet er jeg Soldat. Mine Naboer bildte sig ind, at jeg saa reent havde fordybet mig i Studeringer, at de gandske tryggelig kunde drille mig saa meget som dem lystede, hvorudover de ogsaa forsøgte, hvor vidt min Taalmodighed strakte sig; men da de fornam, at jeg ikke aldeeles var ubevæbnet, men passede paa mine Sager, fik jeg strax Stilstand, og

siden efter fuldkommen Fred». I det Hele taget staar Holberg som Godsejer for os i et ganske særeget Lys: vi se ham her som den praktiske Forretningsmand, der saar og planter, bygger og rydder, og bistaar sine Bønder med Raad og Daad. Han havde ogsaa den Tilfredsstillelse, at se det hidtil vanrøgtede Gods trives under hans Bestyrelse; «saa tidt jeg ligner Godsets nuværende Tilstand med den forrige, finder jeg mig ret fornøjet og glad: jeg glæder mig ved, at jeg nogenledes har opfyldt en god Borgeres Pligt, og at jeg har givet nogen Skikkelse til et forvirret Chaos», og vi faa en Mundsmag af hans landlige Livs Hygge, naar han i en af sine Epistler fortæller at «den liden hvide Qvie, som min Herre saae i Fior, laver allerede til Barsel. Saa snart den bliver lykkeligen forløset, skal jeg lade min Herre det formeligen vide, helst om det bliver med en Qvie-Kalv, som nu*) er et Foster af Importance».

Han kunde ogsaa paa sin Vis glæde sig ved Naturens Betragtning. Jeg siger paa sin Vis; thi hans Sands for Naturskjønhed var vistnok temmelig forskjellig fra vore Dages. Den har

*) Efter den heftige Kvægsyge, som hærjede Sjælland i 1745.

havt mere tilfælles med Bondens, som kalder en Eng vakker, naar den viser store Strækninger af veldyrket, frugtbar Ager og Eng. Da han i sin Ungdom vandrede gjennem det for sin romantiske Natur berømte Savoyen, fandt han det var «klippefuldt og fælt at see til», og sit eget Fædreland har han rimeligvis betragtet som et af de hæsligste i Verden. Han saa, som hans Samtid i det Hele taget, Naturen i dens Forhold til Menneskelivet, og glædede sig ved dens Liv, som man glæder sig ved enhver anden uforstyrret, regelmæssig Virksomhed. «Jeg finder Behag udi at see Jordens Grøde fremspire og indhøstes», siger han, og betegnende for Komikeren er det, naar han tilføjer: at see Kjør og Faar gaa til sine Samlingspladse «ligesom i Procession».

En af hans kjæreste Adspredelser var at slaa en Sladder af med Bønderne, af hvis usminkede naturlige Væsen han havde baade Underholdning og Belærelse. Den Samtale han i den 29de Epistel fortæller han havde med en Bondemand om et latinsk Program, giver os et fornøjeligt Indblik i hans Maade at omgaaes Almuen paa; vi har ogsaa i flere af hans Komedier det bedste Vidnesbyrd om hvorledes han havde levet sig ind i Landalmuens Væsen og Tænkemaade i forskjellige Retninger; blandt

andet er, (ikke at tale om Jeppe paa Bjerget) det elskværdige Par i Erasmus Montanus sikkert de gemytligst opfattede af alle hans Karakterer. «Saaledes er mit Sind, at endog Bøndersladder kan fornøje mig mere, end de Lærdes allernetteste Tale», og man synes, naar han taler om Landalmuens jevne, uforstyrrede Liv, at læse mellem Linjerne, at han nok gad give baade sin Velstand og sin Lærdom, for at kunne føre det samme sorgløse Naturliv, ligesom han i Byen sagtens mere end een Gang med et mismodigt Smil har seet «en suurmulende Herre udi en forgyldt *Portechaise* at bæres af glade og lystige *Porteurs*».

Paa denne Maade var han ligesaa «*sociable* paa Landet» som «*misanthrope* i Staden»; thi her generedes han af de mange i hans Øjne intetsigende Formaliteter, som den civiliserede Omgangstone medfører, saasom «alamodiske Visiter og Contravisiter, Nyt-Aars-Ønsker, hvorved intet menes, Gratulationer og Condolencer, som intet andet Sigte have end vedtagen Skik, vidtløftige Tilberedelser til Bryllupper, Barseler, Liigfærd etc., hvilke besværge saavel dem, der blive budne, som dem der byde». Han forsikrer vistnok at han ogsaa i denne Henseende gjerne vilde følge Moden, «thi jeg er en Hader af al Singularitet, og hvis Kiødet

vilde adlyde Aanden, conformerede jeg mig til alle almindelige sømmelige Skikke og Lands-Moder, saa bivaanede jeg Bryllupper, Liig-Begiængelser, Disputatser, Parentationer med samme Iver, som N. N., hvis Nærværelse udi ingen Høitidelighed savnes». Men hans Sygelighed og det med Aarene tiltagende Mismod gjorde ham, som vi har seet af en tidligere anført Ytring, stedse mere kræsen med Hensyn til sin Omgang; «en dræber mig med Snak, en anden med Gebærder»; en plagede ham med Politik, en anden med Betragtninger angaaende den sidste Sag for Højesteret; en kunde ikke tale 4 Ord, uden der skulde være 16 Parentheser imellem, en anden kjedede ham med opkogt Snak, hvoraf han var saadan Hader, at «jeg kan ikke engang lide den allerartigste Historie, om den bliver mig fortaalt mere end eengang». Naar han søgte Selskab, var det «for at lade Hiernen have fornøden Hvile», og han betragter det som et sikkert Tegn paa den tilstundende Alderdom, at han fandt «større Fornøielse i Sladder, end i de allerlærdeste Discurser: saa at, naar nogen fortæller mig noget om vigtige Ting, som for Exempel om Krigen mellem Tyrkerne og Perserne, om Triple-Alliancen, om den Pragmatiske Sanction, om Kejser- og Pave-Vallet, og andre saadanne Ting, som

jeg tilforn spidsede Øret efter, saa er det langt fra, at jeg hører dem med saa stor Fornøjelse, som naar nogen fortæller mig andre gemene Ting, om Bryllupper, Barseler, Forlovelser, Slagsmaal og andet deslige». Derfor fandt han særlig Behag i Kvinders Selskab: «Naar jeg haver studeret mig en Hovedpine til, besøger jeg ingen heller end Madame N. N., som fortæller mig intet uden hvad Mad hun haver spiset den Dag eller hvor mange Æg hendes Høns have udlagt den Uge, eller andre saadanne Materier, hvorved Hiernen ikke brydes eller Hovedets Sener strækkes. Naar jeg kommer i Mænds Selskab, præsenteres mig enten et Glas Viin eller en Pibe Tabac, som aldeles ikke er min Ragout. Udi Fruentimmer-Selskab derimod faaer jeg Thee, Caffee og jævn Pølse-Snak, hvilket accommoderer mig bedst udi mine ledige Timer».

Men der var ogsaa andre, dybere liggende Grunde til hans uselskabelige Levemaade. Mod den lærde Stand havde han lige siden Peder Paars's Dage stillet sig i en bestemt Opposition, og hans Anskuelser om Videnskabernes rette Dyrkelse var i mange væsentlige Henseender saa stik imod de ved Universitetet gjeldende, at det mellem ham og hans Standsfæller aldrig kunde komme videre end til en

Vaabenstilstand. Og med Hensyn til den fornemme Verden, de Adelige og Titulerede, ser man mange Steder i hans Skrifter en øjensynlig Frygt for at man i hine rangsyge Tider skulde paa en eller anden Maade lade ham merke, at han ikke var saa højt paa Straa som de. Med megen Værdighed udtaler han sig i den Retning i den 57de Epistel, hvori han lader en fordums Omgangsven vide, at han nu, da denne er bleven en fornem Mand, ikke længer vil besøge ham, saasom «min Herre veed, hvor vanskeligt det er for mig at veje og paa Skruer sette mine Ord, og hvor uskikket min Ryg er til at slaaes i de Bugter, som paa høje Steder udkræves». Han roser sig af at han selv «i Tide har sagt god Nat til baade Skygger og Æres-Titler, som andre saa stærkt jager efter». Lige siden de første Aar af sit Forfatterliv havde han været opmuntret til at begive sig «paa den almindelige store Rendebane, som fører til Æres-Titler allene; men jeg haver stedse holdt Stand mod Fristelserne», og naar andre besøge store Herrers Huse for at faa en Titel, «bliver jeg smukt hjemme og passer mine Sager. Herudover holdes jeg for at være af et engelsk Naturell. Engelsmændene plejede i gamle Dage at give denne Censur over mit Ansigt: *He looks as an Eng-*

lishman, ɔ: Han har ret et Engelsk Ansigt. Men min Humeur og Smag er endnu mere Engelsk». Det saarede hans pirrelige Selvfølelse, at «ikke allene Ligemænd, men endogsaa Undermænd, som tilforn havde omgaaet mig enten med Fortrolighed eller med en Slags Ærbødighed, nu formedelst nogle Grader, som de havde højere opklavret i Rangforordningen, begegne mig med et fremmed Ansigt og et ærbart Nik». Saadanne (virkelige eller indbildte) Krænkelser gjorde ham mistroisk og forbeholden, og i Sammenhæng hermed staar den Leveregel han indskjærper etsteds i sine Moralske Tanker, at man bør vogte sig for at støde selv den ubetydeligste Person for Hovedet. «Jeg haver foragtet nogle af mine Fiender, som jeg haver anseet altfor afmægtige til at giøre mig Skade. De samme ere voxne mig over Hovedet, og siden have giort mig Livet suurt. Hvorudover jeg er falden udi anden Extremitet; og gaar nu min Præcaution saa vidt, at jeg fast er færdig at løfte Hatten for en Hest som møder mig, efterdi jeg udi gamle Historier haver læset, at en Hest engang er bleven Borgermester. Denne Frygt er vel noget stor; men, naar man engang er brændt, tager man alt hvad som glimrer, for Ild; naar man engang er afslagen af en Hoppe, tør man ikke ride paa en Ko;

og naar man engang haver stødt sig paa en lav Dør, bukker man sig siden med Gaasen giennem høje Porte». — Senere, da han selv var bleven Adelsmand, og saaledes ikke behøvede at frygte for at nogen skulde se ham over Hovedet, har han i al Fald ikke havt denne Grund til at holde sig borte fra de Højvelbaarnes Kredse: dertil kom, at Omgangstonen under den nye Regjering (Fredrik den 5tes) havde antaget en friere og lysere Karakter; han kom ved denne Tid første Gang til Hove, og kom der gjerne, saavidt hans Helbred tillod det; thi, heder det, «jeg finder intet behageligere Sted for en *Philosopho*; her kan man bivaane en høj Forsamling uden Masque, uden Sminke, uden afpassede Skridt, og uden paa Skruer satte Ord, saa at man udi et kongeligt Hof seer den naturlige Stands Simplicitet forestillet». Fire Aar iforvejen havde han talt i en ganske anden Tone, som man kan se af Stykket i Moralske Tanker til *Libr. IV Epigramma* 81, en «Beskrivelse af en Hofmand», der er saa bitter, at den næsten synes nedskreven under Indtrykket af en personlig Fornærmelse: «Det er vanskeligt at dømme til hvilken Classe af Creature man skal henføre dette *Phænomenon*; dog synes mig, at man efter nøje Undersøgning bør holde for, at det

nærmer sig nogenledes til de Creature, som kaldes Mennesker».

Trods det enlige Liv, trods de mismodige Stemninger som stadig Sygelighed og den tiltagende Alderdom medførte, var dog hans oprindelige Natur for frisk til at han nogensinde skulde blive en knarvurren Jeronimus, i den Forstand, at han fordømte uskyldige selskabelige Glæder, uagtet han for sit eget Vedkommende maatte holde sig til Valgsproget paa Kirkeklokken: *Non sibi sonat.* Hvad han skrev i de første Aar af sit Digterliv: «Jeg haver aldrig approberet Juvenalis eller deslige Poeters *Morosité*, der dræber Folk med gammel Postil-*Morale* og *Locis eommunibus*, der fordømme Fruentimmeret, fordi det drikker The eller Caffee, gaar paa Comoedier, bruger anden Klæde-Dragt end den gamle Verden etc., eller Mandfolk, fordi de spille Kort eller drikke sig et Ruus iblandt» — det kunde han endnu paa sine gamle Dage, da saameget bidrog til at lade ham se Livet fra den mørke Side, med Sandhed gjentage, og han bavde rigelig Anledning dertil i den Tid, da Hængehoderiet, «den mechaniske Devotion», var bleven en Modesag, da de, der før havde været «lystige som Kalve», var blevne «ærbare og alvorlige som gamle Katte», da saamange selvkaldede Bodsprædi-

kanter ansaa «alt hvad som giver ringeste Glæde og Fornøielse tilkiende hos et Menneske, som Tegn at intet Got udi Hiertet kand ligge skiulet; hvert Smiil er en Forfængelighed, hver Latter en dødelig Synd, og Devotion holdes ikke for ægte Gudsfrygt, uden den haver vaade Øjen». Hans tolerante Natur viser sig ogsaa i den milde Ironi, hvormed han omtaler hvad han fra sit Standpunkt ansaa som rent illusoriske Glæder. Han betragter i denne Henseende Menneskene som Børn, som man ikke bør forstyrre naar de glæde sig ved sit Legetøj: «Naar Enhver faaer hvad han lyster, saa faaer han og hvad som er best. En indbildt Herlighed er en virkelig Herlighed. Naar en glæder sig over en blot Titul, gratulerer jeg ham, ikke i Henseende til Titulen, men til hans Glæde: ja, om end een efter indstændig Ansøgning erholdt af den høje Øvrighed *Octroy* eller Bevilgning at bære en Porcellaines Spølekumme paa Hovedet i steden for Hat, og han inderligen glædede sig derover, vilde jeg ikke tage i Betænkning at ønske ham til Lykke».

Ligesom Holberg i sine yngre Dage «mere randsagede Folk end Bibliotheker», saaledes var ogsaa under hans senere Liv, da han var strengt henvist til Studerekammeret, historisk

Læsning hans kjæreste. Han læste ved Siden deraf «udvalgte Bøger i alle Slags Videnskaber, («undtagen medicinske og mathematiske, som jeg ikke forstaaer») men vendte altid tilbage til dette sit Yndlingsstudium; ja endog sin poetiske Virksomhed synes han i de senere Aar kun at betragte som en Afstikker fra den Bane, hvortil han følte sig særlig kaldet. «Jeg holder det historiske Videnskab næst Guds Ord for det nyttigste og vigtigste af alle, naar det bliver læset med de rette Øyen. Jeg lærer deraf at kiende Lande: Jeg lærer at kiende Mennesker: Jeg lærer at kiende mig selv: Ja jeg lærer at spaae: Thi man kand af forbigangne Ting dømme om tilkommende, og derfore i visse Maader holde hver grundig *Historicum* for en Prophet». Hans Virksomhed som historisk Forfatter er forsaavidt beslægtet med hans poetiske Aandsretning, som det ogsaa her var ham det Væsentlige, at fremstille Individualiteterne i et levende Lys; han klager over, at man «udi vort Norden saavelsom udi visse Nabo-Lande stræber efter at giøre tykke Bøger, publicerende alt hvad som findes udi gamle skrevne Papirer, uden at examinere hvad som interesserer Læseren eller ei», og regner sig det fremfor alt andet til Fortjeneste, at han

ved sine historiske Skrifter «haver søgt at bestride en slet og fordærvet Smag».

Om end maaske Holbergs historiske Skrifter ikke egentlig vise dybtgaaende Lærdom, saa vidne de dog alle om en samvittighedsfuld og sandhedskjærlig Undersøgelse, der dog ikke har været til Hinder for Fremstillingens Klarhed, Liv og Lune. Men han klager højlig over de Vanskeligheder, han har havt at kjæmpe mod under sine historiske Forarbejder, og er nærved at fortryde paa at han har anvendt saa megen Tid paa dette Studium, naar han betragter «den Uvished og de Stridigheder som derudi møde». Snart er Kildeskrifterne, som i Middelalderens Kirkehistorie, «opfyldte med opdigtede Jærtegn, og deres Læsning desmere u-fordøyelig, efterdi Stilen derhos er saadan, som man kand forgive Rotter med» — snart paa Grund af Censurtvangen indtørrede til «Lovsange eller tørre og mavre Dag-Registere, saa at det Stempel af *Imprimatur*, som settes paa Bogen, kand forsikkre Læseren om, at han derudi intet andet vil finde» — eller Nationalforfængeligheden har taget al sund Kritik fangen: «de danske *Antiqvarii extravagere* herudi; og vore Naboer end meere: thi alt hvad som findes paa Jorden bliver Gothisk, og alt hvad som er skeed udi gamle Dage

maa være passeret udi de Nordiske Lande; saa at der fattes ikkun, at *Noæ* Ark skulde have hvilet sig paa Dovrefjeld, og Frugten af det forbudne Træ skulde blive til et Svensk Æble». (En tydelig Allusion til Rudbecks *Atlantica*). Med hans udelukkende Retning mod det Reelle og Faktiske kan det ikke undre os, at f. Ex. den hele Sagnhistorie forekom ham at være en intetsigende Ammestusladder; i den græske heroiske Tidsalder finder han «ikke andet end en Samling af raa og vanskabte Fabler», og af samme Grund ansaa han det for spildt Møje at befatte sig med den nordiske Oldtid — man betænke paa hvilket Standpunkt vor Oldforskning dengang stod — «at studere Nordiske Antiqviteter er ikke andet end at rage udi Møddinger; jeg ynker alle dem, der fordybe sig formeget derudi. Jeg for min Part kunde ikke giøre det til mit Hoved-Studium, uden jeg ved en Høyeste-Rets Dom blev dømt dertil *)».

*) Først i sine sidste Aar begyndte han at læse Oldnorsk, og gjorde saavidt Fremgang, at han nogenledes forstod Snorre. Forresten har han dog i vore Oldskrifter (forsaavidt de var ham tilgjængelige i Oversættelser) fundet et og andet som interesserede ham. Saaledes saa han i Hirdskraaen et merkeligt Bevis paa at det gamle Norge ikke har været et saa barbarisk Land, som man indbilder sig (Ep. 175), og ved

I den klassiske Literatur hørte Plutark — hvis Methode han med saa stort Held har fulgt i sine mest populære historiske Skrifter, Helte- og Heltindehistorier — til hans Yndlingsforfattere; «Samme Skribent, siger han, er den som allerførst har opvakt hos mig Lyst til at læse gamle Græske og Latinske *Autores*, som jeg udi min første Ungdom vragede». Foruden denne Forfatter og Plinius, hvilke han «aldrig kunde blive kied af at læse», dyrkede han flittig den øvrige latinske og græske Literatur, skjønt han ogsaa med Hensyn til denne bekjender, at han i mange Stykker afviger fra den

---

at læse Torfæus's Historie forbausedes han over «tvende synderlige Ting, som ikke ere fundne hos andre end hos de gamle Norske»; nemlig de idelige Tronstridigheder, og «at Norge og Island have vrimlet af Poeter. Thi der er fast intet Slag holdet, lidet eller stort, og ingen merkværdig Ting er skeed, at der jo citeres en Poets Vidnesbyrd, som paa samme Tiid haver seet, hvad han udi Vers haver antegnet. Det forunderligste er, at der fandtes utallige Mænd, som giorde Profession af extemporale Vers». Men, tilføjer han: «det er vel troeligt, at Poesien haver været derefter». — «Ikkedesmindre seer man dog deraf Nationens synderlige Naturalier og dens Inclination til Digtekonst». I en anden Epistel (171) sammenligner han de gamle Nordmænds Stridbarhed og Ustadighed med den «Bestandighed, Lydighed og Afskye for Oprør, paa hvilken de nyere, lige fra Reformationens Tider, fremfor alle Nationer paa Jorden, vise Exempel». Berømmelsen er i al Fald velment.

almindelige Smag. Karakteristisk er hans Opfatning af Homer, hvilken vi forresten nogenledes kan slutte os til af den ovenanførte Ytring om den gamle græske Historie. Ikke at tale om, at han ikke, efter de Tiders Anskuelse, finder en «Skat og Fordeel for Oratores, Statsmænd og Generaler» i Homers Digtning, tør man sikkert antage, at de poetiske Sfærer, hvori den bevæger sig, det Naive, Eventyrlige og Heroiske, var ham en fremmed Verden. Vistnok siger han et Par Steder, at han «admirerer Poetens høje Geist og herlige Stiil»; men at Beundringen ikke har været synderlig varm, kan man slutte af det Forbehold, at «naar man betragter Tiden, paa hvilken Poeten haver levet, og betænker, at han er en af de alderældste Skribenter, maa man undskylde de Fejl, som anføres, hvilke heller maa tillegges Tiden end Skribenten». Endogsaa hans Lignelser, heder det videre, ere behagelige, «endskiønt de tages af Dyr og Insecter. Det synes vel u-rimeligt, hvad som siges om Minerva *Libr. 17*, nemlig at hun opfyldte en græsk Helt med en Flues Dristighed. Men naar man seer, at en Flue tager ikke i Betænkning at sette sig paa en Paves Næse, kand man ikke andet end finde Behag udi den *Expression*». Han læste Homer fornemmelig for det faktiske, kulturhistoriske

Udbyttes Skyld: Man lærer hvorledes den Tids Mennesker vare, deres Sæder, Levemaade o. s. v. Med Hensyn til det mythiske Stof fandt han sig langt mere tilfredsstillet ved en ædruelig historisk Fortolkning, og an befaler i den Retning Diodurus Siculus, som «med Skiønsomhed forklarer de fleeste Fabler», som f. Ex.: «Vulcanus var en Ægyptisk Konge, som først haver opfundet Ildens Brug. Mercurius var Secreterer hos den ægyptiske Konge Osiris. Prometheus, en ægyptisk Herre, var satt over en vis *Provincie* udi Landet: Udi hans Tid oversvømmede Nil-Strømmen samme *Provincie*, saa at fast alle Beboerne druknede. Denne Uheld foraarsagede *Prometheo* saadan Hierte-Sorg, at han nær havde taget sin Død derover. Udi denne Tilstand foretog Hercules sig at giøre Dæmninger for Floden . . . . . Af denne Historie have Grækerne smeddet den bekiendte Fabel om *Prometheo*» o. s. v.

Man fejler neppe meget ved at antage, at det ikke har gaaet Holberg stort bedre med den alvorlige Poesi i det Hele taget, end det gik ham med den heroiske. Vistnok kunde man til Styrke for en modsat Mening anføre det ofte citerede Sted af den 3die Satire (*Critique* over Peder Paars), hvor han smukt og træffende taler Digtekunstens Sag for «Gej-

stens og de smukke Tankers» Skyld. Men her var det ham nu om at gjøre, til Forsvar for sit eget literære Navn og Rygte, at bestride den herskende Fordom mod at en studeret Mand i det Hele taget befattede sig med at skrive Vers, og til den Ende henviser han fornemmelig til *consensus gentium*, til mere civiliserede Nationers Autoritet, blandt hvilke Digteren fra Arilds Old havde været holdt i Agt og Ære. I samme Aand heder det ogsaa et andet Sted, i «Moralske Tanker»: «Jeg vrager ikke alle unyttige Ting; thi der gives visse Arbejder, som i sig selv ere unyttige, men som fornøye Sindet. Saadanne ere store Kunststykker udi Architecture, Skilderier, Musique, Poesie etc. som kand være et Land til Zirath og Ære. Jeg befatter og herunder lystige og sindrige Skrifter, hvorved et Menneskes Geist opmuntres, og udi hvis Læsning jeg ofte haver fundet meere Lægedom, end udi virkelig Apotheker-Medicine». Men hvad hans personlige Smag angaar, turde den sidste Ytring fornemmelig fortjene at lægges Vægt paa, og naar han i sine yngre Aar «ikke engang kunde finde ringeste Fornøyelse i at høre det allerziirligste Vers», og «læste latinske Vers alene for Sprogets Skyld, ligesom man drikker beeske Sager fordi Doctoren siger det er sundt» — saa er

det ikke rimeligt at han senere har faaet mere Smag for saadan Læsning, thi den Slags poetiske Sands plejer jo ikke at komme med Aarene. — Tingen er, at Holberg maaske mere udelukkende end nogen anden Digter har været henvist til den komiske Livsbetragtning. Og Sjelen i hans komiske Styrke — vidt forskjellig fra den gjængse Vittighed, hvis Væsen er at være en ørkesløs Leg med Tanker — er netop det skarpe Blik for Tingenes Realitet, det geniale Syn for hvad der er Skin og hvad der er Sandhed, en Ejendommelighed, som maaske viser sig mest iøjnefaldende i hans strengt moraliserende Skrifter, hvor det Latterlige under en tør Betragtning pludselig ligesom uforvarende slaar ud — uventet og dog ikke søgt — ikke af Betragterens Stemning, men af selve Stoffet, idet Selvmodsigelsen ifølge sin egen Natur aabenbarer sig som komisk. Grundtanken i hans hele Virksomhed var, i et og alt at betragte det virkelige Liv i sin reelle, al Illusion afklædte Nøgenhed, efter Stoffets Medfør som Moralist eller Satyricus; men en saadan Natur er fra første Færd af udelukket fra den Fantasiens Billedverden, som man efter vor Tids æsthetiske Betragtning er tilbøjelig til fortrinsvis at kalde den poetiske.

Tidens egen Aandløshed bidrog nu paa

mange Maader til at styrke Holbergs medfødte Utilbøjelighed for den alvorlige Digtning, og vi kan med Samtidens Rimerier for Øje intet have at indvende mod den Dom over Versekunsten, at det er «en Konst at forvirre Talen og bringe Ordene ud af deres naturlige Orden» (Konsten er ellers, heder det et andet Sted, meget gammel, saa at den tjener til Beviis paa, at Verden haver været længe gal). Han tilraader efter Italienernes og Engelskmændenes Exempel at afskaffe Rimene, samt i det Hele taget simplificere Reglerne for Versekunsten; «thi saadant er ikke andet end en Torture for en fattig Poet, hvilken ellers kand have Arbeide nok med de høje Tanker og det Sublime, som Poesie udfordrer» *). Som Exempel paa Rimenes Urimelighed anfører han Verset af den daglige Morgensang, hvor Poeten for at faa Rim paa Frugt siger; du Morgenstierne som Balsom sødeste Lugt, og altsaa «i Steden for at beskrive Morgenstiernen af sin Klarhed haver beskrevet den af sin Lugt, da dog intet Menneske paa Jorden kand sige, hvad Lugt

*) Selv skrev han sine Vers med den største Vanskelighed. «Jeg vil heller skrive en stoer Foliant broderet med Citationer, end en Peder Paars igjen»; og «moxen hvert Blad koster mig en dygtig Hoved-Pine og 12 Skilling udi Caffee at jage den paa Dør med».

en Stierne haver». Forresten indrømmer han villig, at «Poesien er et ædelt og herligt Studium, og at en retskaffen Poet er all Ære værd».

Det sandeste og fulde Udtryk for sit Følelsesliv fandt Holberg i Musiken. Bekjendt er Scheibes Beretning om at han under Prøven paa en højtidelig Kirkemusik et Par Gange med Lommetørklædet for Øinene traadte bag en Pille for at skjule sin Bevægelse, og naar han nu og da omtaler denne Kunst, sker det med en Uforbeholdenhed og Varme, som vidner om, at han her ret taler ud af Hjertet. Han spillede selv Fløjte og Violin; angaaende det sidste Instrument klager han endnu i sine sidste Aar over, at han aldrig trods idelig Øvelse har kunnet lære at stryge rigtig; paa Fløjte synes han at have havt en ikke ringe Færdighed, i al Fald ansaaes han under sit Ophold i Oxford «for en af dem der allerbest forstod at tractere en Fløyte». Hans Ytringer om Musikens Udartning er som de kunde være skrevne om visse Udskejelser i vor egen Tid; hvorvidt de i Virkeligheden er berettigede, kan jeg, uden Kjendskab til den Tids musikalske Literatur, ikke afgjøre. Maaske havde man dengang ogsaa en «Fremtidsmusik», som var ham for høj; for sit Vedkommende holdt

han sig til Fortidsmusiken, blandt hvis Mestere han udhæver Corelli, en i Instrumentalmusikens Historie epokegjørende Komponist, *) hvis Tid (omkring 1700) han betragter som Musikens Guldalder. «Ved vort *Seculi* fordærvede Smag», heder det, «er den Musik, som for 50 Aar siden haver været i Brug i Europa, ganske vanslægtet fra sin naturlige Sødhed. Thi de *Compositioner*, som nu giøres, sigte mere til Konst end Angenemhed, meer for at give *Musicantere* og Sangere noget at *exercere* sig paa, end at fornøye Tilhørere; saa at det er gaaet med Musiken som med vore nymodiske Skue-Spill, hvilke gamle Folk, hvis Smag er endnu ey fordervet, ikke kand ansee uden Vemmelse. Disse Tiders Kiendere ville intet have uden hvad som er vanskeligt og konstigt, skiønt man kand sige, at det er aldeeles ingen stor Konst at *componere* en vanskelig *Concert*, thi mangen een kand ved en simpel *Menuet* vise Prøve paa et rart *Genie* og et naturligt *Talent*, som ikke findes udi de allerstærkest udarbeydede og konstigste Stykker. Om en af de Gamle stod op igjen, vilde han bilde sig ind, at *Instrumenterne accorderede* ikke med

*) «Corellis Compositioner udmerke sig ved letflydende Melodier, Klarhed og jevn Naturlighed». (Brendel, Geschichte der Musik).

hinanden, eller at Strengene paa hvert *Instrument* ikke vare stemmede. Den gamle *Music* var simpel. men derhos naturlig, behagelig og *harmonieuse:* Den nye derimod er konstig, men tilligemed unaturlig og skurrende».

Den gjennemgribende Grundtanke i Holbergs Forfatterliv var: at opdrage og optugte til Sandhed, at indøve Menneskene i Selvbetragtning og aabne deres Blik for Livet i dets reelle, faktiske Virkelighed. Omtrent saadan kan man vel omskrive hans eget Udtryk, naar han jevnlig taler om det «moralske» Øjemed med sine Skrifter. «Alle mine Materier, enten de udføres i ærbar Stiil eller udi Skiemt og Ironier, enten udi *Adagio* eller *Presto,* udi *Simpel-* eller *Tripel-Tact,* saa have de dog eet og det samme Sigte, nemlig at opmuntre til Dyd og Duelighed, og at bestride saavel Vantroe som Overtroe». Ved Siden heraf havde han tillige den patriotiske Hensigt «at give *Specimina* udi visse ziirlige Videnskaber, hvorpaa vi tilforn have havt Mangel», og roser sig i Fortalen til et af sine sidste Skrifter (Moralske Fabler) af at han nu har efterkommet hvad han engang nogenledes haver forbundet sig til, nemlig at moralisere paa alle brugelige Maader. «Os fattedes her i Landet adskillige Skrifter, saavel udi Historier, *Morale* og *Ouvra-*

ges d'Esprit. Folk, som have fundet mig at *inclinere* til saadant Arbeide, og at have noget *Talent* til at skrive Bøger i de Materier, have formaaet mig til saadant. Efter Materierne haver jeg skaaret min Pen. Naar Prøve skulde giøres paa en Satire, eller et Skue-Spill, har jeg maatt see mig om Forraad paa Skiemt og lystige Indfald, saasom det er af de *Materialier* saadanne Skrifter maa dannes, om ellers *Materien* skal svare til Titelen. Kort at sige, mit Forsæt alleene har været at bøde paa visse Ting *in Literis*, som os fattedes, og hvis Mangel har været os bebreidet af fremmede Nationer. I den Henseende har jeg ofte maatt aflægge min ærbare *Masque*, for at *reussere* udi skiemtsom *Morale*, og atter paataget mig den igien, naar der handledes om Materier, der udkræve en *austere* og ærbare Stiil». Han glæder sig ogsaa over, at han ved sine Skrifter har bragt Fremmede til bedre Tanker om hans Landsmænd, om hvis Kultur de havde saa ringe Forestillinger, at han i Brevet til den hollandske Lærde Buurman fandt sig beføjet til at underrette ham om, at «det Kongerige Dannemark ligger udi den Part af Verden, som gemeenlig kaldes Europa; Indbyggerne gaae paa 2 Been, og har en Næse mellem Øynene, ligesom de *Leydenske* Borgere».

Der er ellers en underlig Tankegang i den her gjengivne Forklaring om hans Forfattervirksomhed, der kan sammenholdes med lignende Ytringer andensteds, som naar han f. Ex. indskjærper, at han «bruger Skiemt, ikke af Kaadhed, men fordi Verket saadant udfordrer». Det ser næsten ud som om hans Mening var denne: Skal vi efter andre polerede Nationers Exempel have Komedier, saa faa vi finde os i at der er Lystighed i dem, thi ellers er det ikke Komedier — som om hans Lunes Udgydelser, det hvori hans sande Genialitet kommer tilsyne, kun var et Middel blandt de mange andre han «saa sig om efter», naar der skulde udfyldes et Hul i Literaturen, eller vælges en ny Maade at «moralisere» paa. At vor Holberg dog, i al Fald i en vis Periode af sit Forfatterliv, har havt en levende Følelse af at han først og fremst var Digter — hvem kan tvivle paa det? I tidligere Aar, da han ved Peder Paars havde vundet sine første Laurbær, da den nyoprettede Skueplads næsten udelukkende tog hans poetiske Evner i Beslag, udtaler han sig i Skjemtedigtene, Just Justesens Fortaler og paa flere Steder, om sit Digterkald med en ungdommelig Frejdighed, der staar i temmelig sterk Modsætning til den næsten undskyldende Tone, i hvilken han i

senere Aar berører denne Side af sin Virksomhed, næsten som om han ikke vilde være sig ret bekjendt, at han var Digter. I dette Tidsrum (1719—1727) raadede hans poetiske Genius med ubunden Frihed; næsten alt det, som vi nu regne blandt hans ypperste poetiske Frembringelser, tilhører disse Aar, da Trangen til poetisk Produktion alene for Produktionens Skyld var den alt andet overvejende Drift. I klare Ord udtaler han denne Stemning i den tredie Satire:

Jeg veed Invidia og Irus dem geleyde,
Der saadan Strænge rør, mod Verden føre Feyde;
Jeg sligt dog ændrer ey, min Musa er for kaad,
Den i Bevægelse tidt sætter saa mit Blod,
At jeg ei sove kand, før jeg i Pennen fører
Alt Galskab, Giekkeri, alt hvad jeg seer og hører.
Ved mindste Leylighed min Musa siger: Skriv,
Her er Materie, gak hen, Afrisning giv!
Jeg ofte siger ney med en Catonisk Mine,
Det hielper ey, thi jeg omdrives som Machine.
Jeg disputerer tidt, jeg bander og seer suur.
Den leer og siger: Du ey ændrer din Natur».

Senere forandrede Forholdene sig i mange Henseender. Theatrets Standsning, og den mørke Pietisme, som under Kristian den 6tes sextenaarige Regjering nedtyngede alle Ytringer af et friere Aandsliv, bidrog i Forening med den Misstemning, der af oven berørte

Grunde gjorde sig mere og mere gjeldende i hans eget Liv, til at bringe hans Forfattervirksomhed ind paa andre Baner. Det var i Følelsen af at der forestod et saadant Omslag i hans literære Liv, at han allerede syv Aar efter sin Fremtræden som Digter i Fortalen til Metamarphosis erklærede: «Dette bliver uden Tvivl mit sidste poetiske Skrift; thi jeg bliver nu meget alvorlig, iligemaade noget magelig, vil derfor overlade unge sterke Mennesker et Handverk, som jeg selv ikke er meer voxen. Det er med lystige Poeter ligesom med Katte, hvilke fra en overmaade Kaadhed, som Naturen har indplantet i dem udi Opvæxten, henfalde til en overmaade Alvorlighed. Mit Blod, efter min Barbeers Sigelse, begynder nu at blive temmelig phlegmatisk, og seer ikke nær saa levende ud i Aar som i Fior, hvorudover jeg har sat mig for at slutte en evig Fred med Jordens Klode, saaledes, at vi lade hinanden herefter være uskaarne paa begge Sider; thi Jorden bliver gammel, saa der bider ingen Tugt meer paa hende, jeg bliver ogsaa gammel, og derfor gierne planter Gevær».

Den raa og bornerede Maade, hvorpaa Publikum ofte opfattede hans Satire, var nu ogsaa en Hemsko paa hans poetiske Frihed, skjønt det ogsaa her viser sig, at hans Sind blev

pirreligere med Aarene, naar man f. Ex. sammenligner det kjække Lune, hvormed han forsvarer Peder Paars, med den Bitterhed, hvomed han tyve Aar efter, da Niels Klim vakte et lignende Røre, forsværger «nogensinde meere at seyle paa den Sø». Det var ham jevnlig en Plage, at han altid maatte være paa sin Post mod personlige Udtydninger: «De fleeste er det ligesom indprentet hos, at jeg aldrig kand sige eller skrive et Ord, der jo ligger en Slange under, og at mine Erklæringer ere derover ikkuns opdigtede, hykkelske, alleene giorte af Frygt; thi om jeg kuns vilde alleene tale om Aarsens Tider, og at det var godt Veyr i Dag, søgte de strax efter en dobbelt Meening i mine Ord, nemlig een lige efter Bogstaven, og en anden efter min Meening, da dog der er ingen, som kand være meer aabenhiertet end jeg er». Han forsikrer, at han har «ofret mangen god Concept», ja ladet hele Ark omsætte, af Frygt for at en og anden skulde føle sig personlig truffen; men det hjalp ikke; thi «hvorledes man indretter Satirer, saa faaer man Fiender derved, og jeg er vis paa, at om Hans Mikkelsens Poema var oversat paa Persisk, skulde mange Borgere udi Ispahan sværge paa, at det var sigtet paa dem», saa der er vel tilsidst ingen anden Udvej end den, at

«een, der skrive vil,
Ey tegner noget Navn i skiemtsom Skue-Spill,
Som bruges i det Land, hvor Digteren har hiemme,
Sligt til indbyrdes Krig knn tiener at forfremme;
Paa Landets Navne han en Liste have maa,
Saa kand han sikker frem og uden Fare gaae».

«Jeg haver heller lagt Tømme paa min Geist, end givet den Tøjlen, og jeg kunde have moraliseret med større Fynd og Eftertryk, hvis jeg ikke havde skrevet med Præcaution og ligesom med Svøben over Hovedet. Man dandser ikke vel, naar Gulvet er knortet og ujævnt; man synger ikke vel, naar Synge-Mesteren staaer med Ferlen udi Haanden: og man sover ikke vel, naar man er bange for Spøgelser. Det er Ont at skrive udi et Kammer, som er fuldt af Fluer og Insecter, og hvor man maa sidde med Pennen udi den eene og Fluesmekken i den anden Haand». «Mine Skiemte-Digte», heder det et andet Sted, «mine Skue-Spill, Peder Paarses Historie, Niels Klims Rejse, have sat mange daarlige Mennesker udi Bevægelse. Een bilder sig ind at have Hoved-Nøgelen i sin Lomme, hvorved han kand legge skiulte Ting for Dagen, og commenterer over Sager, som intet Sted have uden i hans egen Hierne. En anden leeder efter Nøgler, som han endnu ikke haver fundet, hvorlænge han end haver gnikket sine Øjen».

Uagtet han saaledes havde «størst Anfegtelse for sine beste Skrifter», kunde han dog glæde sig over at han gjennem hele sit Forfatterliv nød en varig og udbredt Popularitet hos den store Almenhed. «Jeg klager ikke over Nationen», siger han i Anledning af Peder Paars, «thi haver jeg fundet Fortrydelse hos faa, saa haver jeg derimod fundet Yndest hos de fleeste, og Protection af *Publico*», og denne Yndest tog i Aarenes Løb snarere til end af, saa han endnu paa sine gamle Dage med en vis Selvfølelse kunde sige, at «saavidt mig bekiendt er intet af mine Skrifter kommet i Urteboden». Om Komediernes Virkning siger han de merkelige Ord, at «de have omstøbt disse Rigers Almue*) som i en anden Form», og indfører i en af sine skjemtende Epistler et Klagemaal fra Kromændene over at «alle nu løbe efter Spill og Spectacler, hvoraf intet læres, da de tilforn paa Vertshusene anvendte Aftenen paa grundige Samtaler, saavel udi Stats- som udi Kirke-Sager, saa at ethvert Vertshuus kunde ansees som et Gymnasium eller Academie.»

Der er ingen Grund til at tro, at Holberg har behaget sig i illusoriske Forestillinger om den Indflydelse han havde som komisk

*) d. e. Almenhed.

Digter; thi naar har nogensinde en Digter talt forstaaeligere til det store Folk? Alene den Omhu, hvormed han, lig de gamle nederlandske Malere, til de yderste Detaljer og med haandgribelig Sandhed fremstillede det borgerlige Hverdagsliv i Stuen og paa Gaden — dette som gjør at vi læse selv de mattere af hans Stykker med en Følelse af Hygge — maatte give hans Komedier i deres Nyhed en Tiltrækningskraft, hvorom vi, saa forvænte som vi er med alskens æsthetiske Nydelser, maaske ikke godt kan gjøre os en Forestilling. Det var første Gang Folket saa sig selv i Kunstens Spejl, og i dette «første Gang» laa et Trylleri, som det der gribér et Barn første Gang det er i Theatret. Og det Ensidige i Holbergs poetiske Anlæg stod i en saa lykkelig Samklang med den hele aandelige Temperatur i en Tid, hvis Tankeliv ikke rakte udenfor de fire Vægge; alt hvad der heder Pathos var Tiden ligesaa fremmed som det var ham, og han kunde som denne jevne Borgerstands Digter med fuld Grund hævde det Ædruelige i sine Komedier ligeoverfor «de meget Romansk forliebte Skue-Spill, hvilke passe meget lidet her paa Stedet, og haver ikke den *Grace* her som i Engeland eller andre Riger, hvor Folk hænger sig af Kierlighed».

Ved hele sin Forfattervirksomhed havde Holberg tillige det Maal for Øje, at hævde vort Modersmaals Berettigelse som Kultursprog, praktisk at vise dets Brugbarhed i de forskjelligste Retninger:

«Jeg skriver eene ey for at moralisere,
For Folk ey eene, men og Sproget at polere,

heder det i den tredie Satire, og om Komedierne et andet Sted, at «hvis intet andet var at sige til vore Skuespils Forsvar, kunde man frit sige, at derved gives Middel til det Danske Sprogs Forfremmelse. — Det haver i sig selv alle de Behageligheder, som noget Sprog kand bryste sig af. Thi det er letflydende, naturligt, og uden Vanskelighed og ringeste Contorsion kand udtales, og haver Erfarenhed viset, at det er ligesaa beqvemt for Tragoedier og heroiske Vers, som for Comoedier og Musik, hvilket ikke kand siges om mange andre Sprog». Det var merkelige Ord paa en Tid, da vort Sprog var saa ringeagtet, at efter Holbergs Vidnesbyrd «de fleste Standspersoner læse heller Pølse-Snak paa Fransk end de grundigste Skrifter paa deres eget Sprog, saa at dette Land er fast det eneste paa Jorden, hvor man finder Folk, som giøre sig en Ære af ikke af forstaae deres eget Modersmaal». Hvad han fortæller om sin egen Opdragelse

giver os et klart Begreb om Samtidens Anskuelser i denne Henseende: «Saa snart jeg begyndte at tale, blev jeg sat udi Tydsk Skole; thi mine Forældre raisonnerede med andre got Folk i deres Nabo-Lav saaledes: Lad ham kun brav øves i det Tydske. Det Danske læres af sig selv, det er at sige: Lad ham lære Tydsk i Skolen; Dansk kand han for intet lære af smaa Drengene paa Gaden. Saaledes bleve de fleste Aar af min Barndom bortdrevne ved at lære Tydsk udi Skolen og Dansk udi Ammestuen. Da der begyndte at frembryde lidt Duun paa min Hage, syntes mig, at det var høy Tid for mig at reise uden Lands. Jeg giorde ogsaa adskillige Reiser, og hver Gang jeg kom hiem, var jeg udi samme Tilstand som *Jean de France*, i det at mit Modersmaal vilde ikke synderlig flyde for mig; thi man kand let glemme det som man aldrig har forstaaet tilgavns.. Endelig, da jeg skulde skride til solide Ting, og skrive Dansk, kunde jeg ikke hitte paa Ordene, vidste ey heller at *orthographere* dem ret. Jeg skrev derfor ligesom Ordene udi en Hast kunde falde mig ind. Naar jeg for Exempel ikke kunde hitte paa det Ord Iagttage, skrev jeg beobagte, naar et Zignet ikke vilde falde mig ind, skrev jeg Pitskaft. Naar jeg ikke kunde erindre Dens

eller Dets, skrev jeg dessen, i steden for derudi, derudinden o. s. v.» Først naar vi stille os denne barbariske Tilstand klart for Øje, kan vi ret paaskjønne det geniale Instinkt, hvormed en Forfatter, der ved Begyndelsen af sit Forfatterliv saa at sige maatte lære sit Modersmaal paanyt, forstod at træffe den Grundtone i vort Sprog, som det endnu gjennem en mangesidig Udvikling har bevaret. Hans Sands for Udtrykkets Naturlighed og Præcision var under Opholdet ved de udenlandske Højskoler fornemmelig bleven øvet ved Læsning af franske Skrifter: «dette maa jeg tilstaae, at alt det, jeg veed*), har jeg Franske Bøger at takke for, thi af deres Læsning har jeg faaet min Smag i Tide dannet». Ved fortrinsvis at slutte sig til den franske Literatur, hvis Sprogtone i den prosaiske Fremstilling stemmer saa godt med vort Modersmaals Aand, betraadte han den samme Vej, som de norske Digtere i det følgende Tidsrum, til saa stort Held for vort Sprogs sunde Udvikling, fulgte, og hvilken Vægt han lagde paa denne formelle Side af sin Virksomhed, kan sees af følgende Ytring i hans Selvbiografii: «Hvis

*) *Ep. ad virum perillustrem.* Saa staar der i den gamle Oversættelse; i Originalen heder det med et svævende Udtryk: *me libris Gallicis omnia debere.*

jeg haver nogen Meriter udi Studeringer, da bestaaer det derudi, at jeg har søgt at curere Folkes gemeene og pedantiske Smag. Thi saasom jeg i Tide kom til at studere ved de Franske og Engelske Academier, lærte jeg ikke saa meget at skrive lærdt, som net at exprimere min Mening».

Klarhed og Simpelhed i Bygningen udhæver han som vort Sprogs rette Særkjende: «Som det Danske Folk i sig selv er saa meget fri for Affectation som nogen Nation, saa er Sproget med saadant ikke befænged, lider ingen Extremiteter, og derfor fortiener al den Zirat, al det Arbeyde, man kand anvende derpaa». Han fremhæver fornemmelig disse Fortrin i Modsætning til Tydsken: «Hvad som i Tydsk er Majestætisk, bliver udi Dansk unaturligt og høytravende», og med Hensyn til Sprogbygningen mener han, at naar Tydskerne f. Ex. sætte Verbum i Enden af Sætningen, er dette ikke bedre end at spænde Vognen foran Hestene. «Naar jeg er det Franske og Tydske Sprog lige mægtig, saa kand jeg eengang saa hastig læse en Fransk Bog, hvorudi Dispositionen er naturlig, som en Tydsk, hvor der giøres slige krumme Spring udi Stilen, saasom jeg ikke kand fatte noget af en lang *Periodo*, førend jeg kommer til Enden, og in-

den jeg kommer til Enden, har jeg tit glemt Begyndelsen».

Som alle Forfattere, for hvem den literære Virksomhed er et Livskald, gav Holberg sig meget lidet af med sproglige Experimenter. Han tog uden videre Sprogstoffet som det laa ham nærmest for Haanden; det vil da under den Tids literære Armod først og fremst sige: det dannede Talesprog. Rigtignok siger han etsteds, at han blandt andet «profiterer udi Sproget» ved at samtale med Bønder; «thi jeg lærer af dem gode gamle danske Ord, som udi Kiøbstæderne ere forglemte», og de Scener i hans Komedier, hvor Almuesfolk indføres, vidne ogsaa om, hvor fortrolig han var med deres Udtryksmaade — men forresten var det ikke hans Sag at sætte rare Gloser i Omløb; har han f. Ex. havt Valget mellem et ægte dansk eller norsk Ord, som var sjeldent, og et fransk, som var gjængs i den Læsekreds han henvendte sig til, er der ingen Tvivl om at han jo har valgt det sidste. Thi — hvad man ikke kan sige om alle Forfattere — det gjaldt ham fremfor alt andet: at blive forstaaet. Af Germanismer tør man nok sige der findes langt mindre i hans Skrifter end ikke alene hos de fleste samtidige, men ogsaa hos senere Skribenter, som f, Ex. Ewald og Oehlen-

schläger; med desto større Ugenerthed bruger han franske Ord, som ogsaa ifølge hans hele Udvikling faldt ham lettest i Pennen. — Med Hensyn til Bogstaveringen holdt han sig «til deres Skrivemaade, som mest synes at stemme overens med Fornuft og Analogie», og gav ved en Lejlighed sit Ord med i Laget, i endel «Orthographiske Anmærkninger» (Tillæg til Metamorphosis), hvilke i det Hele taget er forfattede med sund sproglig Takt, men forøvrigt ved sin Overfladiskhed give det bedste Bevis paa, hvor lidet han i Grunden havde tænkt over saadanne Ting*). Han ønsker intet heller end at «visse autoriserede Mænd toge sig for at give orthographiske Regler», som han da vilde være den første til at rette sig efter, selv om han i visse Stykker skulde fravige sine egne Meninger; «thi ligesom det er bedre at leve under haarde Love end under *Anarchie*, saa er det smukkere at alle skrive paa een Maade, skjøndt mindre beqvem, end

---

*) Hans Mangel paa Kjendskab til vort gamle Sprog ytrer sig blandt andet deri, at han anser Former som «Dødsens, Kjødsens» o. s. v. for at være opfundne af «en uvittig Skribent eller gammel Skolemester, der ikke har været Sproget mægtig». Det vilde dog, mener han, være for galt at skrive f. Ex. «Kalvekjødsens Smag».

at enhver bogstaverer ligesom han faaer Indfald til».

Der var i de Dage, ligesom nu, baade orthografiske Reformatorer og Sprogrensere, skjønt det rigtignok spillede ganske anderledes paa Overfladen end nu er Tilfældet. Men Holberg forholdt sig temmelig ligegyldig ved den hele Bevægelse; det forekom ham at være et unødigt og pedantisk Arbejde, at «tractere Ord og Gloser med samme Majestæt, som de vigtigste Statssager», og han affærdiger som oftest disse Sprogforbedrere paa en skjemtende Maade. Puristerne henviser han til alle andre Kultursprogs Exempel: «vi have lige den samme Ret at give fremmede, besynderlig Konst-Ord, Borgerskab, som andre Nationer», og skjemter med Hollænderne, som ere ligesaa føjelige i Henseende til Mennesker, som de ere intolerante i Henseende til Ord, «hvilke de uden Naade drive udi Landflygtighed, naar de ikke kand vise deres Ahner eller Adkomst fra de gamle Bataver». Hans egen Uddannelse var for kosmopolitisk til at han skulde kunnet sympathisere med nogen Bestræbelse for at styrke Modersmaalet gjennem en Udvikling indenfra, selv om en saadan Stræben havde ytret sig med større Klarhed og Sikkerhed end da var Tilfældet; det var ham en lige-

gyldig Ting, om et Ord var fransk eller dansk, naar det kun var gjængs, og «de som optage antiqverede Ord, som ere komne af Brug» mener han «giøre et Sprog vanskeligt, ikke alleene for Fremmede, men og for et Lands egne naturlige Indbyggere». Han anbefaler i den Henseende det gamle Ordsprog: man maa tale som de levende, men leve som de afdøde Forfædre, eller som han omskriver det: «Det er en Dyd at efterfølge de gamle Forfædres Sæder, men en Daarlighed at ville tale ligesom Kong Dans Oldemoder».

Et Bidrag til Baggesens Karakteristik.

(Jens Baggesens Biographie. Udarbeidet fornemmeligen efter hans egne Haandskrifter og efterladte litteraire Arbeider, ved August Baggesen. Tre Dele. Kjøbenhavn 1843—1853.

Labyrinthen. Digtervandringer af Jens Baggesen. Udgivet af Forfatterens Sønner og C. J. Boye. Fire Dele. Kjøbenhavn 1829—1831.)

Et af de interessanteste Fænomener i det forrige Aarhundredes Følelsesliv er det sygelige Hang til nydende Selvbeskuen, som fornemmelig i Aarhundredets sidste Halvdel havde grebet saamange Sind. J. J. Rousseau havde ved Aarhundredets Midte udtalt det store og revolutionære Ord, der viste Menneskene tilbage til Naturens Enfold og paakaldte Hjertets Rettigheder mod en fortræet og indsnevrende Civilisation, og i det Land, hvor hans store Løsen fik sin mangfoldigste Eftervirkning, i Tydskland, finde vi ogsaa, i «Sturm und Drang»-Perioden, dette Følelsesfraadseri, denne Kjælen for og Koketteren med den ny-

opdagede Herlighed, «ein eigenes Herz», som et gjennemgaaende Karaktertræk.

I vort eget Sprogs Literatur er Baggesen i denne Retning — man kan næsten sige en typisk Skikkelse. Naar man læser den Mangfoldighed af Bekjendelser, han har efterladt sig, i Dagbøger og Breve, vil man maaske ved første Betragtning forbauses over, at der af et Gemyt, der synes at være saa sympathisk grebet af sin Tids Gjæring, er fremgaaet en Digtning, der har saa ringe positiv Gehalt og har efterladt sig saa svage Spor i Folkets — det tænkende Folks — Aandsliv, som Baggesens. Grunden til denne Mangel i hans Talent tror jeg ligger i en Mangel i hans Karakter. Hans hele Liv var idel Ekstase; men i denne Række af Henrykkelser og Besvimelser mangler der dog sand Begeistring, fordi hans egne skjønne Følelser — i Sorg og Glæde — uvilkaarlig forvandles til Gjenstande for hans Nydelse. «At glemme sig selv i sit Formaal, det er Begeistringen», har en sand Digter sagt; men hos Baggesen skede det Omvendte: han glemte Formaalet over sig selv; han udhulede, under en stadig Kjælen for sit Hjerte, den Handlekraft — thi ogsaa et Digt er en Handling — som skaber Digte, der vække og styrke, fordi en Menneskesjel, gre-

ben af Idealet, giver sig helt og energisk hen derigjennem. Saaledes kom Baggesens Digtning til at mangle Præget af en viljekraftig Personlighed, af den« Gehalt», som ifølge Göthes Ord, er «Anfang und Ende aller Kunst»; saaledes blev Resultatet af dette pathetiske Liv, at han blev — vort Sprogs ypperste *Causeur*, og saaledes endelig kan det vel siges, uden at se ud som Paradoxmageri, at Baggesen ikke, hvor det gjelder Livets højere Spørgsmaal, blev en betydelig Digter, fordi hans Livsførelse var saa helt igjennem æsthetisk.

Baggesen røbede allerede som Barn den betænkelige Alsidighed i Anlæg, som udmærker de saakaldte Universalgenier. Hans første Indtryk, under Opdragelse af en strengt orthodox Moder, der «udførte sine daglige Sysler under Bønner, Bibelsprog og Psalmesang», var mørkt-religiøse; han plagedes i sit 7de Aar af Religionsskrupler og Samvittighedsnag, «levede mere med Patriarcherne, Propheterne og Apostlerne end med Børn», og læste «baade Nat og Dag» i Bibelen og alleslags opbyggelige Skrifter. Senere kastede han sig over filosofiske, mathematiske, fysiske og astronomiske Bøger — «alle de Skrifter, som vare mig mulige at overkomme, i alle Slags Videnskaber, Lovkyndigheden og Medicinen undtagen, men især

i de skjønne», og ved Siden deraf dyrkede han Tegnekunst og Musik, lærte Navigation og byggede Skibe, roede og gymnasticerede, saa det var intet Under, at man allerede i hans 12te Aar var i Forlegenhed med hvad der skulde blive af ham; man vilde gjøre ham til «Maler, Musicus, Bygmester, Skibscapitain og Præst». (Biogr. I, 1—8).

Det endte dog med, at han, 18 Aar gammel, blev Student, i 1782, og med det samme begynder hans Digterliv:

«Nu fik han først tilgavns hvad Verden var at vide,
Og blev, af Satan tilskyndt først,
Af Hunger deels, og deels af Tørst,
Af Graad, og stundom selv af Latter,
Men først og sidst af Kiærlighed — Forfatter».

Hans første Kjærlighed — hvis man ikke vil regne hans Barneforelskelser med — hed Mariane Eggers, Datter af en Herremand i Nærheden af Slagelse. Han skrev Digte til hende og Breve (Janon til Marine) fulde af den nervøse og overstadige Pathos, som siden stedse karakteriserede hans Stil: «Mit Hierte svulmede i fuldkommen paradisisk Henrykkelse op til min Skaber»; «min Siæl, omfavnet af Vellyster, svævede nær den Evighøje»; «hiælper mig, I Engle! at bære min Vellyst»! o. s. v. o. s. v. Men det tyder allerede nu paa hans

selvisk-fantastiske Natur, at han skrev disse Breve ligesaameget til sin egen Husvalelse, som til hendes; thi han opbevarede dem i en «meget ziirlig caligrapheret Copie»! Og et endnu bedre Bevis paa hvorlidet hans Sjeleliv var berørt af denne første Kjærlighed, er den Maade, hvorpaa han behandlede hende, da han fire Aar derefter, paa en Rejse til en af sine høje Beskytterinder, traf hende paa Bryggen i Nyborg. Hun var da gift med en Hr. Hjort, i hvilken Anledning han naturligvis maa sige den Vittighed, at denne den nylig Tilbedtes Mand rimeligvis har faaet «vældige Takker», og at hun er en «naturaliseret Hind», hvorpaa han fortæller, at han plirede til hende med Øjnene, «som de fuldkomne Cavalierer i Hovedstaden» og i sine lange Nankins Underklæder trods «Marines pludselige Rødmen» var «ondskabsfuld nok til at gaae tæt bagefter dem med den roligste og muntreste Mine af Verden». (Biogr. I, 78). Jeg kan ikke tænke mig et bedre Billede af hvad man paa Kjøbenhavnsk kalder en Laban, og de gule Nankins Buxer gjør ikke Billedet Skade. — Der er jo Intet at sige paa, at han ikke smægtede længer for denne 18 Aars Kjærlighed; men — hvilket Menneske med et sundt Hjerte vilde have teet sig saaledes?

De orthodox-religiøse Indtryk, han havde medbragt fra Hjemmet, udslettedes snart, om de ikke allerede var forsvundne. Rationalismen laa jo i Luften; i hans nærmeste Omgivelser forgudedes Pope, Wieland og Voltaire, og om han end forsikrer (i Ny Forerindring til Labyrinthen) at han ingen Smag havde for disse Forfattere, og at «Bibelen var hans eneste poetiske Skatkammer», saa vidner hans følgende Liv derimod. Hans Religiøsitet antog snart den Karakter, som er betegnende for saamange af hans Samtidige, hvis Fantasiliv var for sterkt til at kunne tilfredsstilles ved Rationalismen i dens tørre Skikkelse: en i det Blaa svævende Henrykkelse ved Tanken paa de højere Ting, der meldte sig som en Stemning, naar Verden gik En imod, men som ligesaa let kunde slaa over i Frivolitet, naar man var i godt Lune. Et Bevis herpaa, for Baggesens Vedkommende et blandt flere, er det frivole Bryllupsdigt, han i sine Studenteraar skrev til en Pastor Bentzon, og som han fik narret en Bogtrykker til at trykke og sende til Brudehuset, hvor det, efter Luxdorphs Beretning, spildte Bryllupsaftenens Glæde. (Biogr. I, Till. 47). Lad dette gaa som en Streg fra Lømmelaarene; men lad det ogsaa blive staaende som et Vidnesbyrd blandt flere

om, at hine religiøse Anfegtelser fra tidligere Dage i al sin Voldsomhed kun har strejfet hans Sjeleliv som Fantasi-Indtryk.

Og ligesaa umuligt er det at tro ham paa hans Ord, naar han (i den nysnævnte Forerindring) forsikrer, at han «hadede det Comiske». Det kan han kun sige, fordi han ved den Tid, da han aflagde denne poetiske Troesbekjendelse (1807) sterkere end nogensinde har følt Trangen til at tage alvorlig fat, efterat Oehlenschläger havde brudt Poesien nye Baner. Thi er nogen Bog skreven *con amore*, saa er det «Comiske Fortællinger», hvormed han allerede som et Par Aars gammel Student med eet Sæt indtog en Plads som Tidens mest fejrede Digter. «Man lærte dem udenad», fortæller Nyerup, «som fordum Per Paars, og i senere Tid Wessels Kjærlighed uden Strømper».

Imidlertid var «Marine», eller, som hun i hans første Digte heder, «Seline», bleven afløst af en ny Seline. Fru Pram, den bekjendte frugtbare Skribents Hustru, blev nu «det individuelle Ideal, jeg har dannet mig af qvindelig Elskværdighed» — en Ære, hun dog snart kom til at dele med Flere, skjønt der, efter Baggesens Udtryk i et Brev til Pram (1787), var noget «nolimetangerisk, majestætisk, en let fortørnelig Jorddronninglighed eller *je ne*

sçais quel air de dédain» i hendes Væsen, som synes at have stillet ham i et særeget Respektforhold til hende. «Jeg har», heder det i samme Brev, «et Slags Agtelse for hende, som trykker mig ned til Intet, naar jeg er i samme Stue som hun». (Biogr. I, Till. 53). Sikkert er det ogsaa, at denne Kvinde i flere af de følgende Aar indtager en fremragende Plads i hans Fantasiliv.

Det var sikkerlig ikke alene sin Berømmelse som Digter, Baggesen havde at takke for den lette Adgang han, et Par Aar efterat «Comiske Fortællinger» var udkomne, fik til nogle af Danmarks eller rettere sagt Tydsklands anseeligste Kredse. Thi der var noget i hans Væsen, som maatte gjøre hans Selskab i høj Grad tiltrækkende netop for en saadan Kreds af elegante og fint dannede Verdensdamer, som den han nu blev optagen i. Han var ikke alene Dagens Løve; men tænker man sig hans personlige Fremtræden, saaledes som vi kan slutte os til den af hans egne Skildringer i Dagbøger og Breve, saa er det let at forstaa, at denne febrilske Natur, disse sære Overgange fra jublende Lystighed og Lune til Melankoli og Fortvivlelse, den krampagtige Heftighed, hvormed han greb ethvert Emne, i alle Fald maa have vakt Nysgjerrighed, og

derifra til virkelig Interesse var Vejen ikke lang, naar man opdagede, hvorledes denne 23aarige Yngling kunde tale med om hvad det skulde være. Det var en Tid, som med ungdommelig Djervhed havde givet Menneskeheden de største og mangfoldigste Opgaver at løse: de uhyre Spørgsmaal, hvis Løsning tynger paa den nulevende Slægt, saa den maaske skal segne under Byrden — de var dengang kastede ud i Verden som Forbud paa en nær forestaaende Menneskehedens Lyksalighedsalder; de var blevne den dannede Verdens aandelige Ejendom og Konversationsemner, og havde fremkaldt en selskabelig Produktivitet, hvorom vor Tid vanskelig kan gjøre sig et Begreb. Og her var Baggesen paa sin rette Hylde. Hvem kunde konversere som han! En modtageligere Natur har neppe existeret. Han kunde i et Nu leve sig ind i de forskjelligste Menneskers Interesser, eller, for at bruge hans egne Ord, «være homogen med Alt, hvad der omgav ham», (Lab. III, 108), orientere sig paa alle Dannelsestrin og i alle Stænder, og som «Barnet er Mandens Fader», se vi ham nu fortsætte sine til alle Sider spredte Interesser fra Barneaarene. Thi der var som sagt ikke et eneste af Tidens Spørgsmaal, som jo interesserede ham, uagtet der ikke var et eneste

som han var saavidt greben af, at det har begejstret ham til mere end aandrige Aforismer. Men med denne aforistiske Genialitet var han som skaaren til at blive Pot og Pande i den fornemme Verden, hvori han nu (1787) blev optagen, først hos Grevinde Sybille Reventlow paa Trolleborg, og saa hos Familjerne Baudissin, Bernstorff og Stolberg, hos Prins Carl af Hessen og Hertugen af Augustenborg — paa Trolleborg, Knoop, i Neuenburg, paa Louisenlund, Gravensten og Augustenborg. Her tilbragte han Tiden under en bestandig aandelig Fjerboldtleg; han var, eftersom Lejligheden kunde falde sig, Digter, Filosof, Æsthetiker, Politiker, Pædagog; forelæste Rousseaus *Confessions* paa Trolleborg «under Helvedqvaler i alle Nerver», fraadsede i «convulsivisk graadig Nydelse» af Naturen, «vandrede gjennem Stjernerne» sammen med Louise Stolberg (under Læsningen af Lamberts *Lettres cosmologiques*) «medens Taarerne trillede mig ned paa Kinderne ved Tankens ordentligere Flugt til Guds lyse Uendeligheds Helligdomme» o. s. v Det var et Liv som i den syvende Himmel, mellem lutter «Engle» — undtagen naar han fik Brev fra Pram, som bebrejdede ham, at han «tog Almisser»; saa var det Kramper og Besvimelser. Pram synes, efter Baggesens Breve at

dømme, at have taget ham skarpt i Skole, og at være bleven fornærmet af Baggesen — hvorledes, er ikke godt at se; men Baggesen bebrejder sig i de voldsomste Udtryk sin «Utaknemmelighed» mod ham. Dog, denne Utaknemmelighed, heder det med ægte Følelses-Sofistik, maa «upaatvivlelig være undskyldelig»; thi hans «Forbrydelser» er — «for store»; de kan umulig komme af andet end «physisk Svaghed». Og saaledes smuttede han fra det.

Det vilde være et interessant Bidrag til Baggesens Karakteristik, om man kjendte noget nærmere til denne «Seline», som upaatvivlelig havde en stor Magt over ham, siden han i al denne Selskabeligheds-Rus, hvorunder han «i Støvet helligede sig til Omgang med Engle», ikke kunde rive sig løs fra hende, og til Slutning maatte bryde overtvert med Indbydelserne, «da jeg i det Samme forestillede mig Prams og hans Kones mod mig udstrakte Arme». Hun var dog Erke-Engelen, hans platoniske Ideal; men et platonisk Ideal kunde han dog ikke slaa sig til Ro med, skjønt hans oprevne Nervesystem var saa pirreligt, at han lod sig nøje med at smægte, hvor andre rase. «Hvilken Salighed har mit Væsen draget sig i hele Timer af eet eneste Haar af den Elskedes Lokker! større end alle Jordens Libertineres

af slugte Harems-Yndigheder»! (Lab. III, 15). Han havde, rent ud sagt, en bestandig Trang til at lefle. Og det er sikkert ikke formeget sagt, at der var en god Del Leflen i dette Herreliv blandt de englelige Comtesser og Baronesser, mellem hvilke han nu gled om som en kjælen Huskat. Tidens lette Tone har vel tilladt adskilligt, som man nu vilde kalde fornærmeligt, og deres Naader har vel ogsaa taget Hensyn til, at han nu engang var en Original; men er det ikke Lefleri, naar vi f. Ex. paa Rejsen mellem Svendborg og Lolland finde ham liggende paa Kahytstrappen ved den sovende Grevinde Reventlows Fødder, og «hvèrgang hun vaagnede af hendes korte Blund, mødte hendes Øine mine, hendes skiønne Fødder hvilte paa mine. Jeg nød denne Forfatning i sin hele Vellyst; men min Følelse var rolig og stille som den Ild, der tændte den. Det var ikke denne convulsiviske Henrykkelse, som har strømmet gjennem alle mine Nerver, naar min Læbe brændte paa Selines Fod» o. s. v. — eller naar han fortæller, hvorledes han paa en Kjøretur fra Knoop til Düsternbrook, da han sad «*vis-à-vis d'Elle* (Sybille Reventlow) een af mine tre Engle», flyttede sig hen til den Side af Vognen, hvori hun sad, «for muligen med mine Fødder at kysse hendes». (Biogr. I, 92

og 111). Det er saadant han kalder «ætherisk Kjærlighed» — han har altid et smukt Ord paa rede Haand. Eller ogsaa er det «Uskyldigheden, som min Siæl aldrig har tabt», hvilket han aldrig bliver kjed af at fortælle baade paa Vers og Prosa.

Det er betegnende nok, at denne kjælne Elskovsleg foregik med Kvinder, som ifølge sin Stilling aldrig kunde falde paa at tage ham paa Ordet, saa han havde sin Seline i Behold, og riskerede ikke at krænke sine «hellige» Følelser ligeoverfor hende ved et reelt og prosaisk Ægteskab. Det samme Ganteri fortsætter han paa sin Udenlandsrejse, som han med Understøttelse af Hertugen af Augustenborg foretog i 1789—90, og saadanne flygtige Møder med et smukt Ansigt, som andre unge Mennesker henfjase og glemme, er for ham Kilden til den største Henrykkelse; men han havde rigtignok ogsaa en mageløs Færdighed til i en Fart at bringe et koket Forhold i Stand. At en saa flagrende Natur allerede ved 26 Aars Alder kunde fanges, er underligt nok, og Sophie Haller maa i Sandhed, alene efter dette at dømme, have været en ualmindelig Kvinde. Skildringen af hans Møde og Samvær med hende, i Bern, hører til det Stemningsfuldeste og mest Underholdende, Bag-

gesen har skrevet. Men uagtet han sad i det til opover Ørene, som man siger, er der dog al Grund til at tro at han ogsaa her vilde smutte bort, behandle det Hele som et af sine andre Rejseeventyr og indregistrere Sophie Haller blandt sine «Engle». Thi hvorledes skal man ellers forklare sig, at han var i den syvende Himmel under hele sit Samvær med hende — indtil han opdagede, at det var vanskeligt at trække sig tilbage? Saalænge han kunde holde Forholdet svævende, omtrent som med hine fornemme Beskytterinder, var han lyksalig; men da han, efter et Møde med Sophie Haller, som han beskriver meget omstændelig (Lab. III, 161) fik de allerutvetydigste Beviser paa at hun havde taget det for Alvor — da var han grændseløs ulykkelig: «En saadan Nat har jeg aldrig tilbragt», skriver han umiddelbart efter dette Møde. «Det var mig umuligt at faae mindste Duft af Slum paa mine Øielaage, for rasende Krampe i mit Legeme, og tidoppelt rasende Krampetræk i min Siæl. Jeg vred mig i Sengen, som Orthodoxien forestiller sig en Fordømt vride sig i Helvede. Mit Hoved og Hierte kappedes om at banke sig først itu. Jeg kunde ikke græde. Jeg har aldrig lidt saa voldsomt». Og saa maatte hans Rejsefælle, Adam Moltke, ind og lægge sig i

Sengen hos ham, for at trøste ham «med en Engels Viisdom, med en Engels Godhed». Det var, som man kan se baade af Ytringer i det Følgende og af et omtrent samtidigt Brev til Grønland, som Biografien meddeler (I, Till. 81) fremdeles «Seline», som stod ham for Hovedet, og saadan Magt havde dette fantastiske Kjærlighedsforhold faaet over hans Sind, at man, naar man har læst tilende hans Skildring af sine Lidelser den Nat, næsten maa kalde det en heroisk Handling, at han besluttede sig til at gifte sig med den Pige, som han elskede.

Baggesens Skildring af denne første Udenlandsrejse, «Labyrinthen», hører jo til de berømteste Bøger i vor Literatur; men det er dog nok et Spørgsmaal, om den ikke, selv blandt danske Læsere — fraregnet de enkelte Partier, som er udpegede i Literaturhistorier og Anthologier — er mere berømt end kjendt; thi fire Bind lutter Ekstase, om end i et noksaa glimrende Sprog, vil for de allerfleste Læsere være en sterk Taalmodighedsprøve. Men «Labyrinthen» fortjener dog sin Navnkundighed; thi der er i mere end een Henseende noget Monumentalt ved denne Bog. Den er det første moderne Skrift i vort Sprogs Literatur. Vor Prosa fremtræder her for første Gang frigjort

for al gammeldags Stivhed, for første Gang aabenbarende al sin beundringsværdige Smidighed, med et individuelt Præg, dristigt og opfindsomt i sine Vendinger, og man behøver blot at sammenligne «Labyrinthen» med samtidige Forfatteres endog langt senere Skrifter, f. Ex. Rahbeks Erindringer, for at se, at det er gjennem Baggesen vor Prosa først har brudt med den gamle Tid og fuldstændig skilt sig ved Parykken. Ja Bruddet er saa sterkt, at vort Sprog allerede her er inde paa de Afveje, hvor det den Dag idag færdes. Med »Subjektiviteten» er ogsaa Vilkaarligheden sluppen løs; den moderne Tids stakaandede Uro og Spredthed mellem mangfoldige Interesser, der saa ofte hindrer netop de mest Begavede i en rolig og sandhedskjærlig Dvælen ved Emnet, for Emnets Skyld, men i dens Sted giver Indfaldet og Aandrigheds-Virtuositeten frit Spillerum, er her allerede i fuld Gang: Feuilleton-Stilen — dette Ord taget i sin videste Betydning — har sit Forbillede i «Labyrinthen».

Og saadan som Baggesen fremtræder her, i sit 25de Aar, er han i alt Væsentligt forbleven sit hele Liv igjennem; han er allerede nu bleven uforbederlig distrait: Nydelsessygen har saaledes bemægtiget sig hans hele Væsen, at han, frar egnet enkelte heldige Ø-

blikke, er ude af Stand til at samle sig anderderledes end i overstadig og ufrugtbar Henrykkelse, for saa igjen at give sig i de tøjlesløseste Ideassociationers Vold. Altid at søge nye Indtryk, at rejse, bestandig rejse, er fra nu af den adækvate Form for hans Liv — en flygtig Berørelse med Mennesker og Naturen, kun saameget som behøves for at uddrage den æsthetiske Duft, og saa videre til nye Nydelser. Han var, i al Fald i den første Tid af disse Aar, overbevist om meget snart at skulle dø — en Læge havde forsikret ham derom — men denne Forestilling var ham alt andet end skrækkelig; thi han var dog i det Mindste vis paa, at der hinsides venter os «noget andet». «Jeg troer, at om jeg endogsaa var nok saa vis paa Helvede, jeg tilsidst dog ikke kunde bare mig for at længes efter denne Forandring, efter denne nye Tilstand». (Lab. II, 260). «Jeg er aldrig», heder det et andet Sted (Biogr. III, 15), «saa aldeles hos mig selv, som paa Reiser, og nyder aldrig en saa fuldstændig Eensomhed, som paa disse». Saadanne Mennesker er ogsaa med al sin Selskabelighed i Grunden ensomme Naturer; de ruge i egoistisk Selvnydelse over sine skjønne Stemninger og flygte fra ethvert fastere Forhold; naar Livet gjør strengere Krav, naar det gjelder Pligt og Selv-

opofrelse, saa trække de sig tilbage til sit Hjertes saakaldte Helligdom og trøste sig med, at de er for gode for denne Verden, eller som Baggesen etsteds siger (Biogr. III, 41): «Jeg bliver aldrig jordisk lykkelig; thi jeg skatter det Himmelske formeget». Der er iøjnefaldende Træk af en saadan Karakter i Baggesens Liv, og det er dette, som paa mange Steder giver «Labyrinthen» en paafaldende Lighed med «Werthers Leiden». Werthers Lidelser eller Werthers Nydelser — ligemeget: Werther-Naturen er der, den samme Natur, der ingen Grændser kjender for Hjertets Rettigheder. Det er i denne Aand Baggesen taler, naar han synes at anse det for den højeste Lykke at være Menneskene kvit, og være ene i en vild og gold Natur. Og dette er det andet moderne Træk ved «Labyrinthen», denne Higen efter at fortabe sig i Nydelsen af en ensom, for ethvert Spor af Menneskeliv blottet Natur, som er saa ejendommelig for den nyere Tids Kulturliv, at den næsten maa kaldes en af dens Opfindelser. «Jeg foretrækker næsten stedse et gyseligt Landskab for et skiønt, og det er som en salig Følelse, der bemestrer sig min Siæl, naar jeg finder mig ene mellem Naturens Rædsler» (Lab. III, 441). Disse Ord er skrevne ud af den moderne Tids Aand.

Det er et meget træffende Udtryk, naar Baggesen betegner sin Naturnydelse som «convulsivisk graadig», og det er ikke mindst med Hensyn til Naturskildringer, at den bestandige Henrykkelseskrampe gjør store Partier af «Labyrinthen» til en meget trættende Læsning. Kun sjelden er der saamegen Ligevægt i hans Sind, at han formaar at samle sig til at give et anskueligt Billede; den ene Paroxysme afløser den anden, eller afløses af Slappelse — «mine Sandser udmattedes i Nydelsen af Landskabets Vellyst» (Lab. II, 4) — eller, som det ligger i saadanne nervøse Anfalds Natur, er given i Tilfældighedens Vold — som naar han f. Ex. ved Eutin svælger i Henrykkelse ved Tanken paa «Gud, Kiærlighed og Skiønhed» — «den treenige Tanke, som fyldte min hele Siæl, den trefoldige Følelse, som berusede mit hele Hierte». «Drukken af Vellyst» river han et Pergamentblad ud af sin Brevtaske, «skrev knælende derpaa de nysnævnte hellige Navne, puttede det ned i den hellige Jord, som tredoppelt helligedes derved — — heldede mig derover, og en Taare randt ned paa mine Kinder» o. s. v. Men saa faar han se en Ræv springe forbi, og dermed er Henrykkelsen væk; thi «af alle vore Bygninger omviftes ingen lettere end Andagtens».

Og er det Følelses-Fraadseri, som gaar igjennem Labyrinthen, trættende, saa kan det igjen gjøre et næsten modbydeligt Indtryk at se, med hvilken raffineret Gourmandise han vogter paa sine Stemningers sagteste Pulsslag og som en udlært Lækkermund suger paa sine skjønne Følelser, for dog ikke at gaa glip af det mindste Korn af deres Sødme. Saaledes da han stiger i Land paa Rousseaus Ø: «Jeg sank egentlig meer end steg paa Land; thi paa den første Steen knælede jeg uvilkaarlig og kyste Jorden. — — — Jeg kom til en saaledes ud over Brinken fremskydende Stub, at man deri, som i en Lænestol, kunde sidde lodret over Søen paa den overhældende Klint. — — — Jeg bukkede mig ned, endog med Fare, for at tage en lille grøn Plante, der frempippede mellem Mosset, og giemme den. Dens Blad var beskadiget, og da jeg mærkede dette, slængte jeg den fra mig, for at tage en friskere; men jeg fortrød det pludselig, og saa fine vare mit Hiertes Følelser i dette Øieblik, saa ikke blot menneskeblid, men plantevenlig var min Siæl, at jeg alvorligen bebreidede mig med inderlig Fortrydelse denne Haardhed. — — Jeg maatte lede efter den, for saa at sige at bede den om Forladelse; hvor fornøiet blev jeg, da jeg fandt den! — — Jeg var i dette Øie-

blik blot Skabning; og som det er skiønt for Oldingen stundom at være Yngling, for Ynglingen stundom at være Barn, saa var det mig behageligt at være Plante». (Narcissus!) «Jeg var det virkelig, og følte mig i broderligt Forhold til den. — — Jeg lagde den lille Plante paa det mig kiæreste Sted i Bogen (Rousseaus Drømmerier), «paa det Sted, hvor en sværmende Elsker vilde have lagt et Brev fra sin Elskede, og denne Følelse, denne Handling var ikke søgt eller konstlet; nei, ingen har været mig mere naturlig, ingen er udsprungen lettere af sig selv i mit af Naturen aabnede Hierte. Instinct var det, Plantens tilbagedrømte Instinct; det var ikke saa meget en Handling af mig selv, som af Naturen. Denne Tilstand varede kun et Øieblik, men dette Øieblik var eet af de saligste i mit Liv; jeg var uskyldigere i dette Nu, end et Barn, uskyldig som en Plante, og den fine, stille, hemmelige Følelse heraf var Følelsen af den første Vaagnen til Tilværelse». (Lab. II, 366 og ff.).

Dette er, som man tager det, det forkjælede Hjerte i dets latterligste eller sørgeligste Udskejelser, og det stiger til en formelig Skjønføleriets St. Veits-Dans, naar han et andet Sted, efter at have svælget i Nydelsen af en skjøn Egn ved Payerne, udbryder: «Jeg følte

mig, under al denne Beskuen, elskeligere end nogensinde før! Og hvor saligt, at kunne sige til sig selv: du er elskelig! Hvor usigelig saligt at føle, man fortiener Kiærlighed af alle Gode — af alle Mennesker — af Gud»! (Lab. III, 209).

Det er næsten en Selvfølge, at Dagen ikke slaar til for saadanne Naturer; han fortsætter sit Nydelsesliv om Natten, og «det eneste spildte Tidspunkt» af hans Rejse til Bern var en Nat, da han «hverken drømte om Seline eller Palmine» (Sophie Haller): «denne Nat var altsaa aldeles tabt». (Lab. III, 230). Men han tog sit Mon igjen nogle Nætter derefter, da han i Yverdun drømte «meget levende om Grev Ernst Schimmelmann hele Natten; jeg havde, syntes mig, været et Fruentimmer, der elskede ham inderligt, og blev elsket af ham igjen» — og af denne dejlige Drøm levede han højt i lang Tid; thi siden den mærkelige Begivenhed «svæver hans Billede bestandig for mig». Hvilken Tomhed!

Et Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarlig ved Betragtningen af denne Karakter: kan saadanne Mennesker tænkes i vore Dage? Eller var det ikke i hin Tid Ideerne i sin Nyhed og Friskhed, som havde denne berusende Magt, at Livet for de svagere og æsthetisk anlagte

Sind opløste sig i Fantasibilleder? Vi har jo Fantaster ogsaa i vor Tid; Sygdommen er der; men de bitre Erfaringer, Slægten har gjort, er saa ubønhørlig paatrængende, at Sygdommen aldrig vil komme til at slaa saa fuldt og helt ud, som vi se den her. En sværmerisk Natur vil i vore Dage, hvis den ikke helbredes under Virkelighedens Tugt, neppe nogensinde kunne føre sit Liv tilende i Sværmeri, men ende i Menneskehad og Livslede.

At Baggesen har havt mange Aandsbeslægtede, derom giver jo Samtidens Kulturliv Vidnesbyrd nok, skjønt der neppe i Literaturhistorien findes noget Digterliv, hvori man kan se Fantasteriet saa rigt udfoldet, takket være hans egne omstændelige Bekjendelser. En Mand, der i al Fald i en Periode af sit Liv maa have havt en paafaldende Lighed i Naturel, var hans Rejsefælle, den ovenomtalte Grev Adam Moltke. Han traf ham uventet i Pyrmont, og de «tumlede Arm i Arm til hans Vaaning i Badehuset», hvor Moltke fortalte ham sin Historie, «medens Blodet styrtede ham ud af Munden», og Baggesen ham sin, medens «heftige Krampetrækninger ledsagede min Fortælling», og «den allerede forud bestemte Harmonie mellem vore Siæle voxte ved hvert Fortællingen ledsagende Blik og Haandtryk efterhaanden til

Sympathiens høieste Enthusiasmus. Vi vare ene i hele Skabningen; vore Tanker, Følelser, vort hele Væsen sammensmeltede i hinanden». (Lab. I, 304). Senere, da de, som det plejer at gaa paa Fodture, var blevne Uvenner om Vejen, kaldte han Moltke afsides, faldt ham om Halsen og kyste ham. «Gode Gud! hvilken ædel Siæl boer i dette vilde Legeme! Neppe havde jeg giort dette, før han blev som afsindig, brast i de voldsomste Taarer, krystede mig med sønderknusende Heftighed til sit Bryst, kyste mine Hænder, og i de skrækkeligste Convulsioner truede med at opgive Aanden i mine Arme. Vi bleve i adskillige Minuter, grædende, hængende om hinandens Hals, næsten sammengroede, og skiltes kun ad, for at favne hinanden igjen». (Lab. III, 36). Og her maa man vel atter spørge, selv om man tager Nervekrampe og Brystsvaghed med i Beregningen: kan saadanne Mennesker fødes i vore Dage?

Om Baggesens overordentlige Evne til at vinde de forskjellige Mennesker, til, som det heder i den ovenciterede Ytring, at blive «homogen med Alt, hvad der omgav ham», vidne baade hans egne og hans Venners Beretninger. Intet Under; thi han var saa at sige Indehaveren af den æsthetiske Kvintessents af alle Tidens Ideer; han havde en Mundsmag af alt

muligt. «Einige Stunden sind hinlänglich gewesen, um unsre Seelen für immer an einander zu ketten», skriver han et Sted (Biogr. I, Till. 110) til sin Kone, efter et Samvær med flere af Schweiz's anseeligste Mænd, Lavater, Bonnet o. fl. Og saaledes overalt, hvor han kom i Berørelse med en fremragende Mand. Og han var indom hos dem alle: hos Klopstock, hvis Odestil han ikke var sen om at efterligne i en Ode til Tydskland (Lab. I, 335), hos Fichte, overfor hvem han var den skarpe Tænker, og hvis System han i en Haandevending tilegnede sig, saa Fichte blev henrykt og raabte: Truffet! Truffet! fuldkommen rigtig!*) Paa samme Vis sværmede han filosofisk med Jacobi, og kristeligt med Lavater, og morede gamle Wieland med blasfemisk Passiar (hvorved forresten hans Kone synes at have taget Broder-

*) Enhver af de første Principers Reformatorer havde nemlig væsentlig simplificeret det Forefundne. «Enhver havde saa at sige bortskaaret, hvad han forefandt at være heterogent, overflødigt, ureent eller raaddent. Saaledes havde allerede Aristoteles bortskaaret et godt Stykke — og Cartesius saameget, indtil han alene beholdt tilbage: Jeg tænker, hedder: (d. e. betyder) jeg forbinder Forestillinger. Heraf havde Reinhold bortskaaret indtil: Jeg forestiller, og naar man nu bortskjærer Forestillingen, bliver kun Jeg tilbage. «Truffet! Fundet! fuldkommen rigtig»! udraabte Fichte». (Biogr. II, 42).

parten. Se Lab. IV, 166—167). Han var som Barn i Huset hvor han kom.

Men det er meget betegnende for Baggesens Maade at omgaaes sine Venner paa, at han elskede dem højest, naar han ikke stod i personlig Berørelse med dem. «Mennesket er saaledes indrettet», siger han (Lab I. 251), «at Alt, hvad der af udvortes Ting virkelig skal lyksaliggjøre ham, maa ligge foran ham i en vis Frastand», og et andet Sted (Biogr. II, 47): «det er paafaldende, at jeg sædvanligviis ikke bliver rørt i selve Øieblikket, da jeg tager Afsked med en kiær Gjenstand, men først kortere eller længere Tid derefter». Denne — man tør vel kalde det denne Trang til at have sine Venner «i en vis Frastand» var saa sterk hos ham, at man tør sige, han har omgaaets sine Venner mere gjennem Breve, end gjennem mundtligt Samkvem. Naturligt nok: thi paa den Maade kunde han nemmest tilfredsstille sin alt andet overvejende Lidenskab, efter vilkaarligt Valg at adsprede sig i de mest forskjelligartede Stemninger, og suge Duften af sine mangehaande Venskabsforbindelser, uden at generes af de mere eller mindre brydsomme Krav, som den dagligdags personlige Omgang medfører. Derfor var Baggesen en af de utrætteligste (ofte ogsaa mest underholdende) Brev-

skrivere, og en af de umætteligste Brevslugere, som nogensinde har været til. «Fra mit niende Aar», fortæller han (Biogr. II, Till. 171) «har jeg existeret mere i Breve end i noget andet Samkvem». Han sad da ogsaa sit hele Liv igjennem som en utrættelig Edderkop i en uhyre Væv af Korrespondance, var vant til «maanedlig at skrive tredive Breve» [1]) (og det var sandelig ikke Billetter, som man kan se af Aktstykkerne til hans Biografi), var grændseløs ulykkelig, naar han i nogen Tid havde maattet undvære Breve, og ligesaa daanefærdig af Henrykkelse, naar han fik dem. «Her», udraaber han til Moltke, da han i Basel langt om længe havde faaet Brev fra Danmark, «her forene sig med Dig alle min Siæls Elskede, for paa aandelige Vinger at ledsage mig paa min forestaaende Vandring. O Moltke! fatter Du min hele Fryd? Intet, Intet, Intet fattes mig længer. Jeg nærmer mig Alperne; jeg trykker Dig til mit Bryst, og i disse Breve omsvæver mig det Bedste af Danmark Hvad vil det sige, at mit Livs Timeglas snart er udrundet? Jeg vil læse disse Breve, arbeide mig op paa den høieste Biergspidse, omfavne

---

[1] Fra 6te Oktober 1789 til 6te Oktober 1790 har han saaledes, efter egne Optegnelser, skrevet 320 Breve!

Dig endnu engang — og døe». (Lab. II, 329.)

Et virkelig elskværdigt Træk i Baggesens Karakter er den uforbeholdne og rent humane Sympathi, han hele sit Liv igjennem følte for Almuen. Heri, som i saameget Andet, minder han om Rousseau, og er der noget i hans Væsen, som kan kaldes naivt, saa er det den Hengivelse, hvormed han overalt paa sine Rejser slutter sig til Menigmand. Saaledes f. Ex. da han paa en Udflugt i Schweiz faar Underretning om sin Kones Sygdom — slutter han sig med elskværdig Menneskelighed til den første den bedste han træffer, for dog at have nogen at betro sin Bekymring til, «udøser sit Hierte» for en ung Bondemand, der skulde skydse ham, og de skilles som gamle Venner, efter at have vexlet Gaver med hinanden. (Lab. IV, 119.) Og naar han fortæller om den Bonde, som havde været hans Vejviser den første Tid i Schweiz, at han efter Skilsmissen ikke havde gjort andet end talt om ham og «i de første Tider næsten hverken kunnet spise eller sove for min Erindring» (Lab. IV, 66), saa er han ligesaa lykkelig over denne Mands Venskab, som over sine højbaarne Beskytteres. En Snob var han i alle Fald ikke.

I Kraft af dette poetiske Instinkt, der drog

ham til Naturmennesker, kunde han saaledes med en vis Ret kalde sig Demokrat, og han fik ogsaa, som vi senere skal se, Anledning til at optræde med en vis Glands i denne Egenskab. Men i Forholdet til hans højtstillede Beskyttere fremtræder hans Demokratisme i en alt andet end elskværdig Skikkelse, og man kan vanskelig kalde den andet end en Maske for Utaknemmelighed. Fornemmelig i hans Forhold til Hertugen af Augustenborg. Det er af de Breve, Biografien meddeler, umuligt at slutte andet, end at denne Mand i sit Forhold til Baggesen bestandig har optraadt med Delikatesse og sand Humanitet; han søger aldrig at gjøre sin høje Stilling gjeldende, og selv naar han tager ham alvorlig i Skole, er der ingen fornem Nedladenhed i hans Tone; han taler altid som til en Ven, hvem Baggesens Vel ligger alvorlig paa Hjerte. Men det laa i Baggesens Natur, at enhver Forpligtelse generede ham, endog den, som maatte være en sund Natur den letteste af alle, at vise sig erkjendtlig for Velgjerninger. Han nød i fuldt Maal godt af sine højtstillede Venners Gjestfrihed, modtog Embede og Understøttelse af dem; men den Løn de fik var Mistænksomhed og Vrantenhed, og for hver ny Velgjerning blev han dem mere fremmed. Altsammen, vil

han indbilde sig, fordi de var Adelsmænd: «Jeg har», skriver han til Reinhold i 1792, «maaske med Uret, aldrig kunnet tiltroe nogen Stormand egentlig Venskab i Forhold til os Borgerlige, ihvormeget end Ludvig Reventlow og Prindsen af Augustenborg har fristet (!) mig dertil». (Biogr. I. Till. 134.) Men man tør trygt paastaa, at det samme vilde været Tilfældet ligeoverfor Venner af hans egen Stand. Nu skulde det derimod hede «Stolthed», «min Hovedfejl», skriver han, i 1790, til Adam Moltke, «min Hovedfejl, som jeg afskyer, og som jeg ikke kan tilgive hos Andre» (Biogr. I, Till. 105). Men han syntes dog nok i Grunden denne Hovedfejl klædte ham godt; thi nogle Maaneder iforvejen skriver han til Grevinde Schimmelmann (Biogr. I, Till. 89), at denne Stolthed er Udtrykket for den demokratiske Selvfølelse, hvortil han — det var en af de mange Revolutioner, som foregik med ham paa hans Rejser — indviedes, da han var kommen op paa Toppen af St. Gotthard. «Fra det Øieblik, da mit Væsen i den nærmere Almagts tvangløse, ustøvede, ætherklare Beundring giennemtrængtes af sin høie Adel paa Spidsen af den gamle Verden, kan og vil jeg ikke skrive nogensinde mere underdaningen. Fra dette høitidelige Øieblik af bøier min Sjæl sig ene for Gud.

Min Følelse favner, men klavrer ikke mere opad til noget Menneske. Jeg kryber herefter hverken i Samtaler eller Breve. Jeg er bleven mere ydmyg og mere stolt. Den sande Stolthed og den sande Ydmyghed er Eet!» Det hindrede ham dog ikke fra fremdeles at lade sig «friste» af Hertugen af Augustenborg og nyde godt af hans rundhaandede Gjestfrihed paa Gravensteen (i 1795), og heller ikke fra i det følgende Aar at modtage en Post som Vice-Præpositus paa Regentsen, skjønt det skede paa en Maade, der krænkede Hertugen; fornemmelig saarede det ham, at Baggesen kaldte sig «Fyrstetjener», og han foreholdt ham dette i et meget smukt og humant Brev. (Biogr. II, 159.) Et halvt Aars Tid derefter hendte det, at Hertugen remitterede en modtagen Vexel med Protest, hvilket, som rimeligt kunde være, bragte Baggesen i ondt Lune. Men da han umiddelbart derefter opdager, at Hertugen samtidig med Protesten havde tilstillet ham Beløbet, med den Forklaring, at han troede det bedst at ordne Sagen paa den Maade, af Delikatesse-Hensyn, for ikke at faa Udseende af at være Baggesens Formynder, saa skulde man vel tro, at Baggesen maatte have paaskjønnet i al Fald den humane Hensigt med denne Fremgangsmaade. Men med hvilken

Spidsfindighed forstaar han ikke at forvrænge det fuldkommen Gentlemanmæssige i Hertugens Opførsel, til Husvalelse for sin «Stolthed!» Det Hele er nemlig ikke andet end «Despot-Humanitet og Lyst til at bringe Menneskene paa Afgrundens Rand, for at kunne fremtræde i den høieste Nød som en reddende Guddom». (Biogr. II, 168.) Og nu — O I himmelske Baronesser og Comtesser! O I Engle paa Trolleborg og Gravensteen! — nu angrer han, «hellere at have kysset en skiøn Fyrstinde og en fiin Grevinde paa Haanden, end en smuk Kone eller Jomfru paa Munden, og hellere at have villet ennuyere sig ved et smagfuldt Taffel, end amusere sig ved et tilrøget Punschebord. *Vive la république! à bas les hauteurs immensurées! à bas tout ce qui exalte l'homme pour abimer l'humanité!*» — Er det sandt, at Utaknemmelighed er en af Demokratiets Skjødesynder, saa havde han i al Fald den Adkomst til at hede en god Demokrat.

Dersom Læseren ikke af alt det Foregaaende kan finde Forklaringen til dette Forhold, saa har Baggesen selv givet den i en meget betegnende Sætning i det ovennævnte Brev til Grevinde Schimmelmann, der havde bebrejdet ham, at han, som ellers var den utrætteligste Brevskriver, undlod at skrive til

sin Velgjører Hertugen: «Jeg elsker Taknemmelighed og hader Tak. Det er en af mine hellige Følelser, som jeg troer at besmitte med Ord. — — Der er maaskee Ingen, der er mindre utaknemmelig end jeg; de, der af alle Følelser meest og oftest beskjæftige mit Hjerte, er Taknemmeligheds; men min Tak bestaaer i tause Velsignelser». Hvilket heder paa anden Danske: Det er en af mine Nydelser, at delikatere mig med denne Stemning, at beskue mig selv som det taknemmeligste Menneske paa Jorden; men den Smule Vilje-Anstrengelse, den Smule Resignation, den Smule Opofrelse, som behøves for at vise min Taknemmelighed endog i den ringeste Gjerning — nej Tak.

Det er umuligt at læse Fremstillingen af Baggesens Liv uden hvert Øjeblik at føle, hvilket træffende Udtryk hans indre Liv har faaet i denne evindelige Omflakken gjennem snart sagt hele Europa, og maaske ligesaameget i dette utrolig vidtløftige Brevskriveri, hvorigjennem han bortklattede sig for alle Vinde. Begge Dele betegne Adspredtheden i hans Liv. Og fordi han aldrig lærte at begrændse sig, aldrig lærte at koncentrere sine Evner mod et bestemt Maal, aldrig for Alvor indlod sig med det reelle Liv, derfor gik han ogsaa glip af

det fremfor alt andet nødvendige Grundlag for et frugtbart Digterliv: en Livsanskuelse. For lutter Ideer forskjertsede han den idealiserende Kraft; for lutter Stemninger forskjertsede han en Grundstemning, hvori hans Digterliv kunde slaa Rod. Han var sikkerlig en efter sine Anlæg idealistisk Natur som faa; men han blev en Fantast. «Stræben efter Eenhed, Sikkerhed og Roe, uden at finde Samme» — saaledes karakteriserede han, i sit 43de Aar, i Forerindringen til «Labyrinthen» sit «Hidtils Liv»; men var det at undres over at han ikke fandt det?

Man kunde maaske indvende, at denne Bevægelighed dog, naar alt kommer til alt, kun betegner, at han var en decideret lyrisk Natur, hos hvem Øjeblikkets Stemning er det Afgjørende. Maaske er det saa, at et vist Letsind er et nødvendigt Livsmoment hos den lyriske Digter; men der er dog en væsentlig Forskjel. Den nemlig, at Stemningen hos en sund Digternatur tillige er en Lidenskab, der optager ham helt paa ethvert Punkt i hans Liv, og i denne Lidenskabernes Gjæringsproces uddannes der en Personlighed, et Livsindhold, der giver hans Digtning Holdning og Gehalt. Men hos Baggesen var Fantasilivet allerede fra hans tidlige Aar gjennem Nydelses-

sygen blevet saa pirreligt, saa mimoseagtig følsomt, at alle Virkelighedsindtryk forflygtigede sig og spredtes gjennem hans Fantasis vilkaarlige Luner, saa at det kun er i enkelte heldige Øjeblikke af sit Liv, han, ogsaa i den alvorlige Retning, har frembragt Digte af virkelig blivende Værd. Naar man læser «Labyrinthen», forbauses man over, hvorledes denne 25aarige Yngling har levet sig ind i sin mangfoldig bevægede Samtids Interesser og Ideer; han synes at have Anlæg til alt Muligt; men af dette Hav af Muligheder er hans Væsen aldrig kommet op.

Baggesen følte selv, efter den største Hjemsøgelse der ramte ham, hans Hustrus Død, at dette overstadige Fantasiliv var Grundondet i hans Væsen. Men hvilket næsten uhyggeligt Indtryk gjør det ikke at se den Rutine, han har vundet til rent vilkaarlig at sætte sig i de forskjelligste Stemninger, naar vi høre, at han under hendes Dødssygdom, medens han hver Dag kan vente det Værste, sætter sig hen og skriver «et hjerteligt Brev til min fortræffelige Svigermoder, et muntert, lunefuldt Brev til Nyerup, og et fint, ceremonielt til Hertugen af Augustenborg»! (Biogr. II, 186.) Skulde det være Udslaget af et Digterliv, at Følelseslivet er blevet ligesom Val-

sen i en Lirekasse. der efter Behag kan skyves frem og tilbage, eftersom man har Brug for en munter eller sørgelig Melodi, saa maatte man vel sige: Fanden i Vold med al Poesi!

Efter sin Kones Død (5te Mai 1797) tilbragte han «en Afsindigheds-Periode», 30 Dage, næsten udelukkende fra Morgen til Aften, med mislykkede Forsøg, dels paa at restaurere hendes Billede, der var blevet beskadiget, dels paa selv at portrætere den Afdøde paany efter Hukommelsen (Biogr. II, 195), og saa med at skrive «en Mængde ligesaa lange som vanvittige Breve». Hertugen af Augustenborg, der ikke synes at have ladet sig anfegte af hans «fine og ceremonielle» Tone, foreholdt ham, i et Brev (18de Juni 1797) at der «dog gives en vis Grændse (ein gewisses Maas) for Følelsen, som ikke tør overskrides, og at det er en Vanart, ved en naturstridig Overspændthed at ville finde en selvbehagelig Interesse i sig selv, eller at ville indgyde andre den». «Mennesket vil saa gjerne», heder det videre, «beklages og vække Medlidenhed; men Filosofien skal lære os at beherske vor Følelse; den skal opdrage moralske Skrantninger til Mennesker. Hvad var den, hvis den ikke lærte os at være maadeholdne og beskedne i Lykken, standhaftige, udholdende, store i Ulykken? Opmand Dem,

Baggesen!» (Biogr. II, Till. 165. Jeg har sammendraget den hele Passus). Maaske har denne sande og træffende Tiltale havt nogen Del i den «pludselige og uendelige Forandring», som han i sin Rejsedagbog (21de Juli 1797) siger der er foregaaet i hans hele Væsen, og som har sin Grund i «Beslutningen, at holde min værste Fiende, min Phantasie, i Tømme» (Biogr, II, 201), og, heder det i et senere Brev (14de Nov.) til Hertugen, «aus dem schwachen, leidenschaftlichen, enthusiastischen Allesunternehmer und Nichtsvollender, einen gesetzten, ordentlichen und ruhigen Arbeiter zu machen». (Biogr. II, Till. 172).

Men det var for sent, og man fatter allelerede en Mistanke derom, naar han fortæller, hvorlunde han nogle Dage efter denne Beslutning «at holde sin Phantasie i Tømme» belønnedes med — en fantastisk Trøst, med at se sin Sophie «levende», nemlig i Drømme. Der var dog ikke hengaaet stort over et halvt Aar efter hans Hustrus Død, før han havde fundet en solidere Trøst, i en Laura D. fra Lavaux, som han i al Fald troede at have vundet. «O Seligkeit! Ich habe sie wiedergefunden! Ich habe die Entschwundene wieder!» skriver han 22de Dec. 1797 til Adam Moltke. Rigtignok ikke den Sophie, «die jetzt in den seligen Fluren

des höheren Lebens unter Engeln wandelt», men hendes Tvillingsøster. «Der Styl ihrer Gestalt und ihres Gesichts ist die Niobeische» o. s. v. Saaret bløder endnu, heder det videre; men han finder Ro i den Tanke, «dass diese Laura ihre beste Freundinn jenseits werden wird». (Biogr. II, Till. 173.) Men saa rejste Laura hjem til sine Forældre, og det Hele gik overstyr. To Maaneder derefter blev han forlovet med en anden Schweizer-Dame, Rosette D., og stod allerede i Begreb med at holde Bryllup, da ogsaa denne Forbindelse afbrødes; «hun havde ikke Mod til at være hans Børns Moder»; der var ogsaa politiske og Familjehensyn med i Spillet.

Det var vel ligesaameget de Sindslidelser, disse ulykkelige Kjærlighedshistorier voldte ham, som Sorgen over hans Sophie, der Aarsdagen efter hendes Død fremkaldte den Beslutning hos ham — at gaa i Kloster. «Paa den sidste Deel af Dagen» skriver han den 5te Mai 1798 fra Martigny til sin Svigermoder, «beskjæftigede jeg mig udelukkende med Tanken om, at lade mig optage blandt Brødrene paa Bernhards-Bjerget, og det er i dette Øieblik mit høieste Ønske, under een Betingelse, at tilbringe Resten af mit Liv i det Kloster, hvortil vi stige op i Morgen. — — Det er ikke

sandsynligt, at jeg anden Gang finder en Sophie — og i dette Tilfælde levnes mig intet Bedre, end at hellige mit i Bitterhed forgiftede Liv, fjern fra den falske Verden, og høit ophøiet over dens Kryb, til det Gode, hvortil jeg endnu føler mig ene duelig». (Biogr. II, 260.) Men det blev der da intet af, og det varede ikke mange Dage, inden han havde ombyttet Munkekutten med Toga'en. Schweiz's Selvstændighed var i dette Aar haardt truet ved indre Stridigheder og Fiendtligheder fra den franske Republiks Side, og Baggesen kastede sig med stor Iver — saa længe det varede — ind i de forvirrede Forhold, blev ogsaa modtagen med stor Forekommenhed af Direktoriet, som vilde have ham til at blive i Landet i de farefulde Tider og for bestandig dele «Gefahr und Genuss» med dem, hvilket ogsaa stemmer «mit den süssesten Wünschen meines Herzens», selv om han skulde være sikker paa at dø Martyrdøden «mit den mit mir sympathisirenden und gleichdenkenden Alpenfreiheitsfreunden». (Biogr. II, Till. 188.) Og han skriver med stor Højtidelighed til A. v. Hallers Broder, hvem Direktoriet gjennem ham tilbyder en Ministerpost ved den cisalpinske Republik, om hvorlunde den Tjeneste, han muligvis kan gjøre *„l'Helvétie souffrante"* — *„me récom-*

pensera de tous les revers que j'ai essuyés dans ma triste vie". (Biogr. II, Till. 190.)

Ud paa Høsten samme Aar finde vi ham atter optagen af Giftermaalsplaner, og denne Gang blev det til Alvor, idet han, i Oktober 1798, blev forlovet med Fanny Reibaz, Datter af en tidligere evangelisk Prest i Genf, og gift med hende i Sommeren det følgende Aar. Det var den mest uheldsvangre Handling i hans hele Liv. Denne hans anden Hustru var, heder det, «talentfuld, spilte, sang, malede», men var med alt det en kold Salondame («*Fanny pleure!*» raabte Faderen engang forbauset), som lukkede sig inde i sin Tomhed, naar han sværmede. Han kalder selv sit Giftermaal med denne «pariserede Genferinde» sit Livs «sidste egentlige forrykte Handling» og synes at betragte det som en gavnlig Skjærsild. «Jeg var ikke forelsket i hende (som i min første Kone), og hun sandelig heller ikke i mig». (Brev til Jacobi, Biogr. III, 77 og 78.) Saa var det da ikke at undres over, at den gode Forstaaelse mellem dem kun var at stole paa, «naar de vare fjernede fra hinanden (!), og en levende, aandrig Brevvexling vedligeholdt det kjærlige Baand», medens «dette Forhold oftere blev ligesaa utilfredsstillende under Samlivet, endog stundom snart efter Gjenforeningen». (Biogr. IV, 25.)

— Kontrasten mellem hans Fantasiliv og hans virkelige Liv, mellem det højt opstemte Sværmeri for den nylig til «die seligen Fluren des höheren Lebens» bortvandrede Engel, og dette overmaade prosaiske Ægteskab, og det Træk, som vi i det Foregaaende har seet noget Tilsvarende til, at Fjernelsen fra det daglige Livs Pligter og Plager var den bedste (i dette Tilfælde rimeligvis den eneste) Garanti for en god Forstaaelse — begge Dele er for karakteristiske til ikke at burde medtages her.

Jeg skal ikke indlade mig paa en Skildring af de ulykkelige Aar, som nu paafulgte, men slutte her, da jeg ikke veed mere at sige med Hensyn til mit Formaal, som var at give «et Bidrag» til Baggesens Karakteristik, at paapege de Grundtræk i hans Naturel og Karakter, som bevirkede, at han i den alvorlige Digtning, som han hele sit Liv igjennem betragtede som sit Livs egentlige Kald, har udrettet saa lidet, at hans Betydning for vort Kulturliv i den Henseende maa kaldes meget ringe. Om hans Betydning som komisk Digter, i den Retning som han «hadede», har været saa gjennemgribende, at den i nogen Henseende kan sammenlignes med de komiskc Geniers, som man jevnlig ser ham sammenstillet med, bliver et andet Spørgsmaal. Sikkert er det, at hans

komiske Digtning er saa forskjellig baade fra Holbergs og Wessels — saaledes som den Sidstes aabenbarer sig i «Kjærlighed uden Strømper» — at en Sammenligning mellem disse tre Digtere vilde blive et meget interessant Bidrag til Forklaringen af den komiske Poesies Væsen. Og bliver Resultatet af denne Sammenligning en Bekræftelse paa den Dom, som Publikum instinktmæssig synes at have fældet, at det er i den gratiøse Leg med Tanker og Forestillinger, og maaske fornemmelig i hvad man vel kan kalde den literære Digtning, i den Digtning hvis Emne er selve Digtekonsten, i sine polemiske Digte og æsthetiske Læredigte, at Baggesens Komik har sin sande og originale Styrke: saa vil dette Resultat staa i god Samklang med den Fremstilling, jeg her har givet. Det faar nu staa derhen: hvad jeg har søgt at forklare, er det baade literærhistorisk og psykologisk interessante Fænomen, at saamegen Pathos har baaret saa ringe Frugter — eller er det ikke saa, at Baggesens positive Digtning, med alt sit formelle Mesterskab, er gaaet hen uden Eftervirkning? Og kommer ikke dette af denne Brøst i hans Væsen, hans selviske Nydelsessyge? Har man ikke næsten altid, under Læsningen af hans pathetiske Vers, en Følelse af, at han ikke giver sig hen i Stem-

ningen, men beskuer sig selv, at han ligesom staar i Attitude; og er det ikke dette, at Produktionen og den æsthetiske Nydelse fra første Færd af gaar Haand i Haand, som ofte giver hans Digte et koldt deklamatorisk Præg, saa at man læser dem med en Mistanke om, at det dog ikke er alvorlig ment, og med en Følelse af, at alt hvad han rører ved bliver til Bagateller? Besvarelsen af disse Spørgsmaal maa blive Prøven paa Regnestykket; men denne Besvarelse maa fremgaa af det rent umiddelbare Indtryk, hans Digtning giver. Og falder den saaledes ud, som jeg tror den maa, saa er Baggesens positive Digtning, i Samklang med hans Liv, en Sygehistorie, Billedet af et Liv, der, saa sterkt det end synes grebet af sin Tids Gjæring, kun er grebet i Kraft af fantastisk Splittelse, saa at det Livsbillede, vi her se, ikke giver os Gjæringen i dens sunde og dybe Uro, men — Skummet over Gjæringen, ofte glimrende og spillende som det, men sporløst forsvindende, som det.

Welhavens Digte.

Samlede Skrifter af J. S. Welhaven. Gyldendalske Boghandling. III, IV og V.

Det er et merkeligt Træk i Welhavens Digterliv, at han var 24 Aar gammel, inden han endnu var sig bevidst at være Digter. Da Henr. Wergeland, under Samfundsfejden i 1831, blandt meget andet havde beskyldt sin Modstander for at være en indbildsk poetisk Dilettant [1]) og en avindsyg Medbejler, svarede Welhaven: «Denne Gang sigtes jeg for at ville glimre med en Aandsretning, ***som ikke er mig given*** [2]); og det viser sig her, som næsten altid, naar Hr. Siful befatter sig med Skiveskydning, at man staar sikkrest ved Skiven. Enhver, der kjender mig, veed, ***hvor lidet jeg har søgt at gjøre noget Digtertalent gjeldende*** [2]),

---

[1]) «Welhaven skrev et Vers til Jul
og troer sig Apollos Fætter».

[2]) Udhævet her.

og at min Pen fast har indskrænket sig til, efter Evne, at oplive en Kreds, der i saa mange Henseender var mig kjær». (Samlede Skrifter I, S. 122).

Man skal sikkert have vanskeligt for at opvise et lignende Exempel paa at en anseelig Digter endnu i en moden Alder ikke synes at have havt Anelse om sit Kald, og jeg vælger denne Ytring til Udgangspunkt for de følgende Betragtninger, fordi den ligesom med et Glimt belyser de Forhold, hvorunder Welhavens Talent er udviklet og modnet.

Thi dette Talent er af den Art, at det vanskelig kunde være stillet under ugunstigere Forhold, end de da raadende. Hvad der karakteriserer Welhavens Talent helt igjennem, er fortrinsvis Anlægget for den rolige, dvælende Betragtning, Trangen til Personlighedens harmoniske Uddannelse — hvad der karakteriserer den Tid, som falder sammen med hans modnere Ungdomsaar, er Trangen til at ***handle***, en feberagtig Higen efter at give sig i Kast med det reelle, faktiske Liv; med eet Ord: Tidsaandens Retning var udelukkende politisk, Welhavens ligesaa udelukkende æsthetisk. Saaledes kom han til at begynde sin Udvikling i ***Ensomhed***, og dette er altid en Ulykke; det er et Misforhold, hvis Efterveer kan spores gjen-

nem hele Welhavens Digterliv, at han i de Aar, da Talentet skulde udfolde sig i sin første ungdommelige Friskhed, intet Publikum havde, men kun «en Kreds», at han maatte undvære de Impulser, som Forstaaelsen med sin Omverden giver, og de tusindfoldige Gjenlyd fra en vid Horisont, som giver Talentet Livsmod og Fortrøstning,

Ensomheden avler Bitterhed, og det var da intet Under, at Welhaven først fremtraadte som den skarpeste Polemiker, bevæbnet til Tænderne. Først mod Henrik Wergeland, i hvem han med Rette saa Inkarnationen af alt hvad der i Tidsaandens Retning var ham forhadt og hans inderste Natur imod, hvorfor han ogsaa med begejstret Forkjærlighed dvælede ved det Raa, Kaotiske og Formløse i hans Ungdomsdigtning, blind for de ædle Spirer den gjemte; thi Kjærligheden er blind. — Og dernæst «Norges Dæmring» — hvilken sælsom Begyndelse til et Digterliv! Hvilken Ulykke for en Digter, at maatte begynde med at kaste Broen af mellem sig og Folket, at maatte erklære sig fremmed for det som sterkest bevægede det! At dette merkelige Digt har havt en stor og vækkende Indflydelse, derom synes nu Alle at være enige, og jeg har ogsaa

et andet Sted[1]) søgt at paavise dets store Betydning som historisk Factum betragtet; seet i Forhold til Welhavens personlige Udvikling er det det sterkest mulige Udtryk for den smerteligste Stemning, der kan gribe en Digter: Følelsen af at være fremmed i sit eget Folk.

Fem Aar efter «Norges Dæmring» udkom Welhavens første Digtsamling («Digte», 1839, Samlede Srifter III). Det var fem indholdsrige Aar af det unge Norges gjærende Kulturliv: paa den ene Side havde Norskheds-Partiet gjort det første Skridt til Organisation gjennem sterke politiske Brydninger, og samtidig hermed havde ogsaa den Opposition, som først gjennem «Studenterforbundet» havde løftet «Intelligentsens» Banner, samlet sig til planmæssig Virksomhed (Den Constitutionelle). Det var ikke længer «en Kreds», men et Parti i Folket, som først gjennem «Norges Dæmring» var blevet sig bevidst, hvad det egentlig var de savnede, og hvad det var de forargedes over og hadede og afskyede ved denne «Norskhed», der ved Aarene 30 næsten pludselig havde vist sig som et Skræmsel. Splittelsen mellem Landets Tænkende var endnu sterkere og mere omfattende i 1839 end under Dæmringsfejden;

---

[1]) Henr. Wergeland og hans Samtid, 2den Udg. S. 124 o. ff.

thi begge Partier vidste nu hvad de vilde, og naar man har fulgt den Tids Bevægelser gjennem Døgnliteraturen, vil man sikkert ikke finde det for meget sagt, at denne Welhavens første Digtsamling blev tagen til Indtægt som et formeligt Indlæg i Striden. Og dette gjelder ikke alene de Digte, der vise et umiddelbart Slægtskab med «Norges Dæmring», de satirisk-polemiske eller de æsthetiske Læredigte, men Samlingen i sin Helhed. Wergeland havde længe nok været udraabt som Norskhedens selvskrevne poetiske Repræsentant — her havde nu de «Intelligente» ogsaa fundet sin Digter, og Welhaven blev nu, med Respekt at melde, opstillet som en Slags Modpave, som den sande Tolk for de dybeste Rørelser i Folkets Aandsliv. Dette lille Bind Digte opvejede i de «Intelligentes» Øjne, eller rettere sagt maatte bringe i Forglemmelse alt hvad der hidtil i det nye Norge havde gjeldt for national Poesi, og saa grundforskjellig var begge Partiers Tankegang, saa vildfremmede deres Idealer for hinanden, at det sikkert kun var Enkelte, som kunde hæve sig over den Forestilling, at dersom Welhaven var en sand national Digter, saa var det en Selvfølge, at Wergeland ikke kunde være det, og omvendt. Og disse Enkelte var vel fornemmelig saadanne, som havde erhver-

vet sig Adkomst til at være «forud for sin Tid» derved, at de i Kraft af Lunkenhed og Indifferentisme stod *udenfor* sin Tid.

Jeg skal for det første ikke indlade mig paa at afgjøre, om denne Welhavens første Digtsamling er «national» eller ikke; hvad der først falder i Øjnene, er det, at den hverken i Form eller Indhold ligner noget af hvad der da var frembragt i vor — den særlig norske — Literatur. Diktionen minder jevnlig om Paavirkning fra den danske og maaske fornemmelig fra den samtidige tydske Literatur, og de Stemninger, der er fremherskende, føre os langt bort fra det larmende Torv, hvor Samtiden ferdedes, bort til en Stilhed, der næsten er trykkende. Det er i prægnant Forstand Ensomhedens Poesi, ja i den Grad, at den — jeg taler her kun om det rent Lyriske — mangen Gang gjør Indtrykket af at det ikke er Digteren saameget om at gjøre at blive forstaaet af *Andre,* naar han blot kan forstaa *sig selv.* Og dette Præg af *Indesluttethed* og af Trang til Selvfordybelse har Welhavens Lyrik bibeholdt gjennem hans hele Digterliv; hans første Digtsamling er i den Henseende ikke væsentlig forskjellig fra den sidste. Der findes i vort Sprogs Literatur ingen Digtning, der røber en saadan Sky for umiddelbar per-

sonlig Meddelelse, som Welhavens, ingen Digter, der i den Grad har levet i et fornemt Incognito. Det staar i nær Sammenhæng hermed, at hans Digtning mere end nogen anden nordisk Digters er baaren af *Naturstemninger;* thi Welhavens Naturbetragtning er af den Art, at den netop er særlig skikket til at tilsløre, til at give Anelse istedenfor klar Anskuelse. De allerfleste af hans lyriske Digte er nemlig Monologer, hvori hans Sjel fortaber sig i Naturindtryk, i hvilke han finder sit Sjelelivs dybeste Rørelser symbolsk gjenspejlede; men denne Methode maa efter sin Natur medføre, at alt individuelt Oplevet omsættes i en vis abstrakt Almindelighed, i saadanne ubestemte og svævende Stemninger, der ikke finde sit rette Udtryk i Digtekunsten, men i Musiken. Og man fornemmer ogsaa en saadan indre, bunden Musik i flere af disse Digte; men fordi den er bunden har man saa vanskeligt for at bevare Indtrykket; man har en Følelse som naar man har et Ord paa Tungen, som man ikke kan faa udtalt, og man har tillige Indtrykket af en stor Ensformighed.

Det ligger i en saadan Digtnings Natur, at den — ihvad den saa er forresten — aldrig kan blive populær; den vil for den almindelige Læser ofte lyde som et Slags Frimurersprog;

thi den kræver mere end en almindelig poetisk Modtagelighed; den kræver et Sind der er modnet gjennem Selvbetragtning, og fremfor alt: den kræver en særlig *æsthetisk* Indøvelse. Ja jeg tror neppe det er formeget sagt, naar jeg vover den Paastand, at en god Del af den Welhavenske Naturdigtning er et slaaende Bevis paa, at meget af det man i vor Tid kalder Poesi, snarere burde kaldes *Æsthetik* — ikke er saameget frie, uvilkaarlige Frembrud af den *Stemning*, Fænomenet vækker, som kritiske, af en aarvaagen Skjønhedssands beaandede *Betragtninger* over Fænomenet. Fristelsen til at fortabe sig i et upoetisk, kritiserende Detaljmaleri ligger her meget nær; men naar dette Hang sjeldnere end hos Poeter af lavere Rang træder haandgribelig frem i Welhavens Digtning, saa kommer det deraf at hin oven omtalte Symbolik samler det Splittede.

Det er en Følge af Welhavens overvejende Tilbøjelighed til dvælende, indadvendt Betragtning, at hans Digtning kun har svage Spor af frejdige og lyse Stemninger. Ingen vil negte at han har slaaende og glimrende Vid — og han har brugt det med en Tapperhed som faa — men det er det Vid, der er skjærpet og hærdet under *Tankens* Tugt til et tveægget Sverd, hvormed han forsvarer sit

Helligste; den frimodige Glæde, der intet andet Maal har end at synge sig ud, er fremmed for hans Digtning, og hvor han har forsøgt sig i Visen (som i Friluftsvise III, s. 99), har det ingen rigtig Art med Munterheden. Han spiller, saa at sige, altid med Sordine; hans Livsglæde antager uvilkaarlig et Præg af Vemod, og de lyseste Stemninger i hans Digtning har dog først og fremst Karakteren af en stille Skuen hen for sig, en tankefuld Ligevægt i Sindet, — hvad der er særdeles smukt udtrykt i «Den blide Dag» (V, 17):

«Og i mit Indre udbredt var
en stille Fredens Aand;
mit Liv var som en Blomst, jeg bar
udfoldet i min Haand».

Hvad der tiltaler ham, er ikke det Forhaandenværende, men det Fjerne; *Erindringen* og *Længselen* er de Stemninger som behersker ham. At vækkes til poetisk Produktion af *Øjeblikkets* Stemninger — det som Gøthe kalder «Dreingreifen, Packen» — synes umuligt for denne kontemplative Natur; ethvert Indtryk maa i Stilhed bearbejdes, fordybes i lønlig Selvbetragtning, inden det i Sandhed er optaget i hans Stemningsliv — en Methode, hvis sidste Konsekvents er den æsthetiske Pie-

tisme, som kommer til Orde i «Høstbetragtning» (IV, 95):

«Hver en Fryd maa trylles om
til et Savn, som Sjelen freder;
Mindet kun et Held bereder,
der er Livets Ejendom» [1]).

Men — saaledes er nu engang hans Natur, og hvor ofte end denne Sky for «at nyde Fænomenet raat», som det heder i «Norges Dæmring», maa siges at belemre Welhavens Lyrik med en trykkende Reflexion, saa er det dog ad denne Vej han har naaet frem til en Digtning af stor og ejendommelig Skjønhed. Det er i de Digte — fornemmelig fra hans senere Periode — hvori en religiøs eller dermed beslægtet Grundstemning udtaler sig, at Welhavens Lyrik har sat sin rette Blomst. Den Livsvisdom, der fremgaar som Resultat af dette indadvendte Sjelelivs Kampe, er Forsagelsen: det trodsige og urolige Hjerte skal lære at blive stille og vente i Ydmyghed:

«Din Harme, imens du lider,
den bitre Trodsen af Støvets Mod,
maa slukkes for alle Tider
i Andagtens Taareflod.

---

[1]) «Evig ejes kun det Tabte», heder det ogsaa i «Brand», men rigtignok fra et andet Standpunkt.

Da er der Fred at finde;
da falder der Lys i Hjertets Vraa,
og Livet, som sank derinde,
skal lutret igien opstaa». (IV, 45).

Et saadant Digterlivs Udvikling er fuldt saa meget Karakterens som Talentets, og det er gribende, skjønt i fuldkommen Samklang med hans poetiske Naturel, at se ham, efterhvert som hans Selvbevidsthed modnes, forsage endogsaa det, der ellers skulde være en Digters Første og Sidste: Forstaaelsen med sit Folk. Det er Indesluttethedens sidste Konsekvents: de bedste Tanker er de uudsigelige:

«Grønne Lier, Skygge-Lunde!
Eder vil jeg stille gjeste!
Lukker kun de tusind Munde!
Taushed, Stumhed er det Bedste». (V, 149).

Der er jevnlig Anslag af en saadan Grundstemning i Welhavens senere Digtning, og den har faaet et gribende Udtryk i «En Sangers Bøn»:

«Aanders Herre! Du skal raade
for de Skatte, Du mig gav.
O, men vis mig og din Naade,
naar min Sang er stilnet af!
Thi alt mer mit Hjerte banker
i usigelige Tanker
ved den store Livets Gaade.

Lad min Sangerkrands da slynges
hen i Støv paa Glemsels Kyst, —
naar kun hist, hvor Alt forynges,
Sjelens Dyb faar lutret Røst, —
naar kun der jeg griber Tonen
i det store Kvad for Tronen,
som til Himlens Harper synges!» (V, 111).

Af Welhavens rent subjektive Digtning maa sikkerlig de Digte, der bæres af denne og beslægtede Stemninger, siges at være baade de skjønneste og mest karakteristiske. I saadanne Digte som det nysnævnte, i «Den Salige», «Et Barndomsminde», «Mit Skib pløjer Havet» o. fl. er der en ejendommelig mandig Vemod, og en henrivende Sødme og Fyldighed i hans Diktion. Der er i disse Digte, hvad Stilen angaar, intet af det noget Kunstlede og Preciøse, som ellers undertiden klæber ved hans lyriske Udtryk; og skjønt han staar sikkert paa vort Skriftsprogs hævdede Grund, skjønt det aldrig falder ham ind at gjøre sig interessant ved Hjelp af de nu for Tiden saa meget efterspurgte nie da gewesene Effekt-Udtryk, er der i disse Digte, med al deres Klarhed og Simpelhed i Udtrykket, en aldeles ejendommelig Sprogtone, som tilhører Welhaven og ingen Anden.

*　　　*
*

Den Welhavenske Naturbetragtning er, som vi har seet, hovedsaglig en Selvbetragtning gjennem Naturbilleder. Der gives en anden Naturbetragtning, den der ser Naturlivet i dets Rapport til det *almene* Menneskeliv. Denne er fremmed for Welhavens Digtning, som den i det Hele taget er kommen af Mode i den moderne Poesi, der kun har fundet ringe Udbytte i den Naturbetragtning, der væsentlig ser Naturen i dens gavmilde og stille Virksomhed, som Menneskelivets *alma mater* — en Betragtning, der har maattet friste et kummerligt Liv i det forrige Aarhundredes idylliske Digtning, og først gjennem Wergeland er kommen til fuld og rig poetisk Udfoldelse. — Og hvad der gjelder Welhavens Digtning paa dette Omraade, gjelder i det Hele taget: de almenmenneskelige Interesser har ingen Gjenklang fundet i hans Digtning. Som en kunstnerisk anlagt Natur har han en uvilkaarlig Sky for at give sig i Ferd med de Ideer, der bevæge *Mængden*; thi her ser han først og fremst det i Udvorteshed Splittede, det Uklare, Formløse og *Vulgære*, og der har aldrig levet nogen Digter, der har havt saadan Angst for det Vulgære, som Welhaven. Han holder sig afsides, og siger med «Lotosplanten»:

«just fordi jeg fjerned mig fra Skoven
mit Øje er med Stjernerne fortroligt». (III, 52).

eller som det heder om «Fjeldplanten»:

«Hvor Jorden høines
og peger mod sin Himmel,
hvor Intet øines
af Dalens Blomstervrimmel, —

der er den Zone,
som denne Vext forlanger,
og hvor dens Krone
i Ensomheden pranger». (IV, 50),

— og han har med stor Pathos skildret dette Vulgære i «Glaukos», Demagogen *par excellence*, «hvem Krybet har lænket og daaret», (III, 221). Welhavens Digterliv falder sammen med en mangfoldig bevæget og gjærende Tid; han har oplevet to store europæiske Revolutioner; men i Gjæringen har han kun seet det Splittede og Uharmoniske — se som Exempel *instar omnium* det fortræffelige Digt «1848» (V. 216) — og Skandinavismen er den eneste folkelige Bevægelse, der har fremkaldt andet end Satire og Mismod. Den rolige Uddannelse, den stille Bearbejdelse af Udenverdenens Indtryk

«i Tankens Enrum, og i Glæden ved
de stille Timers Kamp for Idealet (V, 333)

er hans Første og Sidste; men denne har sin værste Fiende i Tidens i alle Retninger splittede og splittende, vildsomme Travlhed — i denne Aand er det han viser Tidens politiske Bevægelser fra sig, som i det ædelt stemte Digt «Tidens Løsen»:

Lyksalig Den, som Tidens Nød har bragt
den trygge Glæde og den stille Dvælen
ved Friheds Kjerne, der er dybest lagt,
som alle Savns Forligelse, i Sjelen!

I Tidens Raab, der ryster Templets Hvælv,
og bringer Statens Skranker til at vige,
han hører Varsels-Stemmen: Frels Dig selv!
vær fri og from *i dine Tankers Rige!»* (V, 76).

Og Welhavens Digtning staar i det samme Forhold til Historien i det Hele taget, som til Samtidens Almeninteresser. Der er neppe mere end eet af hans Digte, som kan siges at være skrevet i historisk Aand (det prægtige «Obelisken fra Luxor», III, 160); hvad der interesserer ham udenfor hans eget subjektive Tankeliv, er ikke saadanne Livsbilleder, som Historien byder, ikke det Bevægede, det Skiftende, men det i sig selv Hvilende, de Emner, hvori visse Livsmomenter fremtræde typisk udprægede, ligesom paa Forhaand færdige til poetisk Behandling. Det *æsthetisk Interessante* spiller en stor Rolle i hans Digtning. Og her

ligger det nær at tænke paa — hvad der dog vel saa meget tilhører Welhavens borgerlige Liv, som hans Digtning: hans fine og aarvaagne Kunstsands, hans levende Forstaaelse af Kunsten som en *opdragende* og *humaniserende* Magt i Livet,

«som Samfundslivets Kit,
hvor Politiken sondrer og minerer, (III, 191).

Den røber sig ved Lejlighed gjennem hans hele Digterliv, i aandrige æsthetiske Betragtninger («Tribut til Kunstforeningen», III, 185, «Mellemspil til Kellermanns Koncerter», IV, 84, «Digtets Aand», IV, 112, «Prolog i Kunstnerforeningen» V, 228 o. fl.) og det er i fuldkommen Samklang med hans hele Livsbetragtning, at han betragter den nationale Kunstes Fremvæxt med en større patriotisk Glæde, end han vilde kunnet føle over hvilketsomhelst Fremskridt i det politiske Liv, som i den nys nævnte Prolog:

«For Norges Liv, der skabte sig en Vaar
af skjulte Kimer fra dets gyldne Aar,
er Kunstens Liv det kosteligste Smykke.
Naar den er kommen, krones Haabet bedst, —
den slutter Vaaren som en Pintse-Fest
med ny Forjettelse om Folkets Lykke.

— — — — — — — — — — — — — —

Saa tyder Kunsten, i sit stille Sprog,
og løser smilende af Tvivlens Aag,

hvad der er gjemt som Anelse hos Folket —
og mangen Gaade, som det grunder paa,
og mangt et Tegn, som det i Drømme saa,
skal det i Kunstens Verker finde tolket».

Det Interessanteste af de under denne Gruppe hørende Digte er unegtelig det, der har faaet en betydningsfuld Plads som det Sidste i Samlingen: «Epistel til en uerfaren Digter» (V, 326). Det er den Welhavenske Æsthetik *in nuce*, klart og aandfuldt fremstillet, og baaren af en ejendommelig blandet Stemning: en ædel Begejstring for hans Kunstes Værdighed, og en halv vemodig, halv bitter og satirisk Følelse af Digtekunstens triste Vilkaar ligeoverfor denne Tid med dens «halve Tanker og en adspredt Hu». Man kan vanskelig læse dette Welhavens sidste Digt uden at mindes hans første, og det gjør et vemodigt Indtryk at gjenfinde den samme Grundstemning her som i «Norges Dæmring», kun her sat i en sterkere Rapport til Digterens personlige Liv og til de almene europæiske Kulturforhold: Følelsen af at staa som en Fremmed blandt denne Slægt med dens famlende Higen og nedbrudte Idealer:

«Betragt da Nuet med den kloge Slægt,
hvori dit Verk skal leve og fornemmes;
den skrider frem og bærer Nakken kjækt,

men har et Sind, der vakler og forstemmes,
og bærer hemmelige Angsters Vægt.
Mod dette Aag, som er paa Slægten lagt,
og mod dens Irren gjennem Tvivlens Øde,
i Nag, Forventning, Skuffelse og Brøde,
har Poesien ei annammet Magt.
Den løser ei, hvad Himlen holder bundet,
og blotter ei Forvildelsens Bedrag;
den er kun Følgesvend, hvor Vei er fundet,
og smykker Festen paa en Hviledag.
Ei taktfuldt nu til kjere Melodier
vil Slægten mod det Fjerne føres hen,
og mens den spredes paa de tusind Stier,
kan ingen Tonefylde samle den.
Ak, om du eied Mæonidens Evne,
og fik et Navn, der i et Nu gav Klang,
og blev bekrandset i et Sangerstevne, —
du fængsled dog ei Mængden med din Sang».

Her er Grundstemningen anslaaet: Den der vil sysle i Stilhed med sine Idealer, den der ikke er reven med i den Mangfoldighed af krydsende Interesser, som i vor Tid sætter *Masserne* i Bevægelse som et uroligt Hav, hvori ingen Himmel kan gjenspejles, han maa finde sig i at staa udenfor. — *Le vulgaire prédominera!*

Vil man undersøge hvilke *Livsbilleder* Welhavens Digtning fornemmelig dvæler ved, tror jeg man vil finde, at dette Omraade i hans Digtning for saa vidt staar i nært Slægtskab til den her omtalte Art Digte, som det væ-

sentlig er den ***skjønne Personlighed*** der akcentueres. Et Sjelelivs Brydninger interessere ham kun naar de er komne til Hvile; han skildrer aldrig Lidenskaben, men kun den Ro, som følger, naar den er besejret. Moralen i hans Livsanskuelse kan sammenfattes i den Sætning: ***Vær tro mod dig selv!*** I Individets Liv er der fra første Ferd nedlagt en idealiserende Kraft, som det gjelder at hævde ligeoverfor Lidenskabens Fristelser og det udvortes Livs splittende Indflydelse; denne Kraft er ligesom den Grundtone i Sjelen, med hvilken enhver Daad skal bringes i Samklang: kun da kan Livet blive helt og harmonisk, naar det føres i Troskab mod det Ideal, som i sine første Udkast er jevngammelt med den vaagnende Selvbevidsthed, mod

«Englen fra din Ungdoms Drøm
— den Leder, som med aaben Pande
din Fart vil styre gjennem Tidens Strøm».

Enhver Higen, der ikke staar i Samklang med dette Ideal, er Splittelse, er en Brøde mod dette Personlighedens Allerhelligste:

du *haaber* kun fordi du tør *erindre*»

— her er Kontinuiteten, den ***organiske*** Udvikling betonet som det Væsentlige i Individets Liv, og af denne Udvikling fremgaar den Sje-

lens Ligevægt og Harmoni, som karakteriserer den skjønne Personlighed, der er bleven *formet* og opdragen gjennem Skuffelser og Modgang til at finde sin Begrændsning og indordne sig under den:

«Tilsidst Du har en Glæde, der kan lindre
hvert Savn, der synes nagende og tungt:
Du ved, at Skuffelsen, hvor Døgnet gjærer,
ei gjælder Livet, som dit Indre nærer.

Da staar din Engel atter ved din Side,
og hvad han loved, har Din Stræben bragt.
Du saa i hver en Dyst, Du maatte stride,
et gyldent Glimt af Idealets Pragt;
men Lønnen for det Alt, Du maatte lide,
var kun at kjende Grændsen for din Magt;
naar den er fattet, er din Higen svalet, —
då har din Vandring naaet Idealet».

Det her Citerede er af «Et Tilbageblik», i den første Digtsamling — et Vidnesbyrd om hvilken Modenhed i Reflexion Digteren allerede da havde naaet. Til fuldt at udforme en saadan Livsbetragtning savner den lyriske Digter Midler; for ham gjelder det at gribe de enkelte fremspringende Momenter; men jeg tror det falder i Øjnene, at disse i flere af Welhavens skjønneste Digte netop er grebne i Overensstemmelse med denne Livsanskuelse. De ideale Skikkelser, han fremstiller, har jevnlig

denne Familjelighed, at de i Troskaben mod sig selv har fundet sin rette Livskraft; saaledes «Troubadouren» (IV, 21), der fik «de dybe Toners Magt», fordi han ikke søgte Mængdens Pris, men var trofast mod sine Minder —

«men naar jeg Harpen stemmer,
den hviler Hjertet nær,
og Troubadouren gjemmer
en visnet Rose der».

— saaledes Protesilaos, der vandt Heroers Rang, fordi han fulgte Gudens Kald og gik først i Kampen, og Ridder Gilbert af Billingskov, som sejrede over Fristelsen, da Huldren rakte ham Glemselens Bæger, og «vilde sin Sorg beholde». Ved alle hans Skikkelser er der noget Afsluttet, i sig selv Hvilende; det er ensomme, ofte hemmelighedsfulde Væsener, som har opgjort sit Regnskab med Livet, og de er allesammen Heroer eller højbaarne Riddersmænd, som holde sig i en aristokratisk Afstand fra den vulgære og letsindige Mængde, der ved Lejlighed, som i «Republikanerne» (III, 167), kommer til at danne den kontrasterende Baggrund. Alle disse Digte er trods sin fortællende Form væsentlig lyriske; thi det samme gjelder om dem som om Welhavens natursymbolske Digtning, at han kun vælger de Emner, hvori han ser sit eget Sjelelivs

Rørelser gjenspejlede*). Maaske hænger det sammen hermed, at hans kvindelige Skikkelser kun er svagt tegnede, og lidet individuelle; det interessanteste Digt i denne Retning er unegtelig «Formosa» (V, 152); ogsaa her er Tegningen vistnok svævende, men alligevel af en ejendommelig kydsk Skjønhed.

Der er et Træk i Welhavens Digter-Individualitet, som har vist sig langt haandgribeligere i hans personlige Fremtræden, end i hans prentede Digtning, men som dog ogsaa her (endog bortseet fra «Norges Dæmring») har efterladt sig saavidt tydelige Spor, at det ikke bør forbigaaes. Det er hans altid kampfærdige Natur. I den Henseende er han i alle Fald en ægte Nordmand, Holbergs, det norske Selskabs og Wergelands Aandsfrænde (for ikke at tale om senere Digtere), at han aldrig har kunnet finde sig i hvad Fader Holberg kaldte «at leve udi en brutal Samdrægtighed». Han var ikke før færdig med «Norskheden», før han med det samme Stridsmod svingede Ferlen over sine Egne; thi

---

*) Undertiden vise de umiddelbart hen til hans personlige Forhold til Døgnets Strid, som «Sisyphos», og «Nehemias». Det samme gjelder om flere polemiske Digte, f. Ex. «Goliath», «Møkkurkalv», «Flyvefisken», rimeligvis ogsaa om «Glaukos» (se III, 218—233).

han saa bedre end nogen Anden Halvkulturen og det Holdningsløse og Opjagede ved denne «Intelligents», som i Aarene 30 og fremover forcerede sig frem i sit Ansigtes Sved i vor lille Hovedstad. Indledningen til «Soiree-Billeder» (IV, 100) giver et ypperligt Billede af dens komiske Aabenbarelser i det sociale Liv; det er ikke meget, men vægtigt; thi hver Linje træffer Hovedet paa Sømmet, og den som kan læse dette Digt uden at beklage at ikke en anden Digter har taget Riset op der hvor Welhaven lod det ligge — han er ingen god Nordmand. I det Hele taget kunde de Tiders «Intelligents» nok fortjene en udførligere Skildring; den har i alle Fald sine meget kuriøse Sider. En af disse vedkommer os her, fordi den staar i et vist Forhold — om end i Førstningen parodisk — til en Retning i Welhavens Digterliv, som det endnu staar tilbage at omtale. — Det var det som hendte i Aarene 40, nemlig intet mindre end det, at det «intelligente» Parti fik et næsten betænkeligt Anfald af — Norskhed. De skulde da ogsaa have sine Mæslinger.

Asbjørnsen og Jørgen Moe var fremtraadte, og havde gjengivet den norske Naturdigtning, Eventyr, Sagn og Viser, i en mesterlig Fremstilling. Det var for de Allerfleste en ny Verden, en ren Opdagelse. Her fandt de In-

telligente pludselig, hvad de neppe før havde drømt om — en Norskhed som de kunde sympathisere med. Dette «Folk» var noget andet, end det som gjorde saadan ubehagelig Støj paa Thinge og i Aviserne; her var en Norskhed, som ikke generede Nogen med ubehagelige Krav, en Norskhed, som slumrede ved Naturens Barm, som drømte, og hvis Drømme var saa interessante. I gamle Dage, i den norske Digterskoles Tid, da «Naturligheden» var begyndt at blive Dagens poetiske Løsen, havde de Intelligente ligervis sværmet for den norske Bonde; men han havde taget dem paa Ordet, og da var det forbi med Poesien. Nu begyndte Sværmeriet paa en anden Maade — ikke i Kraft af Rousseauske Utopier, men i Kraft af Romantiken: derved riskerede man ingen ubehagelige Kollisioner, thi denne naturbundne Norskhed var ligesaa uskadelig som Naturen selv; paa den Maade kunde man trygt være Patriot og have sin Dannelse og Æsthetik i god Behold for det, og saaledes mødtes nu begge de yderste Extremer i Folket i lyksalig Sympathi. Denne nye Norskhed havde, ligesaavel som den anden, sine Emblemer, nemlig Søljer og Tolleknive, d. v. s. Tolleknive med æsthetisk interessante Skafter, ikke de plumpe, hvormed «Samfundet» hver 13de Ja-

nuar spiste Bjørnekjød til Fædrenes Minde. Hvad den norske Malerkuust, som ved samme Tid, gjennem Tidemand og Gude, tog et saa sterkt Opsving, har udrettet til at bringe den dannede Verden i nærmere Forstaaelse med norsk Natur- og Folkeliv, bør ogsaa tages med i Betragtning, og mangen intelligent Kavaler, som hidtil ikke havde kjendt stort mere til den norske Natur, end hvad han kunde faa se paa sin daglige Fordøjelsestur til Skarpsno, fik nu med Eet Øjnene op. Det kom som en pludselig Feber; og man kan her, ligesaavel som naar man vil skildre den politiske Norskhed, vanskelig undgaa at skrive en Satire eller en Parodi. Feberen naaede sin Kulmination, da et musikalsk Naturgeni, «Møllarguten», af Ole Bull blev transporteret ind til Hovedstaden, og sat paa en Forhøjning i Byens største, i den Anledning overfyldte Koncertsal, hvor dette stakkels uvaskede Geni sad og gned og gned paa sin Fele og vilde aldrig holde op, og tiljubledes med en uhyre Begejstring, og en uhyre Affektation. — Der var dog noget respektabelt ved denne saavel som ved megen anden Affektation, som slog ud ved lignende Anledninger: det var Trangen til noget Hjemligt, som halv ubevidst gjorde sig gjeldende; man var begyndt at føle sig noget utryg tilmode

ved at gaa saadan om med sin megen Dannelse som en blot og bar Europæer, og naar man sværmede for saadanne Naturprodukter som Møllerguttens Musik, hvis sande Værd kun de Allerfærreste forstod, saa var det fordi man anede, at her var en Jordbund, hvori den nybagte Intelligents kunde finde Spiregrund for de Rødder, der hidtil, lig visse Snylteplanters, havde svævet saa sørgelig om i Luften.

Det er Welhavens store Fortjeneste, at han har grebet disse romantiske Elementer i vort Folkeliv — Natursagnene og de halvhistoriske Sagn — og udformet dem i Billeder af den største Klarhed og Anskuelighed. Hvad han udtalte i 1836:

«I Fjeldet bor vor Kunst og Poesi;
den drømmer der endnu i Landets Bringe,
der har den vist os Glimtet af sin Vinge
i Dalens Sagn, i Dalens Melodi» (III, 187).

— blev i de følgende Aar mere og mere en Sandhed; de norske Malere og Komponister (Gude, Tidemand, Ole Bull, Lindeman, Kjerulf) øste rigelig af denne Kilde; ved Asbjørnsen og Jørgen Moe var den nu ogsaa ledet ind i Literaturen, og i Welhavens Romancer blev disse Folkefantasiens Naturdrømme og dunkle Minder gjengivne med en kunstnerisk Intelligents, som neppe i nogen Literatur er overgaaet. Han

gjenfandt en romantisk «Norges Dæmring» blandt disse blegnende Minder fra Oldtidens Mytheverden, og Ingen var bedre end han skikket til digterisk at forklare den Folkeaand, der i Huldresagnene ligesom sukker efter Forløsning fra Naturens koglende Magt. Hans indadvendte lyriske Natur søgte fremfor alt Stilhed, og Folkesagnet blev hans Vejviser til

«den dunkle Lund,
hvor Alferne er tilhuse.
Husk, der maa du gaa med lukket Mund;
selv Nøkken derinde lader kun
sagte sin Harpe bruse». (IV, 32).

Der findes Greb i denne Retning allerede i Welhavens første Digtsamling (1839), i «Nøkken», og «En norsk Alpedal»; men det er først i den følgende Samling (1845), efter at Asbjørnsen og Jørgen Moe var optraadte, at saadanne Emner komme til at indtage en fremragende Plads i Welhavens Digtning: Vise om Hellig Olaf, Jutulsbjerget, Eivind Bolt, Asgaardsrejen, I Kivledal, Koll med Bilen o. s. v., hvortil kan føjes de mere anekdotartede, men i sin Art ligesaa fortræffelige, som Raad for Uraad og Dyre Vaa. Det Beundringsværdige ved disse Romancer er maaske først og fremst det sikre og aarvaagne Kunstnerblik, hvormed hvert Motiv er benyttet: hvilken

Rigdom paa karakteristiske Træk er der ikke i «Asgaardsrejen»! Et Digt, der er saa rigt paa maleriske Livsbilleder og Situationer, og dog saa helt og afrundet, har vort Sprogs Literatur neppe at opvise. Det er tillige et træffende Exempel paa Ejendommelighederne ved Welhavens fortællende Stil, der staar saa fjernt fra den strengt episke Digtnings naive Ro og Bredde, er helt igjennem lyrisk bevæget, pathetisk interesseret, men dog med sikkert Sigte paa det Afgjørende, paa Katastrofen.

Den klarest fremtrædende Repræsentant for hin i Naturlivet tryllebundne Folkeaand er Eivind Bolt (IV, 197). Hvad skal man sige om dette Digt, andet end at det er et Mesterverk! Et monumentalt Digt, beaandet af en norsk Fjeldørkens vilde Melankoli, hvori Huldresagnet er gjendigtet i een hel Støbning. Huldrepoesien, saadan som den foreligger i sin oprindelige Skikkelse, lider helt igjennem af en stor Ensformighed, og det er kun enkelte Smaatræk, som skille det ene Sagn fra det andet; men disse Træk er her med en saa fint skuende Kunst samlede og organisk indordnede i et helt Billede, at man næsten maa tro, denne Folkedigtnings Indhold her er ligesom i et eneste Greb udtømt.

* * *

Naar man i en kommende Tid vil tage et samlet Oversyn over den Periode af vor Kulturudvikling, hvorom her er Tale, vil Welhaven staa midt imellem Tidens Uro og Gjæring som en afsluttet og fornem Skikkelse. Man vil alligevel forstaa, at han har været et ægte Barn af sin Tid, og rimeligvis vil dermed den store Tvist, som jevnlig (om ikke i Skrift saa i Tale) føres i den norske literære Republik, om han er «national» eller ikke, blive afgjort. Eller — skulde det ikke allerede nu være paa Tide at faa et Opgjør? Vi har dog allerede oplevet, at «Folket», skjønt han begyndte med at fjerne sig fra *det*, efterhaanden er kommet ham nærmere, at den «Kreds», blandt hvilken han begyndte, efterhaanden er bleven til et Publikum. Thi efterhvert som de Momenter i vort Kulturliv, hvormed hans Digtning er beslægtet, har gjort sig mere og mere gjeldende, er ogsaa Forstaaelsen kommen, og *at* disse Momenter er komne til Gyldighed, skyldes atter paa den anden Side væsentlig ham. Men naar vi tale om «Folket», maa vi rigtignok strax forklare hvad her menes; thi det gaar nutildags ikke længer an at bruge dette Ord uden videre. Vi leve ikke længer i de primitive Tider, da Livet aabenbarede sig i saa enkle og store Former, at Folket kunde samles om een

Tanke, om eet Ideal. Saa kompliceret er denne vor moderne Kultur, saa opreven af de forskjelligste Ideer og Interesser, at det kun er i enkelte, højtidelige eller farefulde Øjeblikke i et Folks Liv, at det kan siges virkelig at føle sig som eet Folk. — Dette, at Folk og Folk i vore Tider er to, ja baade to og tre, maa vel ikke mindst tages i Betragtning, naar det gjelder at finde Maalestokken for en Digters Folkelighed. Se vi saaledes hen til det som Mange anse for at være Folket *par excellence*, det Folk, som danner saa at sige Nationalitetens Naturbund, Almuen, saa vil vel Ingen sige, at Welhavens Digtning i Forhold til den er «national». Det er stik imod Naturens Orden, at dette «Folk» skulde kunne tilegne sig en Digtning, der som Welhavens helt igjennem er baaren af et bevæget Tankeliv; det besørger som oftest selv sin Digtning, i disse Poesiens Naturlyd, som har «gjort sig selv»: et Stev, et Sagn, et Eventyr, og skal en Digter synge for det, maa han staa i en naiv Forstaaelse med det, og det har dog Welhaven aldrig gjort. Thi at den Forstaaelse, hvori hans Sagndigtning er tilbleven, er saa forskjellig fra den «folkelige» i denne Forstand, som den kunstnerisk reflekterte er fra den dunkelt instinktmæssige, behøver vel ikke yder-

ligere at paavises. — Et Trin højere, og vi møde det væsentlig borgerlige Folk, Borgerstanden i By og Bygd. Dette er i Forhold til Welhavens Digtning væsentlig *prosaisk;* den Ide, hvoraf det bevæges — forsaavidt som det ikke er spidsborgerlig ubevægeligt — er Frihedens som en samfundsudviklende Magt; men med denne har Welhavens Digtning intet at skaffe; i Forhold til dette «Folk» er hans skuende og dvælende Livsbetragtning Qvietisme, og har dette Folk nogen Digter, saa heder han ikke Welhaven, men Henrik Wergeland. Men der er en tredie Klasse, eller et tredie Folk i Folket — hvad skal man kalde dem uden at fornærme det øvrige Folk? Er det tilladt at kalde dem de højere Dannede? Paa Engelsk hede de *the upper ten thousand,* hvilket er ligesaa galt; men med hvad Navn man end vil nævne dem, maa de vel ogsaa faa Lov at være Folk, om de end er sterkt berørte af de almene Kulturstrømninger, som i vor Tid give de Intelligente i alle Lande visse fælles Artsmerker. Et af de mest fremtrædende af disse er det æsthetiske Anlæg, Trangen til at anskue Livet gjennem Kunstens Forklaring: det er Welhavens «nationale» Betydning, at han har ledet denne Trang mod hjemlige Emner, indad mod vor Natur og vort

Folkeliv, og her vil man sikkerlig finde, han først og fremst har sin Plads som en af vort begyndende Kulturlivs Bannerførere. — Saaledes har vi da efter bedste Evne og Tidens Lejlighed forsynet hvert af de tre Folk med saameget Poesi som de behøve, og den store Tvist kan da forhaabentlig mest passende opgjøres med Herman v. Bremens fyndige Kjendelse: Gaar hen, I Skabhalse, og forliger Sagen!

Norsk og Dansk.

I. «Norskheden» før og nu.

Naar vore Emigrantskibe om Vaaren forlade Landet, læser man undertiden i Aviserne Beretninger om, at de Udvandrende har hilset sit Fødelands bortsvindende Kyster med jublende Hurraraab, og Beretteren plejer da gjerne at tilføje et Udbrud af Harme og Smerte over en saa upatriotisk Afsked fra det gamle Fædreland. Smerteligt er det ogsaa; men det er let forklarligt, ligesaa let forklarligt, som en dertil svarende Kjendsgjerning, den nemlig, at vore Udvandrere i den nye Verden kun undtagelsesvis føle Hjemve — til Trods for hvad Digterne vil faa os til at tro. Eller rettere sagt: den Længsel til Fædrelandet, de kan føle, er Hjemve i Ordets egentligste Forstand: de længes efter sine nærmeste Omgivelser, blandt hvilke de er opvoxede, efter Slægt og Venner; det store Fædreland, Folket, drager dem ikke. — Men

er de komne i gode Kaar under de nye Forhold; har en vis Velstand vakt Trangen til Dannelse; og søge de denne Dannelses Kilder i det gamle Fædrelands Aandsliv — saa kan det underlige, og dog atter let forklarlige Fænomen vise sig, at de Samme, der her hjemme kun følte for sin snevre Bygd, i den nye Verden komme til at føle for det hele Fædreland, at Den, som hjemme kun var en Sogning eller Hallingdøl, i Amerika bliver til en Nordmand.

Med andre Ord: Fædrelandskjærligheden er ikke en instinktmæssig Følelse, men et Kulturprodukt. Familjekjærligheden, Længselen til Barndomshjemmet o. s. v. er instinktmæssig; Fædrelandskjærligheden kan kun fremgaa af et gjennem Civilisation aabnet Blik for Folket som et organisk Hele, der har sit bestemte Præg, hvorved det adskiller sig fra andre Folkestammer, sine særskilte Skjebner, og gjennem disse sit særskilte historiske Kald. Fædrelandskjærligheden, Nationalfølelsen, vil altsaa, dersom et Folks Kultur er sund, stige i Intensitet, jo højere vi komme op i Kultursamfundets Lag, og først naar Folkets Tankeliv ad denne Vej gjennem Generationer har naaet en vis Indholdsfylde, saa bliver Patriotismen ikke længer et blot og bart Reflexions-

Resultat; den gaar umerkelig over i det tænkende Folks Kjød og Blod, og forvandles saa at sige til Instinkt, men til et historisk Instinkt.

Men den samme Udvikling, som vi i Samtiden kan forfølge gjennem de forskjellige Samfundslag, kan vi efterspore i Folkets Historie. Og i denne Henseende er det norske Folk blandt alle Europas Kulturfolk et af de bekvemmeste Emner for en saadan Undersøgelse. Det begyndte sit Liv med vældige Tilløb, forløftede sig paa storartede Begyndelser, sank saa under svære Hjemsøgelser i en historisk Dvale, blev fra en Nation til en Almue, og først efter mange Menneskealdres Forløb vaagnede der igjen hos Folkets Tænkende en Fornemmelse af, at de var en Nation, en særskilt Folkepersonlighed.

Ved hvilket Tidspunkt merker man de første Spor til denne Nationalitetsfølelse? Ikke i 1814, men meget tidligere. Ikke i vor politiske Historie, men i vor Literatur. Hint Aars Begivenhed er vistnok det historiske Faktum, der frembyder sig øjensynligst i den Retning; men hvis Literaturens Fænomener er historiske Kjendsgjerninger, ligesaavel som de egentlig saakaldte historiske, saa er det aabenbart, at den norske Nationalfølelse viser sine Livstegn meget tidligere.

Lad os begynde med Begyndelsen; d. e. med Holberg. Jeg er nødt til at begynde med ham; thi naar jeg skal efterspore Norskheden i Literaturen, falder Tanken uvilkaarlig først paa vor Literaturs Nyskabelse*) ved ham, da han utvivlsomt er født i Norge — det kan jeg ikke hjelpe for — og med korte Afbrydelser har tilbragt sine første 22 Aar i sit Fædreland, hvilket heller ikke er min Skyld. — Den vigtigste, for ikke at sige den eneste Kilde til Kundskab

*) Jeg kan ikke nævne dette Ord, uden at komme til at tænke paa den af Hr. Soph. Birket Smith nylig udgivne «Grevens og Friherrens Komedie», hvoraf man har gjort meget Væsen, uagtet Alle synes at indrømme Stykkets Ubetydelighed. Men man har ved Hjelp af denne Bagatel gjort den store Opdagelse, at «Renaissancens Kunstanskuelse» har gjort sig gjeldende i det danske Aandsliv længe før Holberg, som altsaa forsaavidt ikke har Æren af at være den Første. Ja gjerne for mig! Men hvem tænker paa «Kunstanskuelse», naar han vil bestemme Holbergs Betydning for vort Aandsliv? Og hvad betyder dette højtklingende Ord «Renaissance» her? Hvad mere end det, at Holberg valgte den gamle Komedies simple og let haandterlige Maskineri som den nemmeste Form for sine komiske Livsskildringer? Den ydre Mekanisme kunde enhver Stymper haandtere; men det Væsentlige, den komiske Gehalt, er det dog vel det kommer an paa i Forhold til vort «Aandsliv», og det lader sig ikke bestemme ved noget literærhistorisk Kunstudtryk. Thi «Geniet er altid Undtagelsen».

om Holbergs Anskuelser i denne Henseende er hans Karakteristik af Danskerne og Nordmændene i «Danmarks og Norges Beskrivelse» (1729). Her ser man nu tydelig nok, at han har fundet en gjennemgaaende Forskjel i de to Nationers Karakter. «De Danske», heder det f. Ex. «maa gjerne giøre sig til gode og leve vel», men «blive af de Norske anseede som meget paaholdne»; den danske Nation holder gjerne Middelvejen, «saa at den skielden falder udi extremiteter», medens derimod «det som kaldes middelmaadighed har liden sted iblandt de Norske folk, men de som ere gode, ere i en høj grad gode, og de som ere onde i høj grad onde». Fremdeles, at Nordmændene «have mere *courage* og hidsighed end Spanier og Italiener» formedelst den sterke Kulde, «som driver *couragen* og hidsigheden indtil marven og hiertet, da derimod en stor deel hos de andre folk sidder udi knæer og andre lemmer», og han forsømmer ikke, ved Siden af sin Lovtale over Danskerne at berømme «de store qvaliteter og sindets gaver som findes hos den Norske nation», der er baade et af de kiønneste og uden Sammenligning det allertapreste Folk paa Jorden! med meget mere, som jeg blues ved at gjentage. — Men skjønt Holberg her taler om sine

Landsmænd i saa høje Toner, at det endnu den Dag idag kan bage en Bjerkebæk indvortes, saa taler han dog derom som en Udenforstaaende, med en iagttagende Naturforskers Stemningsløshed, og man kan ikke sige, at der i hans Livsbetragtning findes noget Element af særlig norsk Nationalfølelse. At hans Naturel er blevet paavirket af de fædrelandske Omgivelser, hvorunder han levede til han var mere end en blot Yngling, fornemmelig saaledes som de artede sig i hans Fødeby, dengang Nordens største Handelsstad, hvor man endnu i Mands Minde har kunnet finde fuldt op af Originaler fra Paryktiden, baade Jeronimus og Magdelone, ikke at tale om Henrik og Pernille, som endnu leve der i bedste Velgaaende — derom bør der vel efter Naturens Orden ikke være nogen Tvivl; men hans Udvikling har ganske andre Udgangspunkter. Grundkraften i hans Væsen, den skjulte Enthusiasme i hans Liv, var Higen efter Kultur, og han var, i Parenthes sagt, aldrig bleven den store komiske Digter, dersom han ikke tillige havde været den alvorlige Tænker, ligesom han heller ikke faktisk optraadte som Digter, før hans Geni var blevet mættet med Kundskab, før han var bleven paa det Mangfoldigste orienteret i det almene Kulturliv. Didhen, hver-

ken til Norge eller Danmark, men til det store Europa, søgte han, og det Land, hvorfra han var udgaaet, kunde i hans Øjne ikke være andet end en Afkrog af Verden. Først paa sine gamle Dage, da han begyndte at sysle med Snorre og anden oldnordisk Læsning — man skulde næsten tro fordi han ikke havde andet tilbage at læse — synes han at have havt en Anelse om, at der ogsaa i hans Fædreland havde rørt sig et ejendommeligt Aandsliv: men det blev da væsentlig til sproglige og kulturhistoriske Kuriositeter. Det «Folkelige», han havde Sands og Sympathi for, var og blev noget Almen-folkeligt: den sunde Fornuft, som han kaldte til Kamp mod en stivnet og skjæv Kultur; men dette Almen-folkelige laa ham lige saa nær i Danmark som i Norge, thi det er den for begge Nationaliteter fælles nordiske Naturbund; og det kan lidet nytte at disputere om han f. Ex. har fundet Forbillederne for sine Henriker og Perniller i Kjøbenhavn eller i Bergen (hvor han i al Fald sikkerlig har færdets langt mere blandt Folket); thi det ene er akkurat ligesaa rimeligt som det andet.

Den næste norskfødte Digter af Betydenhed, Tullin, er jo ogsaa bleven kaldet en Nydanner. Men heller ikke hos ham finde vi

Spor af særlig norsk Nationalfølelse. Han tilbragte saagodtsom sit hele Liv i Norge; men alligevel er hans Aandsliv i den Henseende nær beslægtet med Holbergs, at han, lig denne, først og fremst stræbte efter en alsidig Dannelse, hvis Kilder han da ogsaa søgte i den almene europæiske Literatur, og hans «Tanker» om allehaande Emner, der optage Størstedelen af hans Skrifter, minde ogsaa for saa vidt om Holberg, som de, paa samme Maade som dennes Epistler og Moralske Tanker, give os Billedet af en i alle Retninger videbegjerlig og søgende Aand, der, saa godt det lod sig gjøre i hans Afkrog af Verden, stræbte at holde sig paa Højdepunktet af sin Tids Almendannelse. Af Interesse til Belysningen af det Emne, vi her har for os, er kun hans Naturskildringer og Hyrdedigte, forsaavidt de vise hvilket svælgende Dyb der i den Tid var mellem Tidens Dannelse og det vi kalde det Folkelige. Sceneriet i hans «Majdag» er holdt i en saadan abstrakt Almindelighed, at den gjerne kunde være skreven hvorsomhelst i Verden, og medens han havde «Folket» saa at sige udenfor sin Dør, i den primitiveste Skikkelse, skrev han sine Hyrdedigte, der dengang var maaske vel saa populære som «Majdagen» og «Skabningens Ypperlighed», i den arkadiske Stil, der paa sin Van-

dring fra Italien til Norden var bleven til den fuldstændigste Rococo. I Naturskildringerne Popes kolde Korrekthed, og i hans Folkelivsbilleder Snørkelstilen — ingensteds det ringeste Spor af særlig norsk Kolorit. Naturligvis: Poesien var den sidste Afpudsning paa Tidens almene Intelligents, og «Folket» var for Tullin som for Holberg væsentlig en statsøkonomisk Mekanisme, blomstrende Næringsveje deres Patriotismes højeste Ideal, og naar det heder i en af Tullins Selskabssange, at Norges Herlighed vil blive fuldkommet:

«Naar Normænd kun vil Normænd blive»

— saa klinger jo dette som haandgribelig Norskhed; men det betyder kun, at vi skal lære at undvære Udlandets Frembringelser, saa at

«Skove, Skibe, Bierge, Plov og Harv
Fuldkomme det, som mangler Norges Tarv».

— Men der hengaar ikke mere end vel et halvt Snes Aar efter Tullins Død, før der viser sig et øjensynligt Skifte. Det er aabenbart, at den Række norskfødte Digtere, som nu, fra 1775 og fremover, for en meget væsentlig Del er de Toneangivende i vor Fællesliteratur, paa det allerbestemteste akcentuerer sin særlig norske Nationalitet, og at der ikke i deres Digt

ning kan paapeges Udgangspunkter i det danske Kulturliv. De maa søges andensteds, dels, som hos deres Forgjængere, i det almindelige europæiske Kultursamfund — og da fornemmelig i den engelske og franske Literatur — dels i de særegne fædrelandske Forhold. Med Hensyn til disse Sidste kan de nu ganske sikkert paapeges, og jeg behøver i den Henseende kun at henvise til en højst lærerig Afhandling af Hr. J. E. Sars, «Norge under Foreningen med Danmark», i «Nordisk Universitets-Tidsskrift» for 1858, 1861 og 1862, hvor dette er skeet paa det bredeste historiske Grundlag. Det er allerede i sig selv højst rimeligt, at Tankelivet blandt et Folk, der boede saa fjernt fra Rigernes officielle Kulturcentrum, hvorhen der aarlig kun sendtes en halvhundrede Studenter, som tilmed for det meste — det gjelder i alle Fald for de norske Digtere — forlod Universitetet efter nogle Aars Ophold og slog sig til Ro i Fædrelandet — at det maatte arte sig forskjelligt fra det andet Lands. Men dertil kommer det historiske Faktum, at den norske Borgerstand i forrige Aarhundrede var naaet frem til et økonomisk Velvære, som af sig selv maatte frembringe en vis Selvstændighedsfølelse. I denne Henseende var ikke Danmark Hovedlandet, men Norge. Baade

i det 17de og 18de Aarhundrede var Norges materielle Udvikling skreden hurtigere og jevnere fremad, end Danmarks; Fiskerierne havde fra det 18de Aarhundredes Begyndelse gjort anseelige Fremskridt; Norges Skibsfart var allerede ved Aarhundredets Midte dobbelt saa stor som Danmarks; Norges Udførsel var i Fredrik den femtes Regjeringstid betydelig større end Danmarks; der herskede en jevnere Velstand i de norske Byer end i de danske, og medens selv den ubetydeligste norske Kjøbstad stod i livlig Forbindelse med fremmede Lande, var Størstedelen af Danmarks Provindsbyer, hvis Handel var udelukkende indenlandsk, saagodtsom ganske afskaaren fra Forbindelse med Udlandet. (Se den nysnævnte Afhandling) Hvem kan nu, med disse Kjendsgjerninger for Øje, være i Tvivl om, at der i den norske Borgerstand har rørt sig i det mindste Elementer til en fra den danske, eller vi skulde maaske snarere sige fra den kjøbenhavnske, forskjellig Kultur? Med den livlige Handelsforbindelse, fornemmelig med England, Frankrig og Holland, ledede Blikket uvilkaarlig didhen, og naar den stigende Velstand, her, som overalt i Verden, fremkaldte Trang til Dannelse, søgte de ogsaa did. Følgen heraf blev, at Norges Kulturliv ingenlunde kan siges

udelukkende at have havt sine Kilder i Kjøbenhavn. Det var fornemmelig engelske Sæder og engelsk Tænkemaade, som traadte skarpt frem i Bylivet: «de norske Kjøbstedindbyggere», heder det i en Artikel «Om Norge», i Minerva 1790, «have engelske Skikke, engelsk Smag i deres Forlystelser, i deres Luxe, Klædedragt, Bygninger og Hauger, kort i Alt». Man kjender jo Wessels spydige Vers om sine Landsmænd; men allerede Holberg omtaler et lignende Forhold, som han da ogsaa siger om sig selv, at hans «Humeur og Smag er engelsk». Og en norsk Forfatter, som sandelig ikke skal beskyldes for overspændt Nationalfølelse, Jacob Aall, siger i sine «Erindringer», at Kjøbmanden i de smaa norske Handelsstæder med Hensyn til Kultur havde Fortrin for den danske, hvortil han søger Grunden deri, at Nordmændene paa Grund af den større Berørelse med Udlandet oftere færdedes der. De sendte ogsaa, heder det, heller sine Sønner til Uddannelse i Udlandet, end til Kjøbenhavns Universitet (se Aalls Erindringer S. 68), og medens Livet i Kjøbenhavn trykkedes af et tydsk Hof og en indført og beskyttet tydsk Kultur, fremhæves det i den ovennævnte Artikel i Minerva som et Særkjende for Nordmændene, at de «fra den Tid da Hansestæderne undertrykte

Norden hade Tydskerne og staa næsten ikke i nogen Forbindelse med dem». Dette er nu vel meget for sterkt sagt; men det har i al Fald sit Tilsvarende i Literaturen; thi medens Ewald sukkede under Tydskhedens Aag, var de samtidige norske Digtere, alle som en, om ikke direkte polemiske mod den tydske Indflydelse, saa dog fremmede for den — ligesaa fremmede for den, som Holberg havde været.

Der er ogsaa et Par andre Momenter, som maa tages i Betragtning, naar man vil gjøre sig Rede for det norske Kulturlivs Ejendommelighed ved dette Tidspunkt. Først de lokale Forhold. Kan det nogensinde siges om en By, at den ligger paa Landet, saa maa det siges om de fleste norske Byer. Ingen af dem har, som Byerne i de gamle Kulturlande, det Præg, der betegner dem som Sæder for en fra de øvrige Stænder, fra Adel og Landbostand, skarpt afgrændset Borgerstand: de har «gjort sig selv»; de er opstaaede som naturlige, af Stedforholdene betingede Knudepunkter for Næringsvejene, og Landets Beskaffenhed, det overalt couperede Jordsmon, er tillige en uovervindelig Hindring for en skarp Grændse mellem By og Land. Naturforholdene i sin hele Oprindelighed gjør sig gjeldende overalt — Fjeld, Skov, Udmark, Hav — saa at det By-

mæssige ligesom aldrig kan komme rigtig til Anseelse og Magt, og kun de kunstig lovmæssige Grændser betegne hvor Byen ender, og hvor Landet begynder. Ja i selve Norges Hovedstad har man jo den Dag idag knapt nok mere end et Par Timers Spadseretur, inden man finder sig som hundrede Mil borte fra Kulturlivet, under de oprindeligste Naturforhold. — Et andet Moment er selve Beskaffenheden af de Næringsveje, som dannede Hovedgrundlaget for den norske Borgerstands Velstand; thi disse hvilede ikke paa et indviklet Handelssystem eller paa en kunstig Fabrikvirksomhed, men paa den primitiveste Mellemhandel, der jevnlig bragte Borgerstanden i personlig Berørelse med «Folket».

Under saadanne Forhold var de Digtere opvoxede, som nu, ved Aarene 70, kom til at indtage en betydelig Plads i Fællesliteraturen. De kom til Rigernes Hovedstad fra sine Smaabyer og afsides Bygder, hvor Indtrykkene fra By- og Skolelivet, og hvad Kulturliv de ellers maatte være komne i Berørelse med, stadig havde været krydsede af Paavirkninger fra noget Oprindeligt og Naturgivet, som omgav dem paa alle Kanter. De havde ikke tilbragt sin Barndom inden nogen Bys snevre Mure, men overalt færdets under Naturomgivelser,

der var saagodtsom uberørte af Menneskehaand, blandt et primitivt Folk, seet Bondens Liv og kanske ogsaa fundet Glæde i at deltage i hans Sysler, havde fisket i Elvene og flakket om i Skov og Fjeld, som overalt laa saa at sige lige udenfor deres Gadedør. Og naar nu, under Universitetslivet i Kjøbenhavn, deres aandelige Horizont udvidedes, hvad saa de da? Over alt Tegn til, at den Kultur, som hidtil havde behersket Europa, var i Begreb med at vige Pladsen for en ny, overalt en urolig, mer eller mindre famlende Søgen efter det Oprindelige i Menneskelivet, en Trang til at begynde Livet fra nyt af, og først og fremst det Rousseau'ske Samfundsideal. Man kan jo ingensteds betragte Livet i de sidste Decennier af forrige Aarhundrede, uden overalt at støde paa dette Navn, og der kan neppe være nogen Tvivl om at hans Indflydelse ogsaa her har gjort sig gjeldende. Om ikke direkte, saa gjennem den Stemning, hans Skrifter havde udbredt over hele Europa*). Ingen anede jo

*) En Kuriositet kan jeg ved denne Lejlighed ikke bare mig for at omtale, nemlig at en af vore mest udbredte Folkemelodier «Markje grønas» (se Berggrens Norske Folkemelodier Nr. 54 c), hvortil Edv. Storm skrev Texten i 1771, har den umiskjendeligste Lighed med en Melodi, som i en fransk Melodisamling *(Le Clé du Caveau, par J. Capelle)* augives som komponeret

endnu hvilken Dragesæd der var nedlagt i dem, og de Ideer, som han havde nedlagt i sit Skrift om Uligheden i de menneskelige Vilkaar (1753) og *Contrât social* (1765) havde saaledes gjennemtrængt det dannede Europas Tankeliv, at der neppe findes nogen betydeligere Mand ved dette Tidspunkt, i hvis Udvikling ikke Sværmeriet for det Rousseau'ske Naturligheds-Ideal har spillet en bestemmende Rolle. — Men med dette for Øje er det dog næsten at tage og føle paa, hvad der var Grunden til at de norske Digtere, som nu fremtraadte, pludselig viste sig saa forskjellige fra sine Forgjængere, saa optagne af særlig norske Emner. Hvad der for Samtidens Dannede i det øvrige Europa var et utopisk Sværmeri,

---

af J. J. Rousseau (Nr. 490, *D'une amante abandonnée)*. I Berggrens Franske Folkemelodier (Nr. 33) findes den under Titel: *Chanson Gasconne;* altsaa faar det staa derhen, hvorfra den oprindelig skriver sig. Men at det er under Rousseaus berømte Navn, den har fundet Vej til Norge, er dog højst sandsynligt, Man kan da let tænke sig, at den fra Embedsmandens Stue med sin populære Text og let fattelige Melodi er vandret ud til Drengestuen, og saa ud blandt det store Folk. — Og er det ikke saa med mange Melodier, som nu kaldes «folkelige», ligesom med Kjæmpeviserne, Nationaldragter o. s. v.? De er opstaaede blandt de kultiverede Stænder, og glemte der, medens Almuen har bevaret dem.

havde for dem et fyldigere Indhold; thi de kjendte fra sit eget Hjem noget Tilsvarende til hint Naturligheds-Ideal, noget der havde Kjød og Blod, og hvad der for den øvrige Verden svævede i Abstraktionernes Rige, eller kun fandtes i Bøger, rørte sig i deres Gemytsliv med en Barndomserindrings vækkende Magt.

Det var disse nationale og almene Kulturforhold, der dannede Udgangspunkterne for den norske Digterskole i forrige Aarhundrede. Man skal sandelig have meget vanskeligt for at paavise, hvilke Momenter i det særlig danske Kulturliv der her har gjort sig gjeldende. Nej tvertimod: hvad man ser paa hvert Blad i deres Digtning, og hvad ogsaa danske Samtidige meget vel indsaa*), er det, at nu er den Tid kommen, da Nordmændene begynde at føle at de tilhøre et Folk med en ejendommelig

---

*) F. Ex. Suhm (i 1775): «De Norske føle indtil denne Dag mere, at de ere et Folk, end de Danske, og have mere en Characteer, der hører dem selv til». (Saml. Skr. IV, Pag. 124). — Det har vist heller ikke for arget samtidige Danske, at Nyerup (i «Minerva», Aug. 1785) som Bevis paa «Nordmændenes store Anlæg for Poesien» anfører, at «alle de Digtere, som yndes og hædres af Nationen, paa fire eller fem nær ere norske». — Heller ikke, at Rahbek (i «Minerva» 1799 III.) uden patriotiske Betænkeligheder taler om «den norske Digter Tullin».

Karakter, fremgaaet af ejendommelige naturlige Forhold og Tilstande; at denne vaagnende Nationalfølelse havde sin Rod, dels deri, at den norske Borgerstand nu var kommen til Magt, dels i den nærmere Rapport, hvori den, mere end Borgerstanden i andre Lande, stod til det store Folk, til Landets Bondestand. Denne, den norske Bonde, bliver nu for første Gang et Hovedemne i den poetiske Literatur. At denne Digtning for største Delen er lidet tiltalende for vor Tids Læsere, betyder intetsomhelst; hvad det her kommer an paa, er at disse Digtere i sin Samtid har været anseede og yndede; thi en Digtning, der i æsthetisk Henseende maaske er saagodtsom betydningsløs, kan dog i kulturhistorisk Henseende være af den allerhøjeste Betydning, fordi de Interesser og Forestillinger, der har været de fremragende i Samtiden, her samle sig som i et Brændpunkt. Æsthetiken spørger (ofte altfor ensidigt): h v o r l e d e s; men Kulturhistorien spørger altid først og fremst: h v a d. Fra dette Synspunkt betragtet er det et Fænomen af megen historisk Betydning, at Bonden fra Aarene 70 spiller en stor Rolle i de norske Digteres Aandsliv. Rent literærhistorisk seet har det nu ogsaa sin Betydning; thi sammenligner man disse Folkelivsbilleder med den tid-

ligere Periodes, saa maa man i al Fald tillægge de norske Digtere den Fortjeneste, at de har emanciperet os fra Rococo-Stilen. Tullins Melicerta o. s. v. er bleven gammeldags; istedenfor Snørklerne er der dog i det Mindste kommen en Begyndelse til Karakteristik. Og skjønt vor Tids Læsere i Almindelighed forlange meget mere i denne Retning, end disse Digtere kan yde med de ringe poetiske Midler, som staa til deres Raadighed, saa er der dog noget Tiltalende netop i denne Ensformighed, hvormed de udmale Livet i deres Fædreland. Thi den viser os, med hvilken Trofasthed deres Tankeliv hænger ved de hjemlige Forhold, og denne kjærlige Udarbejdelse af Detaljen giver os dog til Syvende og Sidst en velgjørende Forestilling om, at den Generation, som nu var opvoxet, følte sig inderligere knyttet til det norske Fædreland, end Holbergs og Tullins Samtidige, at de var blevne noget mere ene næringsdrivende Borgere af den dansk-norske Stat, at der var vaagnet en Forestilling hos dem om at de tilhørte en særlig Folke-Individualitet. Hvad Pram skrev i 1783:

Til eder flyer, I Norges elskte Dale,
Fra fierne Egn hver Normands Hierte hen;

Fra eder skilt det dysses ei i Dvale,
Saa Ønsket jo hos eder er igien.
Til Søndens Egn os eders Savn forfølger;
Utrætteligt det følger vore Spoer
I fremmed Land, og giennem Havets Bølger:
Ved ingen Kyst for Normænd Lotos groer.

— det var et sandt og smukt Udtryk for den Aand, hvori de norske Digtere sang.

Den Interesse for en Forbedring i den danske Bondestands Kaar, som ved denne Tid var vaagnet i Danmark, maa nu ogsaa tages med i Betragtningen. Den maatte ganske naturlig give de norske Digtere — om ikke just Anledning til en krænkende Sammenligning, thi dertil var de for loyale Borgere, saa dog Impulser. Thaarups Idyller (Høstgildet, Peters Bryllup) er i den danske Literatur Mindesmærker om denne Bevægelse; men det var ikke alene den norske Bondes friere og uafhængigere Samfundsstilling, men ogsaa de langt mere mangeartede Naturforhold, hvorunder han levede og arbeidede, som havde til Følge, at den danske Digters Skildring af Bondelivet viser sig saa fattig paa Motiver, sammenlignet med de norske Digteres. Hvormeget havde de ikke at fortælle! Er det store danske Publikum endnu den Dag idag temmelig ukjendt med den norske Almues Liv og Vilkaar, saa

gjaldt det naturligvis i langt højere Grad for 100 Aar siden, og man behøver blot at læse den ovenomtalte Skildring af Norge i «Minerva» for 1790, for at se, at Norge var et for danske Læsere fuldkommen ukjendt Land [1]). Heri laa naturligvis ogsaa den Impuls, at de kunde fortælle Brødrene paa Sletten saameget, der for dem havde Nyhedens og det Fremmedes Interesse — om Jutuler, Nøkker og Huldrer, om Bjørnejagt og Fiskeri i Hav og Elv, om Sæterliv og St. Hans-Lystighed, om Sagbrug og Tømmerdrift o. s. v. o. s. v. — det er en hel ethnografisk Kuriositetssamling. Og Omkvædet er: den frie Nordmand, den frie Odelsbonde:

Ja Kongeblod dit Vadmel dølger,
Du kjæmpehøie Dølekarl.

(Cl. Frimann).

eller:

Skaal for Norge, Jordens Ære;
Gid dets Held som Dovre staae!
Normænd stedse Normænd være,
Ædelt tænke, tappert slaae!

(Zetlitz).

eller:

Hvor store Sjele boe i Folk af ringe Stand,
Hvor Kunst og Dygtighed fandt Dyrker i hver Mand,

---

[1]) Nordahl Brun finder det f. Ex. fornødent at underrette sine danske Læsere om, at «Mjøsen er en fersk Sø i Aggershus Stift».

Hvor gamle Sanddruhed og Troskab endnu findes,
Hvor Ærlighed med et troskyldigt Du forbindes,
(Edv. Storm.)

o. s. v. Man kan slaa op ifleng; overalt en struttende Nationalfølelse. Det bliver noget kjedeligt i Længden; men har man læst det til Ende, saa kan man ikke være i Tvivl om, at dersom en literær Produktion af betydeligt Omfang skal repræsentere mere end den Enkeltes personlige Interesser, saa se vi i disse Digtere Repræsentanterne for en Slægt, der havde faaet Øjnene op for en udpræget Folke-Ejendommelighed, havde lært at sympathisere med den, og derigjennem havde gjort det første Skridt til Bevidstheden om at tilhøre en sær lig Nationalitet.

Naturens Haand fra andre Folk sig skilte,
Fordi den ægte Børn af dig opdrage vilde.

— disse Storms Ord, der paa samme Tid berøre et Hovedmoment i Tidens Aandsretning, betegne træffende Grundtonen i denne Tids norske Digtning.

Det klareste og fyldigste Billede af denne Sympathi med Folkets Liv har Claus Frimann givet. Man kan ikke omtale de norske Digtere i denne Periode uden i al Fald at nævne ham; men jeg kan ogsaa indskrænke

mig dertil, da Welhaven paany har indført ham i Literaturen, i et Udvalg af hans Digte, og givet os et smukt og anskueligt Billede af hans Liv og poetiske Karakter. Hos ham er det idylliske Element i denne Tids Digtning kommet til sin reneste Udfoldelse, som da ogsaa hans Liv var en Idyl, i den afsides Fjordbygd, hvor han havde fundet sit Arkadien, og hvor hans Dage et halvt Aarhundrede igjennem hengled i Stilhed og endte i Stilhed, saaledes som han selv havde forespejlet sig det i de smukke Linjer:

— er Ankeret rede ved Stavnen,
o vel da den, som med Smaaseils Vind
gaaer langsomt ind
og kaster sit Anker i Havnen.

Hvem — han være Danske eller Nordmand — kan læse hans trohjertige, naive og lunefulde Sange, uden at føle, at disse «duftende Engblomster» er norske og intet andet end norske, og at det ingensomhelst Betydning har for Bestemmelsen af hans poetiske Individualitet, at han engang i sin Ungdom har tilbragt nogle Aar i Kjøbenhavn?

Men denne hos den norske Borgerstand vaagnende Nationalfølelse, hvis Kjerne var Begejstringen for det Oprindelige i Folkelivet, fornegter dog ikke sin borgerlige Karakter.

Er den norske Digtning i denne Tid væsentlig idyllisk, saa er atter dette Idylliske paa en kuriøs Maade blandet med Forestillinger, som jevnlig minde os om den næringsdrivende Borger. Idyllen og Statsøkonomien gaa Haand i Haand. Naar — for at nævne et Par Exempler — Stockfleth skildrer Sarpfossen, giver han ved samme Lejlighed tilbedste en Tømmerstoks Liv og Levnet, og naar den faar en sørgelig Ende i Fossen, udbryder han:

Med Haan ser Ejeren forhaabet høje Priis
I kostbart Luftsyn nu forvandlet til Forliis —

og Andreas Bull glemmer ikke, i sin Skildring af «Landlivet», at give sine velmente Raad om Vandets rette Brug:

Det haanligt er, at see det Vand bortflyder,
Som til et nyttigt Brug os Skaberen frembyder.

Hos ingen af disse Digtere fremtræder dog denne snurrige Blanding skarpere end hos J. Nordahl Brun. Thi han var en sand Digternatur; baade i hans aandelige Digte og i hans Selskabssange er der ofte et frejdigt og fuldttonende Udtryk; men ved Siden heraf er der neppe nogen af hans Samtidige, som med saadan Ugenerthed giver sig Prosaen i Vold, som han, Ingen, hos hvem Digteren og Spids-

borgeren er saa forunderlig blandede sammen. Han tilbragte sin længste Tid i Bergen, hvor hans Poesi, efter Welhavens Vidnesbyrd,» gjennemtrængte og vedligeholdt sig i enhver Del af Befolkningen, og har bidraget Sit til at udpræge den ejendommeligt»; men omvendt merker man det ogsaa paa hans Digtning, at det ikke er for intet han har levet i en By, hvor Handelen optog alle Interesser. Man læse hans Digt om Fiskerierne, hans pathetiske Veraab over dem,

Som nydelig Føde til Gjødsel forvandler
Og pakfulde Tønder til stinkende Grav,

thi

Ved Sildens Beredning at dyrke
Den døende Handel faaer Styrke.

eller hans «Udsigter fra Ulrikken»., hvor han ved Betragtningen af Vippebommene, ved hvis Hjelp man hejser Fisken op fra Fartøjet, henrykkes til det sublime Udbrud: «Tagenterne paa det Handels-Claveer gav Musik», og spaar Bergens Uforgjængelighed med en ægte Handelsmagnats vrede Sideblik til de «nybagte Kjøbstæder».

Et varigt Mindesmerke har dog dette underlige Forhold efterladt sig i vor Literatur, nemlig Bruns Digt, «Boer jeg paa det høje

Fjeld», den kuriøseste af alle Nationalsange. Her er Interessen for det Folkelige paa en saa original Maade knyttet til Glæden over blomstrende Næringsveje, at man maa frapperes over den Frejdighed, hvormed det prosaiske Emne er grebet. Thi det er jo ikke, som det lader til, Almuesmanden, som fører Ordet her — det merker man strax — men den solide, velfunderede, over sin Vederhæftighed begejstrede Borgermand, som er «glad og mæt», «kjøber Vin og klarerer Udgifter» — en Spidsborgerlighedens Triumfhymne; men en elskværdig Spidsborgerlighed, hvis Bornerthed man ikke faar Øje paa, fordi den joviale Følelse af Velvære og Velbefindende er saa overvejende:

> Fra min lave rolige Dal
> Seer jeg mange Mægtiges Fald,
> Sidder paa min Tue tryg
> Og udtømmer en Glædskabs Pokal.

Der er et Træk af denne Sorgløshed hos næsten alle norske Digtere i denne Periode, en Trang til at slaa Gjækken løs, helst under Glassenes Klang, som ogsaa synes mig at maatte hænge sammen med de lykkelige økonomiske Forhold. Den indbragte Nordmændene det Ry i Danmark, at de var et letsindigt Folkefærd — nu heder det, at de er et «tungt» Folk — og denne joviale Selskabelighed har jo sat sig

et varigt literærhistorisk Minde i det norske Selskab, hvorom jeg her ikke skal tale, da dets Karakter og Betydning forlængst er udtømmende behandlet. Zetlitz er maaske den der spiller hyppigst — undertiden ogsaa med stort Held — paa de Strenge, og en af hans Viser, der begynder:

> **Jeg er saa glad som nogen Mand**
> **Paa denne latterlige Klode;**
> **Thi Norge er mit Fødeland,**
> **Og derfor er jeg vel tilmode.**
> **Og Frihed, Skiemt og Glasses Klang**
> **Er gierne Emnet for min Sang.**

har Artsmerkerne: Norskhedssværmeriet og Vinens Pris blande sig jevnlig sammen, og en af vore bedste Nationalsange, endnu den Dag idag den populæreste, den fortræffelige «For Norge, Kjæmpers Fødeland» er jo en Drikkevise.

— Dersom Literaturen er en paalidelig Kilde til Kundskab om hvilke almene Forestillinger der til forskjellige Tider har optaget Folkets Interesser, saa skjønner jeg ikke rettere, end at vi af de norske Digteres Frembringelser i den Periode, jeg her har omhandlet, og som omtrent kan betegnes med Aarstallene 1770—1790, maa have Ret til at slutte, at tilsvarende Anskuelser har hersket hos den tænkeude Almenhed i det Hele taget. Men vi maa da ogsaa have Ret til at slutte, at den Digt-

ning, som er fremgaaet af denne Aand, har virket bekræftende tilbage paa den, og at der af denne Vexelvirkning er fremgaaet et gjennem den norske Embeds- og højere Borgerstand raadende Sværmeri for «Folket», en sand Bondeforgudelse. Og fremdeles: den Generation, som er opvoxet i disse Aar, maa med Modermelken have indsuget de samme Forestillinger; ja der gives vel endnu Mange, og de behøve just ikke at være Oldinger — jeg taler af egen Erfaring — som i sin Barndom kan mindes at have hørt meget prosaiske Borgermænd tale næsten med Ærefrygt om «Odelsbonden». Han var bleven Indbegrebet af alle mulige Dyder og Fuldkommenheder. Men det var denne Generation, som i 1814 havde «at bygge det nye Norges Hus». Og hvorledes skal man forklare sig den forunderlige Kjendsgjerning, at en Forsamling som den paa Ejdsvold, der væsentlig bestod af Embedsmænd, der efter gammel og uanfegtet Hævd havde Magten i Hænde, frivillig giver saameget af den fra sig til en Stand, som sandelig aldrig havde gjort indtrængende Krav paa politiske Rettigheder — hvorledes skal man forklare sig dette, uden deraf, at denne Bondeforgudelse, der var begyndt med Aarene 70, gjennem Generationer var saaledes gaaet over i det tæn-

kende Folks Kjød og Blod, at den kun behøvede en Berørelse med en historisk Virkelighed, for at krystalisere sig til Skikkelsen af en demokratisk Grundlov?

Men derved blev det ogsaa. Derved blev det i en halv Menneskealder. Man havde højt og lydt kaldt paa Bonden; men den som ikke kom var Bonden. Han havde været saa vant til at lade Embedsmanden skjøtte alle andre Anliggender end netop de, som angik hans Gaard og Grund, og havde i det Hele taget fundet sig saa vel derved, at han endnu sværmede for Kristian den Syvendes lykkelige Dage, og overlod til Poeterne at kvæde om den nye Frihed, som han ingen Brug havde for. Grundloven af 1814 var — en Lov, et Embedsværk, og intet mere, en Lov, som det væsentlig blev overladt til dens Forfattere, Embedsstanden, at fortolke og forsvare paa Thinge. Aaret 1814 betegner i ingen væsentlig kulturhistorisk Retning noget Vendepunkt i det norske Folks Liv, hverken i dets politiske Liv eller i Literaturen. Ja dersom Poesien skal kunne frigjøre et Folk, saa var det i disse Aar ikke det norske, men det danske Folk, som var frigjort. Thi hvor havde ikke Oehlenschlägers Optræden, og det overordentlig blomstrende literære Liv, som fulgte efter den og

for en stor Del var vakt ved den, udvidet det danske Folks aandelige Synskreds! Og hvor fuldkommen spidsborgerlig var ikke vor Literatur bleven ved Siden deraf! Den eneste af denne Periodes Digtere, som havde Talent, Novellisten Mauritz Hansen, var dog væsentlig Underholdningsdigter; de Andre smage af ingen Verdsens Ting, og om dem alle gjelder det, at de manglede den første nødvendige Betingelse for historisk Betydning: de gav ikke Folket noget at tænke paa. — Det er en meget merkelig Kjendsgjerning, at den Vækkelse, som Oehlenschläger fremkaldte i det danske Kulturliv, uagtet hans Digtning sikkerlig fulgtes med stor Interesse af den intelligente Del af den norske Almenhed, er gaaet saagodtsom sporløst hên over vor Literatur — til den Dag idag. Det Folk, hvis gamle Historie er rigest paa storartede Begivenheder og udprægede Personligheder, har indtil de sidste Tider udrettet mindst for at fornye dem gjennem Digtekunsten, og medens den danske Digtekunst, strax den igjennem Ewald begynder at røre sine Vinger, søger hen til Oldtiden, har den norske Digtning, lige til de seneste Aar, væsentlig været knyttet til det Reelle og Forhaandenværende. Saaledes i forrige Aarhundrede, saaledes lige til den nærværende Generation, og

saaledes da ogsaa i de første Decennier af dette. Men nu var Forskjellen den, at medens den «Frihed», det forrige Aarhundredes Digtere besang, var noget Primitivt og Naturgivet, og altsaa dog havde et poetisk Element, saa havde de nu, efter 1814, faaet Konstitutionen at drages med, d. e. en borgerlig og politisk Frihed, som — kun var et Skin, fordi den blot existerede i Kraft af et Lovbud, og ikke havde faaet Liv i Folket. Deraf det Opskruede og Pedantiske i den Tids patriotiske Poesi; deraf det kjedsommelig Spidsborgerlige i denne Tidsalders Nationalsang, Bjerregaards «Sønner af Norge», modsat det halv Løjerlige, halv Elskværdige i Nordahl Bruns Sang. Thi i denne er Spidsborgerligheden i sit Element, naar den klapper sig paa Maven i Følelsen af sit Velbefindende; hos Bjerregaard er det Spidsborgerligheden som politiserer; den gjør sig vigtig og bliver kjedelig.

Men imidlertid var den nye Generation voxet frem, en Generation, for hvilken Grundloven var et Kald og en Forjettelse, og med den var Forjettelsernes Digter fremstaaet. I Tiaaret fra omtr. 1830 er det Henr. Wergeland, som udelukkende behersker den poetiske Literatur, saa udelukkende, at ingen anden Digter kan nævnes ved Siden af ham. (Thi

Welhavens «Norges Dæmring» var i Forhold til hans Digterliv kun en Forberedelse). Og hvilke var hans Udgangspunkter? De samme som de norske Digteres i forrige Aarhundrede! Den samme idylliske Glæde i Betragtningen af «Folkets» Liv og Sysler, den samme urokkelige Tro paa «Odelsbonden» som Norges Palladium, med eet Ord, den samme Slags Norskhed. Man vilde lettere have bemerket dette, end almindelig synes at være Tilfældet, hvis der ikke havde været en saa overordentlig Forskjel mellem ham og hans Forgjængere med Hensyn til de poetiske Midler. Hos disse bliver Stilen let til en konstant Fraseologi; hos ham er der Originalitet og Nyhed i hver Linje. Men fornemmelig ligger Forskjellen deri, at medens hans Forgjængere blive staaende i Idyllen, eller i det Høieste kun kan bringe den Bevægelse ind i den, som fremkommer ved at betragte Folkets Liv fra det statsøkonomiske Standpunkt, som Næringsvej — hvilket da bliver til Prosa — træder dette Idylliske i Wergelands Digtning ud i Konflikter med andre Verdensmagter, politiske og sociale, for gjennem disse Konflikter at hævde baade sin ideale Gyldighed og sin Ret til selv at være en politisk og social Magt. Dette er den bevægende Kraft i hans Digtning. Den kan vist-

nok ikke saa ligetil paapeges i det Enkelte, hvor Hovedakcenten selvfølgelig falder paa det Idylliske; men den sees i sin fulde Klarhed, naar man betragter hans borgerlige og literære Liv saaledes som det maa betragtes for at forstaaes: i dets Helhed, man kan sige som et fortløbende Digt, hvor det bliver en Tilfældighed, enten hans Livsbetragtning slaar ud i en Handling eller i et Digt. Hint Oprindelige og Naturgivne, der hos Wergelands Forgjængere er noget i sig selv Hvilende, er i hans Liv opfattet som en Rettighed, med Krav paa at være en Samfundsmagt. Dette er det store Fremskridt, det store Fremskridt til en fyldigere Nationalbevidsthed: det «Folkelige» er ikke længer blot et poetisk Fænomen til Besyngelse, men et samvirkende Moment i Statslivet; Bonden skal tillige være Borger. Wergeland var en saa universelt anlagt Natur; hans Geni var saa gjennemtrængt af det 18de Aarhundredes filanthropiske og liberale Ideer, at han ikke kunde slaa sig til Ro med blot at anlægge de fædrelandske Forholds Maal paa sin Verdensanskuelse, men søgte den bekræftet paa den bredeste verdenshistoriske Basis («Skabelsen, Mennesket og Messias») og stillet i den mest mangeartede Belysning under de forskjelligste Kulturforhold; — thi hvor

i Verden færdes ikke hans Fantasi? — men saavist som hans første større Digtning (Sinclars Død) er saa overstadig en Bondeforgudelse som Nogen kan forlange, og hans sidste (Fjeldstuen) en Bonde-Idyl, saavist var dette hjemlige Liv mellem Fjeldene, med dets særegne Friskhed og dets særegne Hygge, den fyldigste Form for hans Livsideal:

> O Jordens Paradiis, en Plet,
> jeg havde dyrket selv;
> en Halmhat og en Kofte graa,
> en Hytte ved en Elv!

Det er skrevet i Storms og Zetlitz's Aand. Men Forskjellen er, som sagt, den store, at denne idylliske Tilværelse, i det gjenfødte Fædreland, er seet under Almenaandens Synsvinkel; han er paa eengang Naturlivets, det oprindelige Livs utrættelige og uudtømmelige Lovsanger, og i Ordets ædleste og dybeste Forstand det borgerlige Livs Digter. Den «Frihed», som hans Forgjængere ogsaa idelig førte paa Læben, er her ikke alene den naturgivne, men tillige et politisk Krav: derfor er han i de forskjellige Perioder af sit Liv snart blandt de ivrigste Forkjæmpere for Bondestandens politiske Ret, snart virkende som dens Lærer og Opdrager, og her træffer han, hvad

Aand og Tone angaar, nær sammen med Zetlitz, tildels ogsaa med Storm*) og Claus Frimann. Ja i de senere Aar af hans Liv træder det politiske Element saa sterkt tilbage, at hans Stil, som i Bladet «For Arbejdsklassen» paafaldende minder om Zetlitz's «Sædelære» (i «Sange for den Norske Bondestand», 1795), og skulde der nogensteds hos Wergeland findes et Snev af Spidsborgerlighed — den

---

*) Se f. Ex. følgende Parallel mellem to Digte, der begge er skrevne til Minde om driftige Jorddyrkere:

Storm, Nils Lembaks Vise:

Stor for hans Aand blandt alle Nærings-Stænder
Var den som i sit Ansigts Sved
Fremlokker Brød med arbeidsvante Hænder,
Og giør sin Stats Lyksalighed.
Thi uden Brød hvad er et Land?
Var Mundheld for den kloge Mand,

Wergeland, Niels Justesen:

I Svartmyr erobres den gamle Glands,
paa Heden en Landekrands,
og Norriges Skattelande,
de ligge her indenlands.
Ja Kornaxet er
de dejlige Fjer
som hæve dig atter, du Ørn!
da blikker du ned
paa Frihed og Fred,
paa glade og mætte Børn.

Tonen er den samme, kun et Par Oktaver højere hos Wergeland.

eneste Fejl som jeg tror man hidtil ikke har opdaget hos ham — saa er det her.

Det næste Skifte i vor Literatur gaar — i samme Retning. Asbjørnsen og Jørgen Moe samlede Folkesagn og Eventyr, og gjennem dem opdagedes en ny Verden: Folkets Fantasiliv. De tidligere Digtere havde naturligvis kjendt den, men ifølge Tidsaandens Retning kun som en ethnografisk Kuriositet, og kun leilighedsvis benyttet f. Ex. Huldren som en anden Indklædningsform, ganske som de vilde benyttet Muser eller Nymfer. Hun var en Talemaade. De havde dog sørget for hendes Toilette; Nordahl Brun iklæder hende et sortspettet Gaupeskind om de trinde Skuldre, og giver hende en Grankvist i den højre Haand og i venstre en trekantet Marmorsten, og Edv. Storm indfører hende i sin «Sang om Jøndalen» iført «blegrødt Taft, som flagrer ned til Saalen, der er bundet med Guldlidser, et søgrønt Baand om trinde velskabte Beltested, en Rose i den krusede Lok, Smaragd og Onyx paa Alabasterbarmen, og en Strengeleg af finest Gran og Filsben» — hvilket minder om den brasilianske Dronning von Saba med sine Alabasterhænder, eller den longobardiske Jomfru Rosimundia. I Forhold til Folkets Liv var Sagn-

verdenen for dem (som for Wergeland) intet andet end Overtro:

> **Tritoner, Havfruer, Naider,**
> **Forsvandt i de lysere Tider**

siger Nordahl Brun. Ingen af dem havde nogen Anelse om, at disse Fantasibilleder var det nødvendige og adækvate Udtryk for Folkets ejendommelige Naturbetragtning, eller, rettere sagt, for dets uvilkaarlige Naturstemninger, at det var Syner, «som baade den Troende og den Vantro, skjønt hver paa sin Maade, kan se hensmelte i Landskabet» *). Thi deres Natursands, som Tidens i det Hele taget, havde kun Forstaaelse for Naturen som virkende i Menneskets Tjeneste. Naturensomheden, der er denne Digtnings rette Spiregrund, var for denne i Ordets videste Bemerkelse selskabelige Tids Børn hæslig og frastødende. Det var Welhaven forbeholdt, at blive Folkelivets Frigjører i denne Retning. Blomsten af hans Digtning, der ligger som en Spire i hans symbolsk-naturbetragtende Poesi, er netop de Digte, der mer eller mindre umiddelbart knytte sig til Sagnverdenen. Saaledes gaar hans Digterliv saagodtsom noget andet i Retning af «Norskhed», og det er en højst overfladisk Betragtning, naar man mener særlig at

*) Welhaven. (Samlede Skrifter, VII, 151).

karakterisere Wergelands Digtning med dette — Øgenavn eller Hædersnavn, som man tager det. Thi Begges Endemaal var at klargjøre Begrebet om det Folkelige, om end i vidt forskjellig Retning; Begge søgte det Folkelige der, hvor deres Forgjængere havde søgt det, og ingen Norskhedsivrer har talt sterkere Ord i den Retning, end netop Welhaven, naar han priser «den Kjernekraft, der bor i den ublandede norske Stamme, og hvori vi Alle pleje at sætte Landets Stolthed og Fortrøstning». (Samlede Skrifter II, 357). Begge har ogsaa det tilfælles, at deres Digtning er knyttet til og har modtaget sterke Impulser fra almeneuropæiske Kulturbevægelser; de havde begge denne ægte nordiske Trang til, som Wergeland kalder det, «at skue frit og vidt ud i Verden»: Wergeland mod det historiske og politiske Liv, Welhaven mod Bevægelserne i Kunstens og Literaturens Verden, fornemmelig da i den tydske Literatur (Nyromantikerne, Gøthe), og de vendte hjem til sine Fjelde, den Ene med Historiens Bekræftelse, den Anden kunstnerisk orienteret og optugtet, men Begge for hver paa sin Maade at gjenfremstille, fra nye Synspunkter og med et fyldigere Indhold, det samme Ideal, som deres Forgjængere havde besunget: «Den ublandede norske Stamme, hvori vi Alle

pleje at sætte Landets Stolthed og Fortrøstning«

Dette Ideal er vore Digteres første Kjærlighed — og snart sagt deres sidste. Thi hvorhen fører det næste Skifte, det, som vi tildels leve midt oppe i? Det er en Fremgang i samme Retning, mod de samme Livsbilleder. Saa bestemt end alle de tidligere Digteres poetiske Tankeliv er knyttet til «Folkets», d. e. Bondens Livsforhold, saa tydelig vi end kan efterspore en Udvikling i Opfatningen, saa har de dog alle eet tilfælles: det er endnu kun saa at sige Bonden *in abstracto*; den Enkelte træder ikke frem, eller hans Fremtræden har en anekdotisk Karakter, i spredte og tilfældige Træk, som et flygtigt Bekjendtskab paa en Rejse. Et Skridt stod tilbage, at give os et Billede af «Folket» gjennem Personligheder, opfattede ikke alene gjennem Beskuelsen af det daglige Livs Gjerning, men efter sit dybeste Livsindhold, opfattede ikke alene som det folkelige Liv efter de naturlige Vilkaar arter sig i sin Almindelighed, men saaledes som den og den bestemte Individualitet udvikler sig under disse Vilkaar til den og den bestemte Karakter. Og denne Fremgang er skeet gjennem Bjørnsons Noveller. Her er alle andre Synspunkter skudte tilside for at finde det rent Menneskelige; hvad der hos de tidligere Digtere væsentlig er holdt i

sin lyriske Almindelighed, fremtræder her gjenskabt i den Enkeltes individuelle Tankeliv, og derigjennem er det sidste Skridt gjort til Bondens poetiske Emancipation.

I de senere Aar, ved Ibsens Optræden og Bjørnsons senere Digtning — for ikke at nævne andre Tegn — er der tydeligvis indtraadt en Krise; men det er sagtens endnu for tidligt at bestemme dens Karakter og afgjøre hvorhen den leder, og det vedkommer desuden ikke mit Emne.

— Der er et langt Stykke Vej fra Tullins Melicerta til Synnøve Solbakken; men jeg tror at have paavist, at Vejen er der, at det i lang Tid har været en sterkt fremtrædende Ejendommelighed hos de norske Digtere, dette stadige Sigte paa det Folkelige. Det giver deres Produktion et Præg af Ensformighed, og med dette for Øje maa man vel sige at der er en vis Fattigdom ved vor Literatur, sammenlignet med andre Kulturfolks. Men paa den anden Side er der ogsaa noget Tiltalende ved den trofaste Kjærlighed, hvormed de har behandlet dette Emne, og ikke sluppet det, før det er blevet udtømt, og vor Literatur har i denne Retning i heldige Perioder frembragt Digtninge af saamegen Originalitet, Ynde og Friskhed, at vi dog nok tør sige, den udfylder sin Plads i Verdensliteraturen. Og dens Ad-

komst dertil skriver sig ikke fra igaar. Det er noget enhver Nordmand, der har Syn for vort Folks Udvikling, føler, at saadanne Ytringer som den af en bekjendt dansk Kritiker, at «den norske Literatur begynder med Synnøve Solbakken», er hule Fraser. Norskheden i Literaturen begynder ikke med den nulevende Generation, heller ikke i 1830, endnu mindre i 1814; den er hundrede Aar gammel. Og derfor kan vi Nordmænd ikke finde os i, ikke engang med Hensyn til det forrige Aarhundredes Literatur finde os i, at man rører Norsk og Dansk sammen, eller rettere sagt med et Par Komplimenter til Nordmændene uden videre indregistrerer deres Virksomhed i Fællesliteraturen under den danske Kulturs Overhøjhed. Det er tvertimod et merkeligt Fænomen, som baade Danske og Nordmænd burde glæde sig over, at disse to Nationers Arbejde for den fælles Kulturudvikling er saa bestemt præget af hvert Folks Individualitet, at man, dersom man vil sammenligne deres Udviklingsgang med en Flod, i hvis Leje to Elve er flydte sammen, dog saagodtsom lige fra deres Sammenløb og til det Punkt, hvor vi nu befinde os, kan se Begges Vande flyde jevnsides, uden at blandes, Begge forskjellige i Temperatur og Farve.

II. Polemisk Efterspil.

Der er i de senere Tider, fornemmelig paa Foranledning af de Undersøgelser, norske Historikere og Literater har anstillet angaaende Norges kulturhistoriske Forhold under Foreningen med Danmark, fra dansk Side fremkommet adskillige Udtalelser angaaende dette Emne, som just ikke tyde paa, at der kan være Tale om at indrømme Nordmændene, hvad det lader til enhver norsk Sagkyndig finder at være Norges uomtvistelige Ret. Og det var jo heller ikke at vente, at det skulde gaa anderledes ved denne Lejlighed end det plejer at gaa under alle andre Tvistigheder, som i Almindelighed kun tjene til des yderligere at befæste de Tvistende i deres Anskuelser. Dertil kommer, at der for Tiden i Danmark, fornemmelig blandt den yngre Slægt, raader en Nationalitetsiver, som nu mindre end nogensinde taaler en ublid Berørelse, en nervøs Danskhed, der minder om vort eget Norskheds-

raseri i Aarene 30, skjønt den rigtignok, da den har et langt større Fond af Intelligents, er sat ganske anderledes grundig i System — hvilket da ogsaa gjør Sygdommen desto mere lumsk og haardnakket. Man finder Nordmændenes Krav paa en selvstændig Lod i den fælles Kulturudvikling at være grundede i en smaalig Nationalforfængelighed, og man forarges over den ringeste Tvivl, der fra norsk Side ytres om det danske Aandslivs absolute Overhøjhed i forrige Aarhundreder. — De Herrer, der tale saa store Ord om det danske Aandsliv, har formodentlig selv sunget om hin Tid, da Danskheden «tyggede Sul fra Fremmedes Bord», og der findes neppe nogen dansk Literærhistoriker, som ikke klager over dette samme Aandslivs Armod i forrige Tider; men ikke saa snart vove Nordmændene at efterspore sin begyndende Selvstændighedsfølelse i Foreningstiden, før «det danske Aandsliv» svulmer ud til en Magt, som absorberer alt hvad norsk vil være, lige til Navnet.

Det var en af det unge Danmarks Bannerførere, Hr. Clemens Petersen, som sammenfattede Paastanden paa Danmarks Supremati i den fyndige Ytring: «Den norske Literatur begynder med Synnøve Solbakken», hvorved han med et kjækt Pennestrøg kasserede alt,

hvad vi havde indbildt os var norsk Literatur, lige til Midten af indeværende Aarhundrede. Maaske er Hr. Cl. Petersens Aandrigheder ikke længer gangbar Vare i Danmark; men en anden Forfatter, som vel maa henregnes til de anseeligere blandt den yngre Slægt, Hr. Rudolf Schmidt, har adopteret Ytringen, og i Anledning af en Undersøgelse om «Norskheden før og nu», i Tidsskriftet «For Idee og Virkelighed», proklameret, at det forholder sig saa: «Derved har det sit Forblivende».

Disse Udtryk er jo imponerende som en kongelig Resolution, men lidet overbevisende, og jeg kan kun svare: Deres Durchlauchtighed maa have os undskyldt; vi kan ikke forsvare for vor Samvittighed at sige ja og Amen.

Mere er der at sige i Anledning af en senere Udtalelse af Hr. S. Birket Smith, som i 2den Udgave af det monumentale Verk «Grevens og Friherrens Komedie» har værdiget de norske Oprørere en Smule omstændeligere Gjennemfugtling.

Til sit første Angreb paa Nordmændene har Hr. Birket Smith fundet Anledning i nogle Ytringer i et (nu indgaaet) norsk Ugeblad «Vort Land», hvor det blev udtalt, at Holberg «ikke sluttede sig til en i den danske Literatur begyndt Retning», eller fortsatte en for

denne ejendommelig Udvikling», eller overhovedet «bragte Spirer til Modenhed, der inden hans Tid vare komne tilsyne i Danmarks Aandsliv». Jeg indser ikke, hvorfor Hr. Birket Smith netop har søgt saadanne Udtalelser i et norsk Tidsskrift — medmindre det skulde være skeet for strax paa Forhaand at kalde danske Fordomme til Hjelp. Thi naar han præciserer disse Anskuelser som særlig norske, er det ikke urimeligt, at hans Publikum strax kommer i den belejlige Stemning, hvis Omkvæd er: norsk Nationalforfængelighed, norsk Norskhed o. s. v. Men det er hverken, som Hr. B. Smith siger, «i de senere Aar» eller «ikke mindst skarpt fra norsk Side», disse An skuelser er komne til Orde, men tvertimod for en rum Tid siden, og netop mest skarpt fra dansk Side. Istedenfor at øve sin Tapperhed paa en anonym Forfatter i et glemt Blad, burde han have søgt en sterkere Modstander blandt sine egne, og han kunde fundet ham i Danmarks lærdeste og mest anseede Literærhistoriker, N. M. Petersen, som for længe siden har udtalt det Samme, meget skarpere og meget omstændeligere begrundet. Han vil der kunne finde det udsagt af en Mand, hvis danske Sindelag og Kjendskab til «dansk Aandsliv» han neppe vil drage i Tvivl, at Holberg

var «paa egen Haand modnet i et ensomt Liv langt fra Fædrelandet», at han i denne saakaldte danske Kultur kun fandt «Øde og Tomhed eller Pedanteri og ufrugtbar Lærdom»; at han «egentlig ikke har noget at skaffe med den danske Dannelses Bannerførere»; at «det er aabenbart, at Holberg brød med det Gamle» o. s. v., og han vil ved Siden deraf jevnlig kunne finde udtalt en Klage over, at Holberg var fremmed for den egentlige danske Folkeejendommelighed: «det som vi kalde vort og ikke kunne andet end elske», «netop det som vi hos Holberg savne». «Alt skulde have faaet et andet Udseende», dersom man havde bygget videre paa Grundlaget af «det ægte danske». «Den danske Literatur læser han ikke, og naar han læser den, væmmes han ved den». «For ham er der noget andet at gjøre, end at fortsætte det Gamle; han skaber noget Nyt», O. s. v., o. s. v.*)

Det her Anførte faar være nok til at opfriske i Hr. B. Smiths Erindring, hvad han i sin patriotiske Iver for at hævde «det danske Aandsliv», som en Faktor i Holbergs Liv formodentlig har glemt. Han vil da vel ikke

*) Se «Bidrag til den danske Literaturs Historie», 2den Udgave, IV, Pag. 37, 556, 363, 364, 366 og 367.

længer kalde denne Anskuelse en «løs Paastand». Hans egne Paastande er derimod saa løse som vel muligt, hvilket han forresten paa en Maade selv erkjender, idet han stiller en nærmere Begrundelse i Udsigt. Vi faa da folde vore Hænder og vente. Men med Hensyn til Forudsætningerne for det mest Gjennemgribende ved Holbergs Virksomhed, hans Indflydelse som komisk Digter, ser det dog ud til at Hr. B. Smith har givet os alt det han har — nemlig «Grevens og Friherrens Komedie», og naar han i denne Bagatel finder «Vittighed og ægte komisk Kraft», saa kan man trøstig overlade det til enhver uhildet Læser at afgjøre, om ikke hans patriotiske Begejstring har løbet af med hans sunde Forstand. At Stykket «i sin Tid har været en højt skattet og læst Satire», vil vi derimod gjerne tro, og med Hensyn herpaa er det en meget fortjenstlig Gjerning af Hr. B. Smith, at han har draget det frem for Lyset igjen. Thi vi har her et slaaende Vidnesbyrd om, hvor aandsfattig den Slægt var, som Holberg havde at opdrage, naar den kunde finde Behag i en saadan Trivialitet af nederste Skuffe.

Det er en Formel, hvormed man meget nemt kan affærdige det hele Spørgsmaal, den, at en folkelig Digter nødvendigvis maa være

et Produkt af sit Folks Aandsliv, og Hr. B. Smith er inde paa denne nærliggende Betragtning, naar han taler om, at Holberg dog i det Mindste for nogen Del maa have støttet sig til «den Dannelse, i hvilken han selv var opvoxet» *). Men der findes Undtagelser ogsaa fra denne Regel. I vort eget Aarhundrede har vi oplevet, at en engelsk Digter, Shakespere, er bleven fuldstændig optagen i det tydske Aandsliv og har udøvet en ligesaa stor Indflydelse derpaa, som paa sit eget Folks, har været en ligesaa folkelig Digter der som i England. Med en saadan Digter kan dette dog kun ske ved en langsom Opdragelse gjennem Generationer; men hvor det gjelder en komisk Digter, kan det gaa ulige lettere. For det første fordi den komiske Poesi, den rene, naiv-komiske, deri er forskjellig fra al anden, at den er almenfattelig. Den lyriske, alvorlige Digtning kan være saa inderlig knyttet til de fineste, ubeskrivelige Rørelser i en Nations ejendommelige Gemytsliv, at det bli-

---

*) I Bergen nemlig, samt i Gudbrandsdalen og paa Voss. Men fandtes der nogen særlig dansk Dannelse i Bergen? Den er vanskelig nok at finde i selve Kjøbenhavn paa de Tider. Var der nogen anden end den latinske, han fik paa Skolen, var den vel snarere — bergensk.

ver ligesaa umuligt at gjøre en Fremmed delagtig i den, som at fortælle en Melodi. En Franskmand vil rimeligvis — alle ydre Betingelser naturligvis givne — aldrig kunne forstaa et Digt som Oehlenschlägers St. Hans Aftens-Spil, ligesaavist som en Nordbo kun i de færreste Tilfælde vil kunne fatte, hvad der begejstrer Franskmændene i en Tragedie af Racine. Men det Komiske forstaaes strax, uden Forberedelse, fordi det hviler paa noget fælles Almenmenneskeligt, paa den sunde Menneskeforstand, *le sens commun*. Molières komiske Digtning — jeg taler ikke om den i streng Forstand satiriske — er hele Europas aandelige Ejendom, og Holberg har været en folkelig Digter i Tydskland. — Altsaa er der intet i Vejen for at sige, at Holbergs Publikum strax forstod ham, paa samme Tid som man mener, at hans Udvikling har gaaet i ganske andre Spor end «det danske Aandsliv».

Og paa den anden Side, eller naar vi se Tingen fra Digterens Standpunkt, er der heller intet i Vejen for at sige, at en Fremmed kan have et skarpere Syn for et Folks komiske Sider, end Folkets Egne. Sympathien med det Hjemlige, det Folkelige, der er en bevægende Kraft hos den lyriske Digter, kan netop være en Hindring for det rent komiske

Syn*), og det at være fremmed, at staa udenfor, kan for den komiske Digter være et meget gunstigt Vilkaar, fordi det at staa udenfor kan være det samme som: at være uhildet, og gjennem Uhildetheden overlegen, hvilket igjen giver det frie Syn for Selvmodsigelsen, som er Hovedmomentet i den komiske Livsopfatning. Jeg vil tage et Exempel fra noget mindre, som er hendt i vor Tid. Den danske Forfatter Erik Bøgh skrev for endel Aar siden en dramatisk Bagatel**), hvori Hovedfiguren er en norsk Spidsborger eller snarere Storskryder. Det Hele er en løst henkastet Skisse, men den rammer med saa slaaende Sikkerhed, at Skildringen øjeblikkelig slog an i det norske Publikum; Navnet Bjerkebæk er gaaet ind i vort Sprog, og der findes neppe nogen civiliseret Nordmand, der ikke kjender det som en almenfattelig Betegnelse for visse komiske Sider ved den norske Folkekarakter.

---

*) Hvis den ikke gjennemtrænger den komiske Opfatning, og frembringer Humoren, hvilket netop er det Holberg mangler. Man har villet finde Spor deraf f. Ex. i «Jeppe paa Bjerget»; men det er et stort Spørgsmaal, om det ikke er en moderne sentimental Opfatning, der her har digtet noget ind, som Holberg aldrig har tænkt paa.

**) «En Kaprice».

Der er jo flere af vore anseeligere Digtere, som har havt Syn for komiske Sider ved vore Tilstande (Wergeland, Welhaven, Ibsen); men ingen af dem, ikke engang den sidstnævnte i det langt betydeligere Digt «De Unges Forbund», har givet os en saa populær Typus, som den danske Digter i nogle Pennestrøg. Er der nu noget paradox i at sige, at dette lykkedes for ham, den Fremmede, netop fordi han var fremmed og ikke paa nogen Maade var i Slægt med Bjerkebæk? — hvilket det vist vil fornøje Hr. B. Smith at høre mange af os i større eller mindre Grad er heroppe. Men i saa Fald er det let forklarligt, at vore Egne ikke kunde gjøre det saa godt, da det altid er vanskeligt at gaa ud af sit eget Skind. Vi kan kun, i Parenthes sagt, ønske, at en norsk Digter vilde gjøre Kontravisit i Danmark, hvor han vil finde adskillige unge Medlemmer af den samme Familje, som endnu ingen Anelse har om Slægtskabet.

Det forekommer mig altsaa klart, at hin Sætning om en Digters Forhold til Folkets Aandsliv for den komiske Digters Vedkommende er modtagelig for betydelige Modifikationer, og indtil Hr. B. Smith har gjort nye Opdagelser, vil vi fremdeles holde os til de gode gamle Facta: Holberg var fød i Norge,

af norsk Æt, af Naturen udrustet med den skarpe komiske Sands, som er et fremtrædende Træk i det norske Folkenaturel, og som har aabenbaret sig gjennem dets Literatur, ligefra Folkeeventyrene til den seneste Tids Digtning; opvoxet i Norge til en moden Ynglingealder, senere udviklet «i et ensomt Liv langt fra Fædrelandet», kom han til Danmark og forefandt der et Aandsliv, som han var fremmed for, og som han ingen anden Brug havde for, end den, at han tugtede dets Brøst og Unoder. Saalænge man intet andet har at stille mod denne baade af danske og norske Literærhistorikere hævdede Betragtning, end saadant som «Grevens og Friherrens Komedie» — saalænge er det ligesaa meningsløst at kalde ham (i større eller mindre Grad) et Produkt af den danske Kultur, som at sige, at den der bruger Riset er et Produkt af den der faar Ris. Det plejer jo ikke at være Forholdet her i Verden.

Man har jevnlig udtalt Forundring over det maaske i alle Landes Kulturhistorie enestaaende Fænomen, at vor Literatur begynder med en komisk Digtning. Det forekommer mig, at der ikke er noget forunderligt deri, naar man ikke glemmer dette, at denne Digter var bleven fremmed iblandt os, og kun

derved var knyttet til vort Aandsliv, at han forstod vort Modersmaal bedre end vi selv.

Vort Aandsliv, vor Literatur, vort Modersmaal — med Hr. B. Smiths gunstige Tilladelse. Men det er mere end han kan finde sig i. Thi han frakjender Nordmændene al Ret til at sige, at deres Folkeejendommelighed har fundet noget Udtryk gjennem dette Sprog, og at tale om en dansk-norsk Fællesliteratur er i hans Øjne ligesaa uhjemlet, som om man «vilde tale om den dansk-jydske eller dansk-fynske Fællesliteratur». Norges Deltagelse i den danske Literatur er «ikke i noget væsentligt Punkt at betragte anderledes end de virkelige danske Provindsers». «Nordmændene opgave deres Sprog» (som man skifter Frak?) «for at antage det danske»; «Sproget var altid og udelukkende dansk, og derfor var Literaturen det ogsaa». Hvorpaa der følger mange knubbede Ord til Nordmændene. Det er ham saa omtrent ubegribeligt, «hvorledes den Nationalfølelse maa være beskaffen, som kan øse nogen Tilfredsstillelse af den Slags Gjøglen med Ord og Begreber», og han erkjender, det var bedst for ens eget Velbefindende «at tage det hele Erobringsforsøg udelukkende fra den komiske Side, naar man blot var i Stand dertil»; men da han ikke er i Stand der-

til, saa foretrækker han at blive vred, og finder i sin Vrede ud, at norske Forfattere har paastaaet, der ikke *er* noget dansk Sprog, idet dette Sprog egentlig var norsk, hvoraf han da faar en bekvem Anledning til at erklære, at «den Dristighed, der udfordres hertil, kun synes at kunne være Vanvidets». — Potz Slapperment!

Jeg for min Del antager ikke, at Hr. B. Smith er gaaet fra Forstanden, men kun at han ikke ved hvad han siger, eller ikke har tænkt sine Tanker tilende. Thi Konsekventsen af hans Paastand er, som ogsaa en meget æret Samtidig*) har bemerket, intet mindre end den, at vor hele Literatur til den Dag idag, som norsk Literatur betragtet, reduceres til hvad der er præsteret i Landsmaalet. Det kan ikke hjelpe, at vi, fornemmelig i senere Tider, har forsynet vort Skriftsprog med endel særlig norske Gloser (som tilmed ofte er søgte og affekterede); det uendelig langt overvejende Ordforraad har vi tilfælles med den danske Literatur. Vil Hr. B. Smith virkelig vedkjende sig denne Konsekvents? Den danske Uvidenhed om norske Forhold kan ofte være tyk; men en Mand som Hr. B. Smith vil dog vel

*) Skilling-Magasinet.

ikke mene, at vi endnu den Dag idag ingen Ret har til at kalde dette Sprog vort, det Sprog, hvori vi har bygget Land med Lov, hvori vi har udarbejdet vor Ejendommelighed, i Digtekunst og Historieforskning, det Sprog, som for hvert socialt Fremskridt der gjøres, for hver Jernbane som bygges, for hvert Skolehus som rejses, Aar for Aar tager mere og mere af det oprindelige Folks Tankeliv ind under sit Omraade. Er Sproget dansk, saa er Literatureu det ogsaa, siger Hr. B. Smith; følgelig maa han gjøre rent Bord heroppe, tage det altsammen med sig til Kjøbenhavn og lade os sidde igjen paa den bare Bakke med et halvt Snes fattige Maalstrævere.

At et og det samme Sprog kan tilhøre to forskjellige og selvstændige Nationaliteter, høres jo forunderligt; men vil man ikke, for at overholde den vedtagne Formel: «som Sproget er, saa er Folket», gaa ind paa den ovennævnte monstrøse Konsekvents, saa maa man slutte, at der ogsaa her maa være foregaaet en Aberration, at ogsaa denne Regel har sine Undtagelser. Og vi staa netop her foran en saadan Undtagelse, der har sin Grund i et ganske særegent kulturhistorisk Fænomen.

Det Forhold, hvorom her handles, faar nemlig et ganske forskjelligt Udseende, efter-

som man betragter det fra et blot lingvistisk og ethnografisk Standpunkt, eller fra et almenkulturhistorisk. Fra begge Synspunkter betragtet er det nu vildledende, naar Hr. Birket Smith siger, «at Nordmændene opgave deres Sprog for at antage det danske». Ved «Nordmændene» kan der jo her ikke menes det store Folk, men den norske Borgerstand. Men denne var ved den Tid, da der i det Hele taget kan være Tale om en norsk Borgerstand, for en langt overvejende Del en indvandret Befolkning, af samme Slægt som den blandede Race, der fra Reformationstiden og tidligere havde begyndt at danne sig i de danske Kjøbstæder, og de Nordmænd, der «opgave deres Sprog for at antage det danske», var et forsvindende Antal Indflyttere fra Landet. Den danske og norske Borgerstand — vor Kulturs og Literaturs Bærere — har begge en Genealogi, som endnu den Dag idag for Manges Vedkommende har en sterk Affinitet til Peder Paars's,

Hvis Far og Mor var jydsk, men Farfar var en Bremer,

og vil man udtrykke sig med lingvistisk Stringents, saa siger man: dens Sprog var dansk. Men vil man se Sproget som Udtryk for den aandelige Udvikling gjennem mange Genera-

tioner i disse to Lande, saa medfører det kun Forvirring at slaa sig til Ro med en Betegnelse, som kun rammer Ordforraadet og den grammatiske Bygning. Hr. B. Smith henter en Parallel fra det franske Belgien og Schweiz, og det er unegtelig lykkets ham her at finde et Exempel, der er saa misvisende som man kan ønske sig. Thi Norge stod ikke som et Stykke fremskudt Danmark i umiddelbar Forbindelse med dette, som det franske Belgien og Schweiz med Frankrig. Norge laa meget langt borte fra Danmark, naturligvis med den Tids Samfærdselsmidler meget længere borte end det gjør nu; det stod i statsretlig Forbindelse dermed; det uddannede sin Embedsstand ved dets Universitet o. s. v.; men den Borgerstand, der efterhaanden akklimatiserede sig i Landet, i dets i Antal og Folkemængde stadig voxende Byer, levede dog i alle Henseender under vidt forskjellige Vilkaar. De Naturforhold, hvorunder den levede, Slægt efter Slægt, var vidt forskjellige, og maatte her som overalt i Verden øve sin Indflydelse; de Næringsveje, ad hvilke den, Slægt efter Slægt, naaede frem til et stedse voxende Velvære, var, som dens Levevis overhovedet, ogsaa vidt forskjellige fra den danske Borgerstands; de bragte den, indad, i en langt sterkere Berørelse med det op-

rindelige Folk, hvis Naturel og hele aandelige Habitus var vidt forskjelligt fra det danskes, udad i jevnlig Forbindelse med Lande (Holland, England, Frankrige), med hvilke den danske Borgerstand gjennem sine Næringsveje stod i saagodtsom ingen Berørelse, og hvorhen den da ogsaa lærte at vende Blikket, naar den voxende Velstand vakte Trangen til Dannelse. — At den ogsaa Slægt for Slægt optog i sig stedse flere Elementer af den oprindelige Befolkning, er sikkert nok, skjønt denne Blanding vistnok først i de sidste Decennier er bleven særdeles merkbar. Men dette havde ingen væsentlig Indflydelse paa Sproget — af den gode Grund, at disse to Sprog var saa nær beslægtede. Her kunde ikke være Tale om et voldsomt Sammenstød mellem grundforskjellige og udviklede Sprog, som i England mellem Angelsachsisk og Fransk, der langt om længe maatte forene sig i en rent mekanisk Blanding. Der behøvedes ikke mere end den Forskjel i Udtalen, som uddannede sig i Bysproget, for at de to Befolkninger med Lethed kunde lære at forstaa hinanden, og da blev det Bybefolkningens Sprog som beholdt Magten, fordi det var Kultursproget. Det gaar saa den Dag idag; thi uagtet der ganske sikkert i Tidens Løb vil udvikle sig et norsk Sprog, som er ster-

kere farvet af Landsmaalet end nu er Tilfældet, vil dog det fælles dansk-norske Sprog forblive Grundlaget; thi det erobrer fremdeles, altefter som Kulturen spredes over Landet, et større og større Omraade; det giver langt mere end det modtager, og skal vi vente til Maalstræverne har faaet dette Sprog udryddet, og Fremtidsnordmanden færdig, saa komme vi nok til at vente længe, inden vi, med disses og Hr. B. Smiths Tilladelse, faa Lov til at kalde vort Sprog og vor Literatur norsk.

Der var altsaa meget virksomme Momenter tilstede, som i Tidens Løb bidrog til at omdanne den norske Bybefolknings Nationalitet, uden at forandre dens Sprog. Denne Omdannelse er foregaaet langsomt som enhver naturlig Væxt; men dens Tilsynekomst i Literaturen se vi samtidig med vor Borgerstands sterke Opblomstring i forrige Aarhundrede, da Norges Folkemængde var stegen i Forhold som Danmarks sank, saa Befolkningen var noget nær lige stor i begge Lande, dets Skibsfart og Handel tiltagne i Forhold dertil, og dets Embedsstand væsentlig repræsenteredes af Norskfødte. Jeg har udførligere søgt at paavise dette i den ovennævnte Afhandling i «For Idee og Virkelighed», og jeg har endnu, fraregnet Hr. Rud. Schmidts ovenanførte Dictamen, intet

seet, der har kunnet rokke Rigtigheden af det Resultat, jeg der er kommen til, og som jeg forresten ikke betragter som min Opdagelse: at det er ved denne Tid, omtrent for hundrede Aar siden, den norske Nationalfølelse begynder at gjøre sig gjeldende i Literaturen; at det er fra denne Begyndelse vi — uanseet politiske Begivenheder — i en uafbrudt Udvikling kan følge vor Selvbevidstheds Udfoldelse til den Dag idag. Det var ved den Tid, norske Forfattere begyndte at udarbejde sin særlig norske Ejendommelighed i det fælles Sprog, det samme Sprog, som de skrive og tale den Dag idag, og er ikke dette Sprog derved blevet vor aandelige Ejendom, fordi om det ogsaa er dansk, saa maa jeg atter spørge: hvad vil Hr. B. Smith og Ligesindede gjøre med vor senere Literatur?

For Exempel med Wergeland? Han skriver dog vort fælles Sprog saagodtsom ublandet med særlig norske Udtryk, og hvad Aanden angaar, saa vil de Herrer, saafremt de vil gjøre sig bekjendte med hans Digtning, sikkerlig maatte indrømme, at den i det Store seet forholder sig som en Afslutning til den der sætter sine første Spirer hos de norske Digtere i forrige Aarhundrede; og da de nu har kondemneret disse som gode danske Priser, saa kan de trygt — ja saa er

det deres ubetingede Pligt, i Kraft af det samme «danske Aandsliv», som har fostret disse Digtere, at tage ham med paa Kjøbet.

Og med vore øvrige anseeligere Digtere er vi ikke bedre farne. Thi det Par hundrede norske Gloser i vort nyere Skriftsprog er vi vel enige om ikke bør være nogen Hindring, og de har allesammen, ligefra Welhaven til Bjørnson og Ibsen, staaet i en langt sterkere Rapport til det danske Aandsliv, end deres Landsmænd i forrige Aarhundrede, som midt i selve Kjøbenhavn kunde danne som en literær Stat i Staten, dengang da — for atter at regalere Hr. Birket Smith med et Citat af N. M. Petersen — «engelsk Dybde paavirkede det norske Gemyt og fremkaldte Parodiens Mesterverk»*). At de i det Hele taget har været sin meste Tid bosatte i Norge, gjør intet til Sagen; thi det Samme var i endnu større Grad Tilfældet med Tullin, J. N. Brun, Cl. Frimann, Zetlitz o. fl. De har staaet i en langt sterkere Rapport til det danske Aandsliv, af den gode Grund, at det danske Aandsliv *nu* er, hvad det ikke var i forrige Aarhundrede: en kulturhistorisk Magt. J. L. Heiberg, Hertz, Paludan-Müller,

*) Bidrag til den danske Literaturs Historie, II, Pag. 6.

Grundtvig, Kierkegaard — disse Navne betegne Bevægelser i det danske Aandsliv, hvis Indflydelse kan paavises hos alle vore betydeligere Digtere i senere Tider, Mand for Mand, og denne Indflydelse har noget ganske andet at sige, end dengang, da Danskheden stred og led i Johannes Ewald, den polare Modsætning til hine sunde og frejdige Naturer.

Altsaa bliver Summa Summarum som oven antydet, at vi ingen andre Digtere beholde tilbage, end dem som skrive utvivlsomt norsk: Vinje, Janson, Krohn m. fl. Dem kan vi altsaa med Tryghed kalde norske, hvorved vi da kan glæde os i Bevidstheden om at have en Literatur, som er den mest affekterede i Europa, saasom det er det Særegne ved disse Poeter (den første dog tildels fraregnet), at det Sprog, hvori de kvæde, ikke er deres Modersmaal, men maa kvædes ved Hjelp af Lexikon og Grammatik.

Jeg skjønner ikke, hvorledes Hr. Birket Smith kan slippe fra disse Konsekventser. Jeg vil indtil Videre leve i Haabet om at han ikke vil vedkjende sig dem; men da indser jeg ikke rettere, end at han ogsaa maa omgjøre sine Præmisser — skjønt det er langtfra mig at vente, at han vil indrømme de norske Fordringer i den Udstrækning, hvori de her er

fremsatte. Men det har jo ingen Hast. Sandheden er og bliver Sandhed, enten den anerkjendes sent eller tidlig*).

---

*) Længe efter at dette var nedskrevet, blev jeg af Hr. Rigsarkivar Birkeland gjort opmerksom paa en herhen hørende Udtalelse af en Autoritet *instar omnium*, nemlig R. K. Rask, i «Angelsaksisk Sproglære» (Stockholm 1817), hvor det heder (Pag, 11): «det fælles Sprog er maaske uddannet ligesaa meget ved Nordmænd som ved indfødte Danske». Og uagtet Rask fra sit (Lingvistens!) Standpunkt naturligvis kalder Sproget dansk, har dette dog ikke været ham til Hinder for at anerkjende Benævnelsen «Norsk», som naar han sammesteds Pag. 1 siger, at Angelsaksiskens Forhold til Dansk maa være ensartet med dens Forhold «til Norsk, som er det samme».

Polemik om Maalstrævet.

(I Breve til G., i Anledning af to Artikler om dette Emne i Aftenbladet, 19de og 26de Febr. 1876).

I.

Ligesiden vor nye Literaturs Begyndelse har vort Skriftsprog efterhaanden, gjennem vore bedre Forfattere, udviklet sig med stedse større Selvstændighed. Denne Udvikling er i de tidligere Decennier foregaaet roligt og umerkeligt, netop fordi den har været naturlig, saa umerkeligt, at vi har maattet lade Danskerne gjøre os opmerksomme derpaa. Men i de senere Tider har dette Sprog havt alt andet end rolige Dage. Vort Sprogs Literatur er en af de yngste i Europa, og har af den Grund ikke paa langt nær den Autoritet ligeoverfor hvilkensomhelst selvkaldet Reformator, som de ældre Nationers. Derfor har den Mistænkelighed ligeoverfor alt Traditionelt, som

er et af Tidens Særkjender, hos os ogsaa kunnet vende sig mod Sproget. Doktrinære Orthografer, som synes at skrive ligesaamegèt for Bogstavernes Skyld, som for Meningens, omgjøre dets ydre Form, hver efter sin Opskrift; genisyge Forfattere opfinde Ord og Vendinger, som ingensteds høre hjemme, og som vore danske Brødre tro er norske, medens de ofte er rent private Opfindelser, hvormed man søger at dække Mangelen paa virkelig Originalitet. Og den overordentlig frodige Avis-Literatur, der griber saa sterkt om sig, at man snart ikke læser andet end Aviser, og vil læse alt muligt i Aviserne, aabner sine gjestfri Døre for «enhver Pog», der har Lyst til «at give ud paa Prent sin Stilebog» og fuske i Literaturen, førend han endnu er færdig med sine Læreaar.

Her er rørte Vande for jer Maalstrævere at fiske i; thi eders fantastiske Forestillinger om at dette Sprog ikke tilhører os, faa et Skin af Berettigelse under denne Forvirring, hvor Sproget mangen Gang behandles som herreløst Eje, som enhver kan rive og flænge i efter Behag. De har i de ovennævnte Artikler i «Aftenbladet» sat disse Forestillinger i System, og jeg vil indrømme Dem, at De med Talent har forstaaet, fra Deres Stand-

punkt at give et Billede af vore sproglige Tilstande, mod hvilket det, jeg ovenfor har fremstillet, er lyst og trøsteligt.

Jeg vil i det Følgende søge at paavise, at dette Billede er falskt og uefterretteligt. At godtgjøre dette er forsaavidt et lidet lysteligt Arbejde, som man, naar man har at gjøre med jer Godtfolk, altid maa begynde fra nyt af, med de trivielleste Sandheder eller de mest aabenlyse Kjendsgjerninger, og jevnlig maa appellere til Læserens personlige Erfaring, fordi ingen anden Bevisførelse er mulig. Af den Grund vil jeg, baade for Læserens og min egen Bekvemmeligheds Skyld, tage lidt ad Gangen, og denne Gang indskrænke mig til at se lidt paa det Omraade, De udstikker for Deres Norsk.

Jeg vil begynde med hvad jeg vel maa kalde den mest latterlige af Deres Paastande, at Bysproget er et fremmed Sprog for «hver eneste en, som ikke netop er saa heldig at være opdragen i en dansk Familjekreds», at den, som ikke er saa heldig, «kun kan naa frem til Intelligents og Indflydelse ved at oversætte sig», og at som Følge deraf Byernes Middelklasser», der «stadig rekrutteres fra Landet» og altsaa «tale væsentlig Norsk», ikke kan naa frem til «højere Aands-

virksomhed», før de «grundigt nok faa oversat sig».

Jeg vil her afskrive nogle Linjer af en af Eders Klassikere, nemlig Dølen, f. Ex.:

«I ein By i Fylket Kent budde ein Mann som het Gabriel Grub og var bæde Gravare og Ringjare i Byen. Gabriel havde eit tungt og drøymande Huglynde, som hans Handverk gjorde endda myrkare. Utan Foreldre, utan Viner, var Spaden hans einaste Felage, Kyrkjogarden hans einaste Ferdastad. Med di han var mistryggen og illvoren, hatade han Menneskja og flydde fyre henne; ofta henda dat og, at dei falade med honom um ein Grav; ofta saag han uhuggande Enkjor gifta seg atter, eldr Ervingar læja med eitt Auga og graata med dat andra.» —

og saa siger jeg til enhver Læser: tag disse Linjer og læg en Oversættelse paa Skriftsproget ved Siden, og spørg saa hvilkensomhelst af «Middelklasserne» i Byerne i hele Norges Land, hvad der staar hans Talesprog nærmest! Jeg kan frit strække Begrebet «Middelklasse» fra Kjøbmanden lige ned til Tjenestegutten, og der vil da — findes Enkelte fra Landet Indvandrede, ikke fra de store Bygder, men fra de afsides Egne, som vil være i Tvivl om hvad de skal svare. Og disse Enkelte vil ikke have været mange Maaneder i Byen, før deres Talesprog ubevidst har lempet sig efter Bybefolkningens. «Ja det er netop Knuden!» vil De svare; «de har været nødte til at oversætte sig.» Men med den Frase kommer De

ikke langt. Eller skal det være en Særegenhed for dette Land, at det som i andre Lande kaldes Provincialismer, Dialekt, der med den største Lethed tillempes, endog ved den Berørelse med Bylivet, som en ringe Stilling giver Anledning til — at det her skal være et Misforhold, der frembringer Martyrdom og aandeligt Selvmord?

Og skal det historiske, i vort Samfundsforhold dybt indgribende Faktum, som ikke kan omgjøres, at vor Borgerstand i Aarhundreders Løb for en væsentlig Del har dannet sig gjennem Indvandring — skal det Faktum, for at hine Dialekter kan hæves til at blive en Aandsmagt med Tilbehør af Martyrdom, skrumpe sammen til «danske Familjekredse»?! Dette er ogsaa en Frase af den gjennemskueligste Art, ligesaa aabenbart en Frase som om en Engelskmand af utvivlsomt angelsachsisk Blod vilde fortælle en Landsmand, hvis Stamfader var kommen ind med William Erobreren, at han tilhørte «en fransk Familjekreds».

Naar man ved, at De i andre Retninger har vist Dem som en dygtig Tænker — i det Sprog, hvori De ulykkeligvis har maattet oversætte Dem — saa er det desto mere merkeligt at se, hvorledes De har gaaet dem fast i saadanne Skjævheder, som de her paapegede, og

adskillige flere, som jeg senere skal komme til. Men Maalstrævet synes nu engang at være en Barnesygdom, som maaske Mange af den nuværende Generation har havt at gjennemgaa. Kan ogsaa gjerne være, at det er hvad man kalder en sund Sygdom, naar den behandles itide. Men De maa være forsigtig, tage Dem jevnlig Motion, helst hvor der er vid Udsigt, og fremfor alt vogte Dem for at ikke Sygdommen slaar ind og angriber de ædlere Dele.

II.

Siden De fremstiller Deres egne personlige Erfaringer med saamegen Pathos og Fordring paa Beviskraft, maa De ogsaa tillade mig at fremstille mine, med Hensyn til en Side af Sagen, som jeg idag skal omhandle, nemlig Spørgsmaalet, om der i den mundtlige, personlige Omgang er noget, der lægger nogen Hindring ivejen for «Folket» ligeoverfor os Kolonister i Byerne. Jeg er en byfødt Mand, og da en af mine Forfædre, hvis jeg ikke er fejl underrettet, har været Strømpevæver i Jylland, tilhører jeg altsaa «de danske Familjekredse». Jeg taler det Sprog, jeg her skriver, kun med en næsten umerkelig bergensk Akcent,

som altsaa ikke skal hjelpe mig stort til Forstaaelse ligeoverfor en Bonde. Men jeg har gjentagne Gange rejst i en god Del af Landet, i de aabne Bygder og i Fjeldbygderne, i en stor Del af Kristiania Stift, i næsten hele Bergens Stift og en Del af Kristianssands Stift. So ein Mann bin ich. Og nu maa De ikke møde mig med den Indvending, at her kun er Tale om flygtige Turist-Iagttagelser fra en Stolkjærre; thi for det første kan jeg vel for den Sags Skyld være ligesaa god Autoritet som de anonyme «udenlandske Iagttagere» og «Rejsende», De anfører som Hjemmelsmænd for meget tvivlsomme Fakta, og for det andet har det altid været mit væsentligste Øjemed, netop at tale med «Folket», ikke alene om Sælapinden, men om Stort og Smaat, om dagligdags Gjenstande og alvorlige Ting. Og vi har altid og overalt forstaaet hinanden. Nu og da er der kommet en Glose ivejen, og det fornemmelig naar der er kommet Emner paa Bane, der har tilhørt Bondens eller min særlige Forestillingskreds; men dette fraregnet har vi som sagt altid og overalt forstaaet hinanden, og jeg er kommen hjem til Byen og til mine danske Familjekredse med Indtryk, der har stillet alle Naturskjønhedens i Skygge, med Indtryk af ligesaa personlige

Bekjendtskaber, som jeg kunde faa i nogen By, og med Følelsen af, at jeg var sterkt paa Veje til at lade mig adoptere i Familjen Bjerkebæk.

I Kraft af min personlige og vidtstrakte Erfaring benegter jeg altsaa, at Sproget lægger nogen Hindring ivejen for Forstaaelsen Mand og Mand imellem, naar Bymand og Bonde mødes. Naar Bonden altsaa møder frem f. Ex. paa Thinge, og der, efter Deres Udtryk, «har ondt for at komme frem og gjøre sig gjeldende», ofte «staar vek og usikker» — saa strider nu dette for det første baade mod «udenlandske Iagttageres» og Andres Erfaring, der netop gaar ud paa, at han er baade stiv og sikker, og bliver stivere og sikrere for hvert Aar. Og dernæst: hvis det er saa, at han har «ondt for at komme frem», saa er det ikke fordi han «famler efter Form», eller ikke ved hvorledes han skal udtrykke sig for at blive forstaaet, men fordi han ikke ved hvad han skal sige. Det er ikke Sproget, som lægger ham Hindringer ivejen, men en Mangel i hans Dannelse. Dersom jeg imorgen skulde tage Del i en Forhandling om Landbrugsvæsenet, i en Forsamling af Bønder, saa vilde jeg meget godt kunne tale med dem, og de med mig; men jeg vilde sandelig have «ondt for

at komme frem og gjøre mig gjeldende», og staa baade «vek og usikker» — fordi jeg ingen Ting har at sige; thi jeg forstaar mig ikke det allermindste paa Landbrugsvæsenet. Det er nu en Mangel i min Dannelse.

Om det er til Fremme eller Hindring for Bondens Uddannelse, at «Landsmaalet» ophøjes til Skrift- og Kultursprog, er jo et andet Spørgsmaal. Derom en anden Gang.

III.

«Det er sagt hundrede Gange, og jeg siger «det op igjen: «Læs op for Bonden»!» —

— Ja lad os det. Lad os læse op for Bonden. Lad os forsyne os med Hr. Jansons sidste Fortælling, eller med hvilkensomhelst Bog i «Landsmaalet», De maatte finde endnu bedre, og rejse ud for at læse op for Bonden. Først til dem der bo os nærmest, til Bønderne i de store Bygder omkring Hovedstaden, f. Ex. Akers Sogn, Asker, Bærum, Ringerike. Vi vil for Kortheds Skyld holde os til den Stump af en Fortælling, jeg aftrykte af «Dølen» forleden Dag — vil De faa Nogen til at tro, at dette Sprog har en mere hjemlig Klang i Akersogningens (og de Andres) Øren, end det, han læser hver Dag i sin Avis, eller det han hø-

rer i Kirken, eller hører og selv taler i Formandskabet, i politiske Møder eller paa Thinge? Saa lad os rejse længer bort, til Oplandene, til Thoten, Hedemarken, til Smaalenene, til Grevskaberne, og De vil overalt faa til Svar: Nej det er nok længe siden vi talte saadan her i Bygden.

Ja det er meget længe siden. I alle de aabne Bygder i vort Land, hvor en vis Velstand har raadet gjennem Generationer, og hvor denne Velstand har været forenet med let Adgang til Byerne, og til den store Civilisator, Havet, har ogsaa en større eller mindre Dannelse trængt ind, med den norske Borgerstands Sprog som sit Medium. Der var ganske vist en Tid, da et Sprog, der lignede «Landsmaalet», var deres hjemlige Sprog. Men der kom en Tid, da Fædrene fik sine Sønner hjem fra Landbrugsskolen, fra Byskolen i Kristiania, eller (o Rædsel!) i Kjøbenhavn, med et betænkelig forandret Tungemaal; der var en Tid da Faderen sagde «um Haustit», og Sønnen «om Hausten», og hans Søn igjen «om Høsten». O. s. v. Historien ved intet at berette om det stille Martyrium, der har ledsaget denne «Selvoversættelse»; men naar jeg ser, hvor sterkt udpræget den germaniske Sprog-Nemhed er hos den norske Bonde; naar jeg

ser, hvor hurtig hans Forfædre antog det franske Sprog i Normandi, uden at opgive sin mest fremtrædende nordiske Ejendommelighed; naar jeg ser, hvor let den norske Udvandrer lærer Engelsk i Amerika — saa tror jeg I Herrer Maalstrævere maa omgaaes meget ugenert med Sandheden for at lave en Tragedie ud af dette.

Nei, heller en Komedie, og den er allerede i fuld Gang. Saaledes nemlig: De byfødte Maalstrævere skrive (og tale maaske ogsaa) et Sprog, som ikke er deres Modersmaal. Bonden skal opdrages til at respektere dette Sprog; men selve Opdragelsen fjerner ham fra det og nærmer ham mere og mere til hint de Byføddtes eget Sprog, som de selv vrage, og som Bonden nu antager. Det bliver i Tidens Løb hans Sprog, og han overlader sit forrige, der ikke længer er hans Modersmaal, til hine — hvis Modersmaal det heller ikke er. — En Mand, der stræver og arbejder af al Magt mod et vist Maal, og som netop formedelst sit Stræv og Arbejde opnaar — det Modsatte af hvad han havde tilsigtet, en saadan Mand er hjemfalden til Komedien. Og under hviken Digtart tror De vel De selv hører hjemme, De, som skriver det Sprog De vrager, og under stadig Lovprisning af Deres eget undser

Dem for, eller ikke har Mod til at skrive det? Hvad vil De kalde den Mand, som ynker de Daarer, der ikke vil lade sit Skjæg voxe — medens han barberer sig?

Dette i Parenthes. Jeg vender tilbage til den Kjendsgjerning, der ogsaa hører til dem som ikke lade sig omgjøre, at en betydelig Del af den norske Bondestand (og det den mest indflydelsesrige) igjennem Generationer har antaget den samme aandelige Habitus, som Borgerstanden i Byerne. En saadan Bonde bor og lever som Bymanden, rejser udenlands som han, læser de samme Aviser og Bøger som han, og det Sprog han taler er ikke mere forskjelligt fra hans, end f. Ex. den bergenske Borgers Dialekt fra Kristianienserens.

Dette er en af de Trivialiteter, som maa siges og atter siges til jer Maalstrævere, forat I dog engang kan faa Øjnene op for den letfærdige Brug af det Ord «Bonde», som er en af jeres hyppigste, men ogsaa mest gjennemskuelige Tilsnigelser.

Hvad jeg her har sagt, gjelder Selvejerbonden i de store Bygder; men gjør nu det samme Experiment med en ikke ubetydelig Del af Landsfolkets Almue, f. Ex. i en stor Del af det sydlige Norge, og med den Stand, som I aldrig synes at tænke paa, naar I

istemme eders Veklager over det Sprogtyranni, «Folket« sukker under: vor særdeles talrige Sømandsstand, den intelligenteste og dygtigste i Verden, som vel ogsaa maa faa Lov til at benævnes med Ærestitelen «Folket» — og kan Nogen tvivle om at De ogsaa her vil komme til det samme Resultat?

Dermed er jeg altsaa kommen paa det Rene med, at der er endnu et betydeligt Led i Deres Regnestykke, som man maa skyde ud for at korrigere Deres djerve Paastand, at «to Tredjedele eller vel rettere tre Fjerdedele» har saameget at gjennemgaa, «at man kun kan gjøre sig et svagt Begreb derom», for at faa Del i den almene Kultur. Hvor stort Tal der maa trækkes fra, er ikke godt at sige; thi derom har man nu engang ingen Statistik. Men jeg er ikke i Tvivl om, at Subtraktionen bliver en betænkelig Subtraktion i Deres Paastandes Paalidelighed.

IV.

I Forhold til Talesproget inden det Folk, der anerkjender et Skriftsprog som sit, er dette Skriftsprog i alle Lande et mere eller mindre kunstigt Sprog. Overalt i Verden, hvor Sproget er blevet et Kultursprog, har det væ-

ret en enkelt Dialekt, som under gunstige Omstændigheder er kommen til at blive det Medium, hvorigjennem det hele Folks Tænkning og Stemningsliv har fundet sit Udtryk, med Fortrængelse af andre Dialekter, som maaske i og for sig kan have været ligesaa brugbare. Men idet et Folks fremragende Aander har givet Folkets Tankeliv en fuldgyldig Form i denne Dialekt, har den faaet en Forrang fremfor alle andre, og naar Dialekten i denne Form er bleven fæstet i Skrift og Prent, faar den en Anseelse som intet blot mundtligt Sprog kan erhverve. Gjennem den ser Folket sig selv i sit Sjelelivs historiske Udvikling gjennem Tiderne, og idet dets bedste aandelige Eje gjennem den antvordes fra Slægt til Slægt, opnaar den i Tidens Løb en vis Ærværdighed, idet det Bedste, Folket har følt og tænkt, gjennem den er opbevaret, som en hellig Arv fra Fædrene. Og derved faar denne Dialekt ogsaa en vis Stabilitet. Det «vingede Ord» i den mundtlige Tale forandres lettere; ikke alene de grammatiske Former afslides, men ogsaa Udtalen lempes lettelig efter det travle Dagliglivs Behov, og saaledes kan selve den Dialekt, hvoraf Skriftsproget er fremgaaet, i mange Maader forandres, medens dette selv beholder

den Autoritet, der ligger deri, at det er et historisk Faktum.

Vort Skriftsprog danner ingen Undtagelse fra denne Regel. Det er oprindelig en Dialekt, den norske og danske Borgerstands Modersmaal, ved den Tid, da den norske og danske Borgerstand dannede sig af ensartede Bestanddele. De maa for den Sags Skyld gjerne kalde denne Dialekt dansk, naar De blot vil indrømme, at den har Aarhundreders Hævd og historisk Ret i dette Land. Saa ved jeg nok hvad jeg skal kalde den. I denne Dialekt, som jo ogsaa i Danmark stødte sammen med et Oldsprog og Folkesprog, har vort højere Aandsliv udfoldet sig, her saavelsom i Danmark, og det har, ligefra Petter Dass digtede sine Folkesange i dette Sprog, og til Wergelands og Welhavens Dage, aldrig faldt nogen norsk Forfatter ind, at han skrev i et «usurperet» Sprog.

For at dette Sprog skal faa Udseende af at være fremmed, fortæller De, at «Digterne opdroges gjerne selv i danske eller halvdanske Familier.» Hvilke? Mon Holberg, hvis Fader var Bondesøn? Eller Bondesønnen Tullin? Eller Wessel? Eller hvilke andre? At Enkelte af dem skrev Sange i Bondemaal — det er en Undtagelse som bestyrker Regelen.

J. N. Brun, Edv. Storm o. fl. gjorde disse Experimenter, hvor Bondens Liv skulde skildres, ligesom Gøthe, Tennyson, Wergeland og mange andre Digtere; men sit dybeste Følelsesliv gjengav de i sit Modersmaal. I det skrev J. N. Brun sine Nationalsange og aandelige Sange, Storm sine Læredigte (ja endog Sinclarsvisen!), Cl, Frimann sine Sange om og for Folket, o. s. v.

Det vil være Dem umuligt at komme fra den Tilstaaelse, at denne Dialekt er bleven en historisk begrundet Magt i vort Aandsliv, og ikke kan affærdiges som et Sprog, der tilhører «danske Familjekredse.» Jeg skal indrømme Dem, at Udtalen hos os skiller os sterkere fra dette Sprog, end Tilfældet er i andre Kulturlande, fordi Indvirkningen fra den Tid, da den danske Udtale havde en Autoritets Gyldighed, endnu har bevaret sig deri. Men Forskjellen rammer ikke Ordforraadet, Sætningsbygningen, Aanden i Sproget. Baade «Byernes norske Middelklasser» og, efter hvad jeg tidligere har paavist, en betydelig Del af Bondestanden, staa dette Sprog langt nærmere, end de staa nogen anden Dialekt i dette Land, og hvis noget Maalstræv har en Fremtid, saa er det det, der indskrænker sig til en Bogstavering, som stemmer bedre med den dannede

Udtale af dette samme Skriftsprog, og ikke befatter sig med at sammenælte et Landsmaal af Bygdemaalene. At ogsaa dette Talesprog, og Skriftsproget gjennem det, vil paavirkes (og allerede er sterkt paavirket) af Bondens, alt eftersom den personlige Forbindelse mellem By og Bygd udvikles — det er ogsaa af de Trivialiteter som maa gjentages. Men naar De med bitter Pathos forkynder, at Maalets Fiender tilsigte dette Sprogs «endelige Udryddelse», saa siger jeg med dette Forbehold: Ja!

Ja; dersom der i det Hele taget skal være Udsigt til en i videste Forstand folkelig Dannelse i vort Land. Thi for at disse Dialekter skal bevares, maa Bonden stænges ude fra Kulturen. Dersom De med folkelig Dannelse mener et vist Lavmaal af Kultur, en vis snever Kreds af Kundskaber, som Bonden aldrig skal komme ud over, saa lader det sig jo nok gjøre at underholde en Smule Literatur paa «Landsmaalet», *in usum delphini*. Men jeg antager for det første De vil indrømme, at der inden ethvert Folk maa være en Stand, som efter sine ydre Vilkaar er kaldet til at være Indehaver og Røgter af en højere Kultur, d. e. en Kultur der staar i stadig Rapport til de Tanker og Ideer, som bevæge

Verden. Jeg antager fremdeles De vil indrømme, at paa samme Tid som denne højere Kultur henter en vis Sundhed og Livskraft fra Folkelighedens Naturbund, skal den ogsaa paa sin Side være det friske Væld, hvoraf Folkedannelsen idelig og altid maa næres og fornyes, hvis den ikke skal stivne ind i Ubevægelighed og blive til en Slags «folkelig» Scholastik. Og endelig antager jeg ikke De nogensinde har tænkt Dem, at Indehaverne af denne højere Dannelse skal «oversætte sig.» Den Dialekt, de tale og skrive, maa blive det Medium, hvorigjennem der, mundtlig og gjennem Bogen, tilflyder Folket den Lod af Dannelse, som det efter enhvers Stand og Vilkaar er ham beskikket at erhverve. Og alt eftersom Folkets Tankeliv ad denne Vei hæves og udvides, bliver dette Sprog, denne Dialekt, der ikke forholder sig til Folkets som svensk til finsk i Finland eller som fransk til flamsk i Belgien — bliver med andre Ord det nær beslægtede Sprog, hvorigjennem dette sker, gjennem Valgslægtskabets Magt dets eget. Det behøver jeg ikke at fortælle Dem; thi De gaar jo om i «Aftenbladet» som et lyslevende Exempel.

Det er et ubarmhjertigt, men sandt Ordsprog: Vil man have Æggekage, maa man

slaa Æg istykker. Med Æggekagen mener jeg gamle Norge, samlet til eet Folk, eet Sprog, een Nationalitet. Og med Æggene mener jeg de, som Maalstræverne udruge ved Hjelp af kunstig Varme, og hvoraf der kun kommer dødfødte Kyllinger.

V.

Ja, vil man have Æggekage, maa man slaa Æg istykker. Og vil man naa frem til Kulturlivet, maa de provincielle Særligheder, som staa hindrende ivejen, ryddes tilside Det hører nu engang med til de Vanskeligheder, som maa overvindes, og dersom De ikke hylder kommunistiske Anskuelser, maa De indrømme, at disse Vanskeligheder, saadan som nu Verden er indrettet, blive større eller mindre efter Enhvers Stilling i Samfundet. Saaledes ogsaa de Vanskelighedsr, De gjør saameget Væsen af: de, der følge med Undervisningen i at læse. Men De har ikke gjort dem store nok; thi Deres «Landsmaal» forslaar ikke til at hæve dem; for at rydde dem af Vejen, maa hver Bygd, hvis Talesprog endnu væsentlig skiller sig fra Skriftsproget, have Børnebøger i sit eget Maalføre. Ørkedølen siger «sosson», Gudbrandsdølen «soleis»,

Kristianssanderen «saaledes»; Vossingen siger «me skje», Thelebonden «me sille», Østlændingen «vi sku» eller «vi skulde» o. s. v., — altsammen Provincialismer, som den voxne Bonde meget snart lærer at forstaa som saadanne, men ikke Barnet.

Dette er heller ikke noget Nyt; men det er en af de Sandheder, som I Herrer Maalstrævere nok i Almindelighed finde det svarer bedst Regning at gaa udenom. Og tror De et Barn af «Folket» nogensteds i Verden har mindre Vanskeligheder at overvinde, end hos os, naar han gjennem ABC'en skal begynde sin Pilegrimsgang til Visdommens Tempel? Nei, snarere som oftest meget større!

Hvad siger for Exempel en Almuesmand i Piacenza?

Han siger:

Gniss ch's' fiss, gn'ärv,

— men han faar være saa god at læse:

Venisse chi si fosse, non aprite.

Piemonteseren siger:

I peus assicuréie ch'i eu procurà d'féie l'mei ch'i eu poudu,

— men læser:

Io posso assicurarla che io ho procurato di fare il meglio che io ho potuto.

Toulonnaiseren:

Quand eri pichounetto,
Partout erian encen:
O paouro Julictto,
Aro es ben differen!

Skriftsprog:

Quand j'étais toute petite,
Partout nous étions ensemble:
Oh pauvre Juliette,
à présent c'st bien différent.

Jura-Boeren:

Vettia veni lo zouli ma;
L'aluetta plinta lo ma.
Vettia veni lo zouli ma,
L'aluetta lo plinta.
Lo pole prin sa voleïa,
E la voleïa sinta.

Skriftsprog:

Voilà venir le joli mai,
L'alouette plante le mai.
Voilà venir le joli mai,
L'alouettc le plante.
Le poulet prend sa volée,
Et la volée chante.

I Omegnen af Wien siger Almuesmanden:

A Bussl is a gsboasigs Ding,
Es rigld oam 's gonzi Bluad:
Mar iszd's nöd und ma drinkd's ah nöd,
Und's schmökd do goa so guad.

Skriftsprog:

Ein Kuss ist ein spaszhaftes Ding,

Es rüttelt Einem das ganze Blut;
Man iszt's nicht und man trinkt's auch nicht,
Und es schmeckt doch gar so gut.

Steyermarkeren:

A kluans frumms Diannadl hod a Züllingspriadadl ghop, wos oba vular Unfiabm gwedn is.

Skriftsprog:

Ein kleines frommes Mädchen hat ein Zwillingsbrüderlein gehabt, das aber voller Unarten gewesen ist.

Jyden siger:

En ska itt gyør Daaer atter Nower,

— men læser:

Man skal ikke gjøre Davre efter Nadver.

Eller:

No ärrer e de, sôj ä Röw. — Nej do görr vel itt, sôj ä Kat.

Skriftsprog:

Nu æder jeg dig, sagde Ræven. — Nej du gjør vel ikke, sagde Katten*).

Dalekarlen:

Jag vet en flicka rätt ärlig åg kärlig ajt i issujan bim. Eller: *Å bäll int' du, så bäll föll ja, så bäll ja svinka mä köllo.*

---

*) Jeg har Hr. Professor Joh. Storm at takke for disse højst lærerige Exempler, og mange flere, som Rummet ikke tillader mig at gjengive.

Skriftsproget:

Jag vet en flicka rätt ärlig och kärlig uti denna-här byn. — Och vill icke du, så vill väl jag, så vill jag svinga med flickorna.

Og saa videre *in infinitum*. Hvordan tror De vel efter dette Folkedannelsen i hele Europa vilde tage sig ud, eller vil komme til at tage sig ud, hvis den skal grundlægges efter norske Maalstræveres Pædagogik?

Men den allerværsentligste Vanskelighed, som De heller ikke har omtalt, er fælles for By og Bygd, og det er den, at det er meget kjedeligt at lære at læse. Der maa Tvang og Tugt til. I Begyndelsen kan det være artigt nok at stirre paa de snørklede Skrifttegn; men naar Barnet skal til med a b siger ab, saa begynder hvad De kalder «Stillingens Bedrøvelighed», og saa maa der ofte Tugt til, enten det sker i en Husmandsstue eller i de danske Familjekredse. Thi han fristes da let til paa sin Maade at gjøre Deres pathetiske Ord til sine og tænke: Jeg staar her «vek og usikker»; jeg «famler efter Form», jeg «faar slet ikke træde frem som mig selv», jeg «geraader i en Tilstand af besynderlig Rædsel ved Bogens Ord og Udtryk»; jeg vil bort fra denne Trældom; jeg vil spille Klink. — Og da maa den lille Maalstræver have Ris.

Her kan vi alle tale med, og der er sikkert adskillige af os, som fra den Tid har meget ubehagelige Minder om «Stillingens Bedrøvelighed».

Og særlig bliver jeg nu atter nødt til at møde frem med min personlige Erfaring i Anledning af Deres Paastand, at «en betydelig Del af vor akademiske Ungdom» formedelst «den fremmede Form» har «ganske merkelige Vanskeligheder» at overvinde for at blive Herrer over Sproget. Jeg har i adskillige Aar havt at forberede den vordende akademiske Ungdom i den Retning — og jeg kan tage Pigebørn med — men jeg har aldrig havt Anledning til at skjelne mellem Bymennesker og Bygdemennesker, men kun mellem Indskrænkede og Opvakte, eller mellem Dovne og Flittige. Jeg har faaet dem saa at sige lige fra Fjeldet; men jeg har aldrig erfaret, at Sproget har lagt dem særlige Vanskeligheder ivejen, og jeg ved Bondegutter og Bondepiger, som netop har udmerket sig ved en merkelig Korrekthed og Klarhed i den skriftlige Fremstilling, i det Sprog jeg her skriver.

Men selv om De skulde have Ret i Deres Paastand — hvad jeg paa Deres blotte Ord ingenlunde vil indrømme — hvad mener De saa, om den egentlige Grund skulde være at

finde i et Skolevæsen, som er systematisk anlagt paa at distrahere Elevens Evner, istedenfor at koncentrere dem?

Det er en meget skrøbelig Taktik De anvender, naar De, for at fremstille Dem selv som Martyr for «den fremmede Form», tager Attest af en anonym Forfatter, der i en polemisk Artikel har havt endel at udsætte paa Deres Stil. Min Anonymitet er rimeligvis meget gjennemsigtig; tjen mig da heller i at tage min Attest: De skriver til *Laudabilis.* En vis Porøsitet i Deres Stil bør ikke vække Betænkelighed; thi denne Færdighed i efter Behag og kjevle sig ud til en Bredde som en hel Side af Aftenbladet, viser jo netop Herredømme over «den fremmede Form». — Men hvis der gaves et Fag, som hedte «uhildet Syn for Kjendsgjerninger» eller lignende, vilde Prøven ganske vist faa et andet, og meget bedrøveligt Udfald.

VI.

Deres Angreb paa Skriftsproget kulminerer i den Paastand, at det har virket hemmende paa Udviklingen af Folkets religiøse Liv, og vi maa her atter faa høre af «Rejsende», at der i «Virkeligheden ikke findes

Kristendom i den norske Almue». De udhæver det her Udhævede, som om De nok kunde have Lyst til at tage det til Indtægt; men De tilstaar dog, at «der i al Fald hist og her er kristeligt Liv, om det end maa indrømmes, at dette blot optræder som uklare, forbigaaende Vækkelser». «Men», heder det videre, «saadanne Vækkelser viser sig næsten bestandig at udgaa, ikke fra Kirken selv, men fra Lægmandsvirksomheden». Og naar De i denne Forbindelse taler om «den ydre Form» som en «Hindring og Skranke mer end som et Hjelpemiddel» fordi den ikke er «Folkets eget Sprog», saa skulde man tro, at Vækkelsen gjennem Lægmandsvirksomheden er foregaaet gjennem en anden Form.

Og saa nævner De i Forbigaaende Hans Nielsen Hauge. Den Vækkelse, han har fremkaldt, vil De vel ikke kalde «uklar og forbigaaende». Men det var gjennem dette samme Sprog, han fremkaldte den, og det er gjennem det, han endnu i 50 Aar efter sin Død fremdeles udøver sin Indflydelse! Altsaa: det «fornemme Kirkesprog», denne «Skranke mellem Præsten og hans Tilhørers Hjerte», det samme Sprog, gjennem hvilket han, der selv var udgaaet af Folket, i Tale saavelsom i Skrift trængte ind i Folkets, i Menigmands

inderste Hjerteliv og er kommen i den inderligste Forstaaelse med Folket, det samme Sprog, der har været Midlet for den videst rækkende aandelige Bevægelse, som er foregaaet i dette Land — det er en Hindring, naar det ikke benyttes af en Lægmand!*)

Skal man nærmere betegne en saadan Argumentations Beskaffenhed, har man kun Valget mellem to Alternativer: Enten har De, der taler i en saa myndig Tone om Folkets religiøse Liv, og dømmer det saa haardt, ikke engang ulejliget Dem med at lære dets fornemste Lægprædikants Liv og Virksomhed nærmere at kjende, eller ogsaa har De, for at holde denne Maalstræver-Agitation oppe, paa en letsindig og uforsvarlig Maade gaaet udenom aabenbare Kjendsgjerninger, fordi disse Kjendsgjerninger ikke passe i Deres Kram. Jeg vil nødig gjøre Valget.

Og hermed tager jeg Afsked med Dem. Jeg har anseet det for min Pligt, med alle de Vaaben, der har staaet til min Raadighed, at

*) Jeg har for mig et Brev, som H. N. Hauges Søn, Hr. Provst A. Hauge i Skien, paa min Henvendelse har vist mig den Velvilje at tilskrive mig, og hvori det heder med tydelige Ord: «Min Fader søgte ligesaalidt i Tale som i Skrift at læmpe sit Sprog efter «Landsmaalet» eller nogen Bygdedialekt».

værne om det Modersmaal, som De har krænket, uagtet jeg har skrevet under Følelsen af, at det jeg skrev ofte var selvsagte Ting, som man ikke behøvede at fortælle skjønsomme Læsere. Jeg tør ikke smigre mig med det Haab, at De under Læsningen er gaaet over til disses Klasse, og har altsaa til Afsked kun at udtale det Ønske, at De aldrig mere maa vælge et Emne, der frister Deres Pen til saadanne Forvildelser, som de den her har gjort sig skyldig i.

Maalstrævere og Folkedigtere.

Dersom man ved «Literatur» forstaar det skrevne eller prentede Ord, som henvendes, ikke til en Læsekreds, der er uddannet i en speciel Retning, men til det hele tænkende og læsende Folk: saa tør det fremsættes som en uomtvistelig Sætning, at dette Skrevne eller Prentede, Skriftsproget, kun har Liv, forsaavidt som de Stemninger, de Forestillinger, de Tanker, det udtrykker, har sit Tilsvarende i det mundtlige Sprog.

Hvis dette ikke forholdt sig saa, vilde Literaturhistorien være det upaalideligste af alle Studier. Thi den vilde da ikke være Historie. En Undersøgelse f. Ex. af et Folks fremragende Digtere vilde kun bringe æsthetiske, eller naar det kom højt psychologiske Resultater, medens dens væsentlige Udbytte dog skal være, at se hvorledes et Folks Tankeliv gjennem dets Digtere har udtalt sig i dets forskjellige Udviklings-

Skifter. Men naar vi har paalidelig Kundskab om, at en Digter, han være efter en rent æsthetisk Maalestok stor eller liden, i sin Samtid har været skattet og populær, saa maa vi deraf slutte at den har kjendt sig selv igjen i ham; at han har udtalt et Ord, der laa den paa Tungen. Var det noget Nyt og Fremmed, vilde han kun være for Studerekamret, hvor det store Publikum ikke er at finde. Thi i det Store taget modtage Menneskene fra første Færd ikke sin egentlige Belærelse gjennem Bøger, men gjennem Begivenheder, og Menneskenes væsentlige Opdragere er ikke fra første Færd de Skrivende, men de Handlende. Gjennem fremragende historiske Personligheder, gjennem Krige, Revolutioner, Opfindelser, Opdagelser, de forskjellige Stænders Opblomstren eller Forfald, o. s. v. forandres Menneskenes Syn paa Livet, og denne Forandring udfolder sig gjennem den mundtlige Tankeudvexling Mand og Mand imellem; den aandelige Atmosfære optager nye Emner, og de Ideer, Stemninger eller Forestillinger, der saaledes i livlig Bevægelse flyde om i det tænkende Folks Bevidsthed, de er det der i Literaturen krystalisere sig til faste Former. Filosofen sætter dem i System; Historikeren fremstiller nye Synspunkter for et Folks

Selvbetragtning, og fremfor alt: Digteren, der sætter i Bevægelse de bevægeligste Sjelekræfter, Følelsen og Fantasien, giver Folkets forandrede Verdensbetragtning det for Alle fatteligste og mest tiltalende Udtryk. Der gives vistnok literære Genier, der synes os som himmelfaldne; men Regelen er dog, at Literaturen fremskynder og klarer hine Bevægelser, der har sin oprindelig bevægende Kraft og sit rette Ophav i det reelle, faktiske Liv.

Literaturhistoriens væsentlige Betydning ligger altsaa deri, at den paa ethvert Punkt af sin Udvikling giver os det paalideligste Vidnesbyrd om tilsvarende Forandringer i det tænkende Folks Livsbetragtning. Og Sprogets Udvikling er organisk forbunden dermed. Nye Stemninger og Forestillinger udvide dets Omraade; uvilkaarlig aabenbarer der sig hidtil uanede Kræfter i dets hemmelighedsfulde Dyb; det er en Naturnødvendighed; thi det Nye har kun Liv, eller rettere sagt bliver sig kun bevidst i og med det samme det har skabt sig sit sproglige Udtryk. Som en organisk Hud udvider Sproget sig omkring det voxende Liv; i Literaturens Udvikling kan vi følge denne Væxt, idet fremragende Forfattere give os et anskueligt Billede af dens forskjellige Skifter, og paa denne Maade erkjende vi, at netop

Skriftsproget er i Aand og Sandhed det levende Sprog; thi det rette Liv er der, hvor der ogsaa er Levnet.

Gjennem det mundtlige Sprog udvikles altsaa Skriftsproget, og udformet gjennem Digtere og Tænkere virker dette atter regulerende og forædlende tilbage paa Talesproget.

Men er det saa, at de Stemninger og Forestillinger, som det skrevne Ord gjengiver, har sit Tilsvarende i hvad der lever i Samtidens mundtlige Sprog, i Tankeudvexlingen Mand og Mand imellem, saa maa vi, dersom et Folks, og de med dette beslægtede Folks*) Literatur er nogenlunde klækkelig, med megen Sandsynlighed kunne slutte os til, at Stemninger og Forestillinger, hvoraf vi paa et vist Trin i Literaturens Udvikling ikke finde det ringeste Spor, heller ikke har existeret i Samtiden. Endog om vi se bort fra den Forandring og Forøgelse, Ordforraadet har undergaaet, tør vi sige, at om f. Ex. en af Holbergs Samtidige læste et naturbeskrivende Digt af Welhaven, vilde det være ham en uforstaaelig Tale. Her er et Omraade, hvor vi maaske med størst Lethed kan efterspore nye Betragtningsmaa-

*) Hos smaa Nationer, der, som f. Ex. vor, i lange Perioder har gaaet i de Størres Ledebaand, maa dette naturligvis tages med i Betragtning.

der, eller nye Stemninger. Thi med Hensyn til Naturbetragtningen tyder Literaturhistorien paa en meget iøjnefaldende Foranderlighed. Hos vort Sprogs ældste naturbeskrivende Digter, Arreboe, har saaledes Naturskildringen en fremtrædende gudelig eller kirkelig Karakter; den dvæler helst ved Naturfænomenerne som Vidnesbyrd om Guds Almagt og Visdom, betragter Alskabningen ligesom med foldede Hænder. Et Aarhundrede længer frem i Tiden, omtrent ved Holbergs Tid, viser der sig andre Synspunkter. Af Rejsebeskrivelser og poetiske Skildringer slutte vi, at denne Tid væsentlig saa Naturen socialt, i dens Forhold til Menneskelivet. Holberg kalder det maleriske Savoyen et hæsligt Land og glædede sig ved saadanne Naturscener, der ledede Tanken hen paa menneskeligt Velvære, frodig Ager og Eng o. s. v. Kort Tid efter viser Tullins i sin Tid berømte Digt «Majdagen» en Reaktion henimod Arreboes Standpunkt, dog med en sterkt overvejende moraliserende Tendents. Et Par Menneskealdre senere finde vi et overordentligt Omslag: Forkjærligheden for de romantiske Natursyner, for den drømmende Naturbetragtning, der helst dvæler ved de Stemninger, som Ensomheden fremkalder: Überall ist Ruh', wo der Mensch nicht hinkommt mit seiner Qual».

— Og endelig, i senere Tider, den Naturbetragtning, som gjennem Landskabsmaleriet er indsmuglet i Literaturen, den rent æsthetiske Nydelse af Konturer og Farver. Ja vi kan maaske gaa endnu et Skridt videre og tænke os, at Naturvidenskaben vil blive saa populariseret, vil saaledes gjennemtrænge den almene Bevidsthed, at Naturbetragtningen ikke længer vil rummes i Digtekunsten, men blive rent meteorologisk, geologisk, fysikalsk. Men bortseet fra Fremtidsbetragtninger tør vi altsaa sige, at Navne som Arreboe, Holberg, Tullin, Oehlenschläger, Welhaven, paa dette Omraade betegne merkelige Forandringer i den almene Anskuelsesmaade, og at disse Forandringer har fundet sit ligesaa nødvendige som naturlige Udtryk i Sproget.

Men ligesom Stemninger og Anskuelser forandre sig gjennem Tiderne, kan vi i Samtiden finde forskjelligartede Stemninger og Anskuelser i Samfundets forskjellige Lag. Det er bekjendt nok, at Smagsretninger, Tænkemaader og Skikke, som den fremskridende Kultur skyder tilside, ligesom bundfælde sig hos Almuen. Middelalderens Modedigtning gjenfandtes som «Folkeviser», Hof- og Bydragter som Nationaldragt, gamle Menuetter o. l. som Springedandse, ja endog literære Stil

arter, som gamle Wadskiærs snørklede Pudserligheder, der morede vore Tipoldefædre, kan vi finde igjen i den Barokstil, hvormed Kjøgemesteren underholder Gjesterne i Bondebryllupperne i vore afsides Bygder. Altsammen Standpunkter, der er tilbagelagte i det tænkende Folks Historie; men ved Siden deraf kan vi finde Stemninger og Betragtningsmaader, som Kulturlivet fra første Færd synes at have udvisket. En Almuesmand staar under almindelige Forhold med Hensyn til Natursands paa Holbergs Standpunkt; han kjender intet smukkere end frugtbar Ager og Eng, og den æsthetiske eller romantiske Naturbetragtning er ham en uforstaaelig Tale. Men under særegne Omgivelser og Forhold kan Naturstemningen finde et Udtryk af gribende Kraft, som i visse af vore utvivlsomt folkelige Melodier (Huldreslaat, Lokkesange o. l.), hvis vilde Skjønhed neppe nogen Komponist kan naa.

Thi det er en uimodsigelig Sandhed, at «Folket», det Folk vi her har med at gjøre, det hvis Sprog Maalstræverne vil hæve til «Landsmaal», at dette Folk ikke alene *tænker*, men ogsaa *føler* anderledes end den Civiliserede. Vi kan overbevise os derom, ikke alene gjennem personlig Iagttagelse, men ogsaa gjennem den Digtning, der er utvivlsom folkelig.

Ligesom dette Folk i det daglige Liv kun sjelden og med Vanskelighed lader sit Følelsesliv komme til Orde, indtager ogsaa den lyriske Digtning en forholdsvis ringe Plads i Folkepoesien, og indskrænker sig næsten udelukkende til korte Udbrud. I Stevene har den fundet sin adækvate Form. Almuens Lyrik er knap, paa et højere Udviklings-Stadium er den omstændelig; hin pludselig frembrydende, denne dvælende, eller ligesom lyttende til sine egne Pulsslag. Thi med det udviklede Tankeliv følger ogsaa denne Trang til at dvæle i Stemningen; jo mere udfoldet Selvbevidstheden er, desto sterkere er Trangen til at explicere Stemningen i dens fineste Rørelser. Man læse f. Ex. følgende Vers af Chr. Winther:

Jeg kunde slet ikke sove
For Nattergalens Røst,
Som fra de dybe Skove
Trængte sig til mit Bryst.
Et Posthorns Klang i det Fjerne,
Et Suk af Nattens Vind,
Et Glimt af en enlig Stjerne
Vakte mit stille Sind.

Kun en Digter kan udtale det saaledes; og naar det umiddelbart bevæger og rører, saa kommer det deraf, at Læseren selv har følt, eller har Anlæg til at føle paa en lig-

nende Maade; han er indøvet i den Følelsens Reflexion, som uvilkaarlig knytter Stemningen sympathisk til Udenverdenens, til Naturens Situationer og Fænomener, og «i Naturscenerne ser en højere Symbolik, en uendelig Fylde af Poesi, hvori Menneskets dybeste Anelse og Følelse afspejler sig»*). Der er intet til Hinder for, at han selv i en lignende Stemning ligesom fragmentarisk kan have udtalt for sig selv disse Forestillinger, som Digteren samler i et helt Billede, og altsaa læser det med den sikreste poetiske Receptivitet: den der tillige er erindrende. Men lad en Maalstræver oversætte disse Linjer i det mest velklingende Landsmaal — Gloserne er simple nok — og man vil strax merke, at det er forfusket; thi paa det Omraade, hvor dette Landsmaal har Liv, har det intet Liv i saadanne Forestillinger. Det har ganske andre Udtryksmidler, som naar en Pige udtaler sin Vemod i det gribende naive Hjertesuk:

> **Aa koke min Gryte, du veit mi Nö';**
> **Han Far er burte, hu Mor er dø'!**

Hele vor maalstrævende Kunstpoesi har ikke frembragt to saa folkelige Linjer som disse.

---

*) Welhaven.

Det maa for vore Maalstrævere være et meget generende Faktum, at vor eneste utvivlsomt folkelige Digter, Petter Dass, aldrig har faldet paa at digte paa noget Slags Landsmaal. Men han er bleven Folkedigter, fordi Folket gjennem sit virkelige Liv er orienteret paa det Omraade, hvor han bevæger sig. Det kjender sit eget Liv, sine egne Stemninger igjen her, og at han ikke har omskrevet sine Forestillinger i et andet Sprog end det han selv talte, har ikke i ringeste Maade været til Hinder for at Folket har kjendt sig selv igjen i hans Digtning. Thi dette Sprog har ogsaa Udtryk for Almuens Forestillinger, og dersom en Digter har et særligt Kald i denne Retning, er Sprogstoffet for Haanden, og der er intet i Vejen for — hvad der jo tildels er skeet — at han griber det paa et tilbagelagt Stadium, og derfra udarbejder det i nye Tonarter. Jeg ved ikke om Claus Frimann i visse Egne af vort Land ikke ogsaa er kjendt blandt Almuen; men han har den samme Adkomst dertil; thi han deler med Petter Das den samme Sympathi for Folkets Sysler og Tænkemaade. Vi har jo ogsaa Digte paa «Landsmaalet» før den Tid, da Maalstrævet blev en Agitation og fremtraadte med Krav paa at være en Magt i Literaturen; men de som er blevne folkelige

er ogsaa kun blevne det derved, at de har holdt Sproget inden det Omraade, hvor det har sit naturlige Liv. Saaledes Edvard Storm, den første som digtede i Almuens Maalføre, skjønt hans populæreste Digt dog er Sinklarsvisen. Saaledes Hans Allum, der traf en ægte folkelig humoristisk Tone i den fortræffelige «Jeg sku au ha Lyst aa gifte mej san», et Digt der er en Robert Burns værdigt, og som vilde være mere paaskjønnet, dersom det ikke var saa fortærsket. Og blandt de nyere Maalstrævere er Ivar Aasen uden al Sammenligning den, der bedst har forstaaet at træffe dette Sprogs rette Tone. Men han er da ogsaa et Væsen af en solidere Art end vore øvrige Maalstræver-Digtere. Han er ikke alene født og opdragen blandt Almuen, men han har som Videnskabsmand gjennemforsket dette Sprogs Væsen og lært det at kjende i dets fineste Afskygninger, og denne Forskning har kun bidraget til at styrke hans sproglige Instinkt. Han er som Digter Claus Frimanns Jevnbyrdige, maaske snarere hans Overmand; han har den samme Trohjertighed, det samme aabne og usminkede Udtryk, den samme sunde og jevne Livsvisdom, med et Anstrøg af lun Humor — altsammen Egenskaber, som stemme fortræffelig med Karakteren af dette Sprog,

saadan som det — i sine mange Varianter — lever paa Folkemunde. Der er i hans Digte*) ingensomhelst æsthetisk Puds; hvor han er bevæget, stiger han aldrig til Pathos, men vedligeholder det dæmpede Foredrag, der tiltaler os med en saa hjemlig Klang, fordi vi i det gjenkjende den Tone, hvori Folket taler. Højest stemt er han i det fortrinlige Digt «Dei gamle Fjelli», der er et slaaende Exempel paa, med hvilken Sikkerhed han har forstaaet at gaa lige til Grændsen af de Stemninger, dette Sprog raader over:

Dei gamle Fjell i Syningom
er altid eins at sjaa,
med same gamle Bryningom
og same Toppom paa.
I Bygdom byggja Sveinarne,
og Huset stender laust;
men dei gamle Merkesteinarne
dei standa lika traust.

Paa Fjellom er det leikande
at ganga til og fraa
og kring um Toppen reikande
so vidt um Land at sjaa:
til Havet kring um Strenderna
med Skip som Fuglar smaa,
og til Fjelli kring um Grenderna
med tusund Bakkar blaa.

---

*) Symra. Tvo Tylfter med nya Visor. 1863.

Der er so mange Hendingar
i Bygdom komne til;
me sjaa so mange Vendingar
alt paa eit litet Bil.
Dei hava snutt um Vollarne
og flutt og rudt og bygt;
men dei gode gamle Kollarne
dei standa lika trygt.

So stod dei gjenom Tiderna
vel mange tusund Aar;
og Graset voks um Liderna,
og Lauvet kom kvar Vaar;
og Vinden tok um Topparne
og Vatnet tok um Fot;
men dei gilde gamle Kropparne
dei toko traust imot.

Av Hav kom Sjomann sigande
og lengtad' etter Land,
daa saag han Fjelli stigande
og kjendest ved si Strand.
Daa kom det Mod i Gutarne,
som saag sin Fødestad.
Ja dei gode gamle Nutarne
dei gjera Hugen glad.

Maalstræverne anerkjende jo rigtignok Ivar Aasen som deres Primas; men det lader til at endog de ikke har indseet, at han ogsaa er deres bedste Digter. Der gjøres meget mere Væsen af A. O. Vinje og Kr. Janson, og det forstaar sig: disse Digtere har ikke alene været meget

mere produktive, men ogsaa meget mere fordringsfulde. De har sat et stort æsthetisk Apparat i Bevægelse for at skrue «Landsmaalet» op til at blive et Kultursprog, og det glor ganske anderledes i Øjnene end hin stille Lærdes beskedne Digtning indenfor dette Sprogs naturlige Omraade. Det var formeget forlangt, at de skulde holde sig inden dette — dertil er de altfor fine paa det, maaske af den gode Grund, at de mangle den fornødne Naivetet. Om dem begge gjelder det, at de til sine Tider træffe en folkelig Tone, Vinje ved sit drøje Lune og en vis *gros bon sens*, Janson maaske nærmest i sine gudelige Digte; men det væsentlige Særkjende ved begges Digtning er dog, at de gjør Vold paa Sproget ved at tvinge Stemninger og Forestillinger ind deri, som ikke har sit tilsvarende Liv i det mundtlige Sprog. Lad Ordlyden og Versifikationen (og deri har fornemmelig Janson megen Dygtighed) være saa velklingende den være vil: det gjør dog gjennemgaaende Indtrykket af oversatte Digte, hvor man hvert Øjeblik merker at det er Oversættelse, og saadanne Digte høre til de allermiddelmaadigste. Hvad hjelper det at man fortæller os, at «Folket» ikke siger «Pande», men «Enne» — en Glose som man nok forresten maa rejse langt op i

Landet for at finde — at det ikke siger «Kaabe», men «Kaapa», «logn» for «rolig», «Vengja» for «Vinge» o. s. v. — disse Ord har dog aldrig i «Folkets» Tanke- eller Stemningsliv været knyttede til saadanne Forestillinger, som i følgende raffinerede Welhavenske Linjer:

Gakk i Skogen, naar fraa Soli mjuka
Glimor blindande med Fjellet strjuka,
ingen Pust kring Ennet svalt vil fjuka.

Dar vil Skuggen linn og kjælen glida
som ei Kaapa kring din trøytta Sida,
gjøyma all di Sorg og Sut og Kvida.

Langt fraa Vegen, dar det ei fannst Kvila,
kann din Tanke logn sin Vengja spila,
skoda Himlen klaar og blaaøygd smila*).

Der kan af Vinjes og Jansons Digte citeres Exempler i Massevis paa en saadan Sprog-Mishandling efter Prokrustes's Methode. Men et Skriftsprog, der lægger et saa svælgende Dyb mellem sig selv og den Forestillingskreds, hvori Sproget har sit naturlige Liv, det er i Sandhed et dødt Sprog.

Men skal da — sige Maalstræverne — skal da Bonden kun have Valget mellem at se sit Tankeliv indsnevret inden et knapt Omraade, og at opgive sit Sprog? — Ja hvorfor ikke?

---

*) Kr. Janson. Norske Dikt. Pag. 37.

Hvorfor kan ikke han opgive sit Sprog ligesaavel som Kristoffer Janson? Forskjellen er kun den, at Hr. Janson opgiver og fornegter det Sprog, hvori han er opdragen og har sit Tankeliv udviklet, medens Bonden, naar hans Forestillingskreds udvides, uvilkaarlig og uden ringeste Tvang tilegner sig det Sprog, hvori disse Forestillinger har sit naturlige Liv. Selv om dette Sprog ikke var saa nærbeslægtet med hans eget, som det er, kan et saadant Sprogskifte gaa for sig. «Sproget er helligt», heder det; men der er mange Exempler paa, at et Sprog aldeles ikke har været anseet som noget Helligt — i al Fald ikke af dem som har talt det, og de maa dog vel være nærmest til at vidne. — Der har siden Herders og Romantikernes Dage været drevet meget Afguderi ogsaa med dette Nationalitets-Kjendemerke. Men Faktum er dog, at der netop er intet som sidder løsere end Sproget — vel at merke det Sprog, som ikke til en vis Grad er mættet med Tankeindhold. Thi *da,* naar Sproget er blevet Udtryk for et Folks Troesliv, og naar det fremdeles gjennem Tænkere og Digtere har udarbejdet det til Udtryk for en ejendommelig, dette Folk og intet andet tilhørende Betragtning af Tid og Evighed — da er der i Sproget indblæst en uforgjænge-

lig Livskraft, uforgjængeligere end Marmor og Erts. Det Sprog, hvori Æschylos og Platon skrev, har overlevet Aarhundreders Trængsler og Barbari; Romernes Sprog har bedre end deres Vaaben hævdet sit Herredømme over tre Kulturlande, og saa vil det moderne Europas: saa vil Shakesperes, Gøthes og Rousseaus Sprog leve paa Folkets Tunge blandt de Nationer som fostrede dem, selv om den Tid skulde komme, da disse Nationer er vendte tilbage til Barbariets Nat. Ikke fordi disse Sprog i sig selv har havt en større Livskraft end andre, men fordi de har fæstet Rod i en Literatur, hvori Menneskehedens højeste Tanker og Forestillinger er komne til Orde og har beaandet dem med et højere Liv.

Men hvor upaalidelig er ikke det Sprogs Livskraft, i hvilket intet saadant højere Tankeindhold er nedlagt! Paa sit laveste Trin, blandt vilde Folkefærd, kan Sproget endog fuldstændig forandres uden Paavirkning af andre Sprog, og der behøver ikke at hengaa mere end to til tre Generationer, inden Dialekterne hos saadanne Folkestammer, hvis Sprog endnu ikke er blevet Udtryksmiddel for et højere Liv, er fuldstændig omdannede*). Paa et saa lavt

*) It has been found that among the wild and illiterate

Udviklingstrin synes Sprogene altsaa kun at have et embryonisk Liv, idet Ordforraadet, ligesom visse lavt organiserede Mollusker, idelig skifter Form, efter hemmelighedsfulde Love. Sproget er her kun et Redskab til at udtrykke de mest primitive Fornødenheder; det har ingen Rod i Sjelelivet, det visner og erstattes af nye, ligesaa skrøbelige Formationer. Hvormeget lettere maa da ikke saadanne Tungemaal forandres ved Paavirkning af mere udviklede Sprog! Og at Saadant kan ske uden at Nationaliteten i sit Væsen paavirkes deraf, derpaa afgiver det franske Sprog et merkværdigt Exempel. Her se vi et Sprog, som er blevet saagodtsom udryddet ved et Kultursprogs Indflydelse. Det franske Sprog er blevet saa fuldstændig latiniseret, at dets oprindelige keltiske og germaniske Bestanddele er saagodtsom forsvundne; og ikke alene Ordforraadet, men hvad der her er det Væsentlige, Sprogets hele grammatiske Bygning er latinsk. Det oprindelige Tungemaal har bukket under, fordi det var «illiterat», fordi det ikke havde fæstet Rod i Folkeaanden gjennem et udvik-

---

tribes of Siberia, Africa and Siam two or three generations are sufficient to change the whole aspect of their dialects. (Max Müller, Science of Language, Pag. 37).

let Stemnings- og Tankeliv. Men Franskmændene er ikke blevne Romere for det; den galliske Folkekarakter har udfoldet sig efter sin Ejendommelighed, frit og mangfoldig, i et fremmed Sprog.

Men da dette franske Sprog gjennem Normannernes Erobring kom til Sammenstød med det angelsachsiske, blev Resultatet et ganske andet. Thi her var ikke en Kamp mellem et Kultursprog og et raat Sprog; her mødte det Franske et Tungemaal, der var i ikke ringe Grad udvoxet gjennem en religiøs og poetisk Literatur, og Følgen blev, at Sproget vistnok optog en Del af den sejrende Races Ordforraad; men i sin grammatiske og syntaktiske Bygning, altsaa i sin inderste Individualitet, forblev Sproget uberørt af Erobrernes, forblev et i Aand og Væsen germanisk Sprog.

Endnu et Skridt videre, og vi finde det engelske Sprog, ligesom hist det romerske, i Sammenstød med Gælisk i Irland, — og med samme Resultat. Kultursproget sejrer; det Irske fortrænges, trods gæliske Maalstræveres Modstand, til Landets Afkroge og til de laveste Samfundsklasser; men den irske Folkekarakter forbliver i sit Væsen uforandret. Ingen Polak kan hade Russeren inderligere end en ægte Fenier hader England; men han

hader det engelske Folk paa det engelske Tungemaal.

Og vil man af en enkelt Mands Exempel lære, hvilken Magt der ligger i Skriftsproget, saa har vi et merkeligt Vidnesbyrd i Robert Burns's Liv. Hans Livsvilkaar har ikke lidet tilfælles med Vinjes; han var som denne af Bondestand, talte det skotske Folkesprog, blev ogsaa tidlig, paa Skolen, hjemme i det Engelske; men «for en skotsk Bonde er Engelsk omtrent et fremmed Sprog», og han modtog ingen Impulser fra den engelske Digtning. Som Vinje kom han ogsaa tidlig i Berørelse med Kulturlivet i Byerne; men det havde hos ham en ganske modsat Virkning. Den norske Folkedigter begyndte med at digte i Skriftsproget, men forlod det for at blive Maalstrævets ivrigste Forkjæmper; for Robert Burns blev Skriftsproget i alleregentligste Forstand hans andet Modersmaal. Hvor han digter om Bondens Sysler, eller i det Hele taget i Stemninger, der høre hjemme i den skotske Almues Verden, skriver han et Landsmaal, som en Engelskmand ofte vil have vanskeligere for at forstaa end en norsk Byboer nogensomhelst norsk Dialekt; men hvor han udtaler Stemninger og Forestillinger, der høre hjemme i Kulturlivet, der bliver hans Sprog uvilkaarlig

saa rent Engelsk, som noget Digt af Moore eller Byron. Hans Digtning fandt saaledes i en væsentlig Grad sit Udtryk i dette Sprog, i Literatursproget, og det faldt ham aldrig ind at omgive sit «Landsmaal» med nogen Martyrglorie og synge i Janson'ske Toner om «fremmande Larver og utlendske Slarver» som vilde paatvinge Bonden et fremmed Sprog — ligesom han ogsaa i sin Tale «stræbte efter Renhed i Udtrykket, og med større Held end de fleste Skotter undgik særlig skotske Ord og Vendinger».*) Ikke saaledes at forstaa, at han fornegtede sit oprindelige Sprog; men han brugte det kun, hvor det var det naturlige Udtryk for folkelige Forestillinger og hjemlige Stemninger. Endog i et og det samme Digt kan man se denne aldeles uvilkaarlige Bevægelse mellem Folkesprog og Literatursprog, som allerede i et af hans tidligste Digte «*Epistle to Davie*», der begynder i skotsk Dialekt, i en gemytlig *hamely*» Tonart:

While winds frae off Ben Lomond blaw,
And bar the doors wi' driving snaw,
And hinge us owre the ingle,

---

*) Se med Hensyn til det her med Anførselstegn Citerede Allan Cunninghams *Life of Burns*, Pag. 12 og 41, i Udgaven af hans Samlede Skrifter. (Edinburgh 1834).

I set me down to pass the time
And spin a verse or twa o' rhyme
In hamely westlin' jingle.
While frosty winds blaw in the drift
Ben to the chimla lug,
I grudge a wee the great folk's gift,
That live sae bien an' snug.

Men efterhvert som Stemningen i det Følgende hæver sig til en højere Flugt, forandres det sproglige Udtryk af sig selv, som i 9de Vers, hvor Sproget er blevet det reneste Engelsk:

O, all ye pow'rs who rule above!
O Thou, whose very self art love!
Thou know'st my words sincere!
The life-blood streaming thro' my heart,
Or my more dear immortal part,
Is not more fondly dear!
When heart-corroding care and grief
Deprive my soul of rest,
Her dear idea brings relief
And solace to my breast.

Og ikke alene de i Engelsk ukjendte Ord forsvinde (saadanne som *ingle*, *chimla*, *lug*, *bien* o. s. v.), men ogsaa skotske Varieteter af engelske Ord, og han skriver efter Tonartens Medfør (i et og det samme Digt!) *ken* og *know*, *na* og *not*, *bluid* og *blood* o. s. v.

Vor egen, blandt Maalstræverne og Konsorter meget fejrede Digter, Vinje, gik som

sagt den modsatte Vej. Den skotske Digter opgav ikke sin Originalitet ved at slutte sig til Kultursproget — har Vinje udfoldet nogen ejendommelig Digtning, idet han klamrede sig fast til Landsmaalet? Robert Burns er uden Modsigelse bleven anseet som et af den nyere Tids største lyriske Genier; det er ikke langtfra at man har villet hæve Vinje til en lignende Rang — herhjemme. Javist! Den norske Nationalforfængelighed har en saadan Strudsemave, at den kan fordøje de største Absurditeter og de groveste Usandheder, og saaledes tør man da ogsaa byde den denne. Men fraregnet det tidligere Omtalte, vil Enhver, der ikke har stirret sig blind paa Gloser, have let for at gjennemskue det Skin af Originalitet, hvormed den uvante Sprogform omgiver Vinjes Digtning. Man vil have let for at se, at der hvor han sigter højest, der er han mindst original, der har han gaaet i Welhavens, Heines, Byrons o. a. Skole, og at han kun er halvfærdig med sin Skolegang; at det er Halvhed i Kunst, Halvhed i Intelligents, Halvhed i Livsbetragtning, som er hans gjennemgaaende Kjendemerke. — Skal man altsaa af forhaandenværende literærhistoriske Kjendsgjerninger danne sig en Forestilling om Forholdet mellem «Landsmaal» og Literatursprog,

saa vil nok Robert Burns's Exempel have lidt mere Vægt end Vinjes.

Der kan under de nærværende anarkiske Sprogforhold unegtelig være en vis Fristelse for begyndende Literater til at indlade sig baade paa Maalstræv og andre sproglige Experimenter. Der er som bekjendt dem der blive hængende i det, af forskjellige Grunde: En vil pege sig frem, eller stifte Parti og bruge «Sprogtyranniet» som politisk Agitationsmiddel; en Anden vilde vise sin Talentløshed splitternøgen, dersom han ikke indhyllede den i rare Gloser; en Tredie er en troskyldig Fantast, der var en bedre Skjebne værdig o. s. v. Og paa den Maade kan Maalstrævet endnu maaske i lang Tid trives paa Literaturens Mark, helst dog paa et hyggeligt Sted i Udmarken, hvor man kan sidde uforstyrret sammen i fortrolig Klynge og lade Røgelsefadet gaa flittig rundt. Men en normalt anlagt Forfatter, der har noget paa Hjerte, vil dog selv i Norge snart gjøre den Erfaring, at han i Literatursproget befinder sig ligeoverfor en Magt, der vil lystres. Inden dette Sprogs Omraade er han i Sandhed paa viet Grund, i en Helligdom, hvor Folkets Historie har rejst sig sine Mindesmerker, hvor dets bedste Aandsarbejde er nedlagt, forøget og beriget fra Slægt til Slægt. I Dialekterne

erkjender Folket sine provincielle Særligheder; men Skriftsprogets Omraade er som et Olympia, der samler de mangetungede Stammer i Følelsen af Enhed, Kappelyst og fælles Stræben; dette Sprog, og kun dette er det som er Folket givet, at det deri skal synge sin Tone med i Menneskehedens store Kor.

